T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHABİLERİ ÖZEL OLARAK EĞİTMESİ

Yüksek Lisans

Hazırlayan

Merve
GÜNGÖR

Tez Danışmanı

Doç.Dr.Nimetullah
AKIN

Çanakkale – 2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Hz. Peygamber'in genç sahabileri özel olarak eğitmesi"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

09/05/2018

Merve GÜNGÖR

İmza

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Merve Güngör'e ait e Hz Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Anabilim Dalı (varsa .....Bilim Dalında) YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	İmza
Doç. Dr. Nimetullah AKIN (Danışman)	
Doç. Dr. Necdet ÜNAL	
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir DURMUŞ	

Tez No : 10189558
Tez Savunma Tarihi :06/04/2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
10./05./2018

KÜNYE

Tez Adı: Hz. Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi

Yazarı: Merve Güngör

Danışmanı: Doç. Dr. Nimetullah Akın

Tezin Yılı: 2018

Derece: Yüksek Lisans

Üniversite: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayfa Sayısı: 117

Konu: Hz. Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi

Dizin: İçindekiler

ÖZET

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHABİLERİ ÖZEL OLARAK EĞİTMESİ

Kur'an ve hadislere bakıldığında eğitim, İslâm'da büyük bir öneme sahiptir. İslâm tarihinde eğitim faaliyetlerinin ilk muallimi Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Hz. Peygamber, yirmi üç yıl süren risâlet döneminde toplumun her kesimine İslâm dinini öğretmeyi amaç edinmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in eğitim faaliyetlerine daha ayrıntılı bakıldığında Hz. Peygamber'in bazı sahâbîler ile özel olarak ilgilendiği görülmektedir.

Bu çalışmada amaç, Kütüb-i Sitte hadisleri kapsamında Medine döneminde genç olan ve Hz. Peygamber ile birebir öğrenci-öğretmen ilişkisine mazhar olmuş sahâbîleri tespit ederek özel nebevî eğitim anlayışınının bu genç öğrencilerin kendi rivayetleri ile ortaya konulmasıdır.

Hz. Peygamber ile özel olarak vakit geçirme imkânı bulan, Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği, üstün zekâ ve hafızaya sahip olan genç sahâbîler şunlardır: Hz. Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Âişe b. Ebî Bekir, Hz. Enes b. Mâlik, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Abdullah b. Amr, Hz. Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Abdullah b. Abbâs ve Hz. Câbir b. Abdullah'tır.

Anahtar sözcükler: Hadis, Genç Sahâbîler, Sahâbe, Ashâb, Eğitim

ABSTRACT

HZ. PROPHETS' ESPECIAL TRAINIG FOR YOUNG COMPANIONS

Judging by the Qur'an and the hadiths, education has a great proposition in Islam. The first ministry of educational activities in Islamic history was Hz. Muhammad (s.a.v.). Hz. The Prophet aimed to teach Islamic religion to every part of the society during the twenty-three year period. But, when we look more closely at the Hz. Prophet's educational activities, it can be seen that Hz. Prophet has a special interest in some companions.

The aim of this study is to find out that the people who were young in the Medina period within the scope of the hadiths of Kütüb-i Sitte, it is that these young students' own narratives reveal the special education of Muhammad Aleyhisselâm understanding by identifying the sahabîs who have been the masters of the relationship between the Prophet and the individual student and the teacher.

The companions, who had a superior intelligence and memory, found a chance to spend time privately with Hz. Prophet and Hz. Prophet interested with them one to one. Their names are Hz. Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Âişe b. Ebî Bekir, Hz. Enes b. Mâlik, Hz. Abdullah b. Omer, Hz. Abdullah b. Amr, Hz. Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Abdullah b. Abbâs and Hz. Câbir b. Abdullah.

Key words: Hadith, Young Companions, Companions, Ashâb, Education

ÖNSÖZ

Yüce Allah (c.c.), insanlık tarihinin başından itibaren peygamberler aracılığıyla insanları eğitmiştir. O (c.c.), âlemlere gönderdiği en son peygamber Hz. Muhammed'i (s.a.v.) önce kendi toplumundan ve yakın çevresinden başlayarak kıyamete kadar sürecek olan tüm insanları tebliği etme ve onları hidayete kavuşturma görevi ile görevlendirilmiştir. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.), Hira'da başlayan risâlet ile önce bulunduğu toplumu sonrasında da gelecek nesle ışık tutmuş ve onları hak din İslâm ile eğitmiştir.

Hz. Peygamber'in bu irşâd sürecinde muhatap olduğu kesim, genç-yaşlı, kadın-erkek, hür-köle, medeni-bedevi, zengin-fakir pek çok farklı sosyal, ekonomik ve kültürel sınıftan oluşmaktadır. Tüm bu kesime tebliğde bulunan Hz. Peygamber, özellikle kendisinden sonra ümmetine rehber olacak kişilerin yetişmesine ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Çünkü kendisinden sonra bir daha peygamber ve din gelmeyecektir. Bu nedenle henüz hiç şirke bulaşmamış gençler arasından üstün zekâ ve ferasete sahip, ilme meraklı ve Hz. Peygamber ile sık sık görüşerek Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişme imkânına sahip bazı sahâbîler ile Hz. Peygamber, özel olarak ilgilenmiş, onlara karşı daha müsamahalı davranarak ve sorularını itina ile cevaplayarak onları eğitmiştir. Medine döneminde yaş aralığı on ile yirmi olan ve Hz. Peygamber'e akrabalık ya da komşuluk bağı sebebiyle Hz. Peygamber'in daima yanında bulunan bu genç sahâbîlere genel olarak bakıldığında okuma-yazma bilen ve özellikle Kur'an ve hadislere karşı derin ilgi ve istekleri olan sahâbîler olduğu görülmektedir. Bu sahâbîlerin her biri Hz. Peygamber tarafından ayrı bir ilgi ile yetiştirilmiş ve böylece Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Peygamber'in hadislerini rivayet etmek ve İslâm toplumunun sorunlarını çözmek gibi pek çok alanda İslâm toplumunun en değerli kilometre taşları olmuştur.

Hz. Peygamber'in ilgi ve alakasıyla yetiştirilmiş genç sahâbîlerden bir kısmı şunlardır: Hz. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Hz. Âişe b. Ebî Bekir (ö. 58/678), Hz. Enes b. Mâlik (ö. 93/712), Hz. Abdullah b. Ömer (ö. 73/692), Hz. Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687), Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652), Hz. Abdullah b. Amr (ö. 65/684) ve Hz. Câbir b. Abdullah (ö. 78/697).

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in yetiştirdiği bu genç sahâbîlerin rivayet ettiği hadisler çerçevesinde Hz. Peygamber'in onları nasıl yetiştirdiği, eğitirken nasıl bir yol izlediği ve nasıl bir öğretici olduğu genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin hazırlanmasında başından sonuna kadar teşvik ve desteğini benden esirgemeyen herkese özellikle annem Emine GÜNGÖR'e, bu tezin tenkidi ve tashihi konusunda yardım ve alakalarını esirgemeyen Betül GÜNEY'e teşekkür ederim. Bu tezin seçimi ve hazırlanmasında maddi ve manevi tüm desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Nimetullah AKIN'a içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

Merve GÜNGÖR

Çanakkale 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİ**

ÖNSÖZ ..... **İİİ**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

KISALTMALAR ..... **İX**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM: HZ. PEYGAMBER'İN ÖZEL OLARAK EĞİTTİĞİ GENÇ SAHÂBÎLER **17**

1.1. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) **17**

1.1.1. Adı, nesebi ve hayatı 17

1.1.2. Ali b.Ebî Tâlib'nin (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 18

1.2. Âişe bint Ebî Bekir (r. anhâ) **20**

1.2.1. Adı, nesebi ve hayatı 20

1.2.2. Âişe bint Ebî Bekir'nin (r. anhâ) İslâm tarihindeki yeri 21

1.3. Enes b. Mâlik (r.a.) **24**

1.3.1. Adı, nesebi ve hayatı 24

1.3.2. Enes'in (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 25

1.4. Abdullah b. Ömer (r.a.) **26**

1.4.1. Adı, nesebi ve hayatı 26

1.4.2. Abdullah b. Ömer'in (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 27

1.5. Abdullah b. Abbâs (r.a.) **28**

1.5.1. Adı, nesebi ve hayatı 28

1.5.2. Abdullah b. Abbâs'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 29

1.6. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) 30

1.6.1. Adı, nesebi ve hayatı 30

1.6.2. Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a) İslâm tarihindeki yeri 31

1.7. Abdullah b. Amr (r.a.) 33

1.7.1. Adı, nesebi ve hayatı 33

1.7.2. Abdullah b. Amr'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 33

1.8. Câbir b. Abdullah (r.a.) 35

1.8.1. Adı, nesebi ve hayatı 35

1.8.2. Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri 36

İKİNCİ BÖLÜM: GENÇ SAHÂBÎLERE YÖNELİK UYGULANAN NEBEVÎ EĞİTİM YÖNTEMLERİ 38

2.1. Sosyal Davranışların Kazandırılması Hususunda Değerler Eğitimi 38

2.1.1. Hz. Enes'e Selam Verme Âdâbının Öğretilmesi 38

2.1.2. Hz. Câbir'e Kendini Tanıtma Âdâbının Öğretilmesi 39

2.1.3. Hz. İbn Mes'ûd'a Eve Girme Âdâbının Öğretilmesi 40

2.1.4. Hz. Âişe'ye Nezaket Tavsiyesi 41

2.1.5. Hz. Enes'e Sır Tutma Terbiyesi 42

2.1.6. Hz. Ali'ye Hayâ Terbiyesi 44

2.1.7. Hz. İbn Amr'ı Toplum İçindeki Fitnelere Karşı Hazırlama 44

2.2. Bireysel Gelişimde Rehberlik Ve Psikolojik Destek 46

2.2.1. Hz. İbn Amr'a Hadisleri Yazma Konusunda Ayrıcalığın Tanınması 46

2.2.2. Hz. İbn Ömer'in Rüya Tevili İle Eğitimi 48

2.2.3. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber Nazarındaki Değerinin Açıkça Gösterilmesi 50

2.2.4. Hz. Âişe'ye Gösterilen Hoşgörü 53

2.2.5. Hz. Enes'e Gösterilen Samimi Hitap ve Sıcak Davranış 54

2.2.6. Hz. İbn Ömer'e Gösterilen Müsamaha 55

2.2.7. Hz. İbn Mes'ûd'u Takdir ve Kur'an Tilâvetine Teşvik 56

2.2.8. Hz. Âişe'ye Kanaatkârlık ile İlgili Tavsiyesi 58

2.2.9. Hz. İbn Ömer'e Hayat Düsturu Olacak Tavsiyeler 59

2.2.10. Hz. İbn Mes'ûd'a Bireysel Eğitim 60

2.2.11. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber Tarafından Motive Edilmesi ve Tecrübe Kazandırılması 62

2.2.12. Hz. Enes'in Eğitiminde İnsan Fıtratının Gözetilmesi 64

2.2.13. Hz. Âişe'ye Rol Model Olma 65

2.2.14. Hz. Ali, Hz. Enes ve Hz. İbn Abbâs İçin Hayır Duada Bulunma 67

2.2.15. Hz. Âişe'ye Ahiretin Zorluklarından Bahsederek Eğitimde Realist Olma 73

2.2.16. Öğrencisi Hz. Âişe İle Dertleşmesi 74

2.2.17. Hz. Enes'in Eğitimde Şakalaşma 76

2.2.18. Öğrencisi Hz. Câbir'e İkramda Bulunma 76

2.2.19. Hz. Ali'ye Manevi Rehberlik 78

2.2.20. Hz. Enes'e Psikolojik Destek ve Manevi Rehberlik 79

2.3. Öğrenci Eksenli Eğitim-Öğretim 81

2.3.1. Hz. Ali'yi Tatlı Sözle Eğitime Hazırlama 81

2.3.2. Hz. İbn Abbâs'a Özel İtikadî Eğitim 83

2.3.3. Hz. Ali'ye Zamanın Ehemmiyet Kazandığı Meseleler ve Helal-Haramlar İle İlgili Uyarılar 84

2.3.4. Hz. Âişe'ye Cahiliye Âdetleri Hususunda İkaz 87

2.3.5. Hz. İbn Mes'ûd'u Takdir Ederek Eğitimi 88

2.3.6. Hz. Câbir'i Okumaya Teşvik ve Yanında Takip Ederek Eğitimi 89

2.3.7. Hz. İbn Abbâs'ın Somutlaştırma Yoluyla Eğitimi 90

2.3.8. Hz. Âişe'nin Sorularını İtina ile Cevaplaması 91

2.3.9. Hz. İbn Amr'a Kolaylık İzahı 93

2.3.10. Namazda Kolaylaştırma Yoluna Gitmesi 95

2.3.10.1. Hz. Âişe'ye Kolaylık İlkesinde Örnek Olma 95

2.3.10.2. Hz. Enes'i Fark Eden Hz. Peygamber'in Namazı Kısaltması 96

2.3.11. Hz. Âişe'nin Sorusuna Mukâbil Kadınlara Tanınan Ruhsat 97

2.3.12. Hz. İbn. Amr'a Abdest Eğitimi 98

2.3.13. Hz. Câbir'in Namazda Örtünmesi Meselesiyle İlgili Eğitimi 98

2.3.14. Hz. İbn Abbâs'a Namazda Saf Âdâbı Eğitimi 100

2.3.15. Hz. İbn Mes'ûd'a Namazda Ellerin Nasıl Konulacağı Eğitimi 101

2.3.16. Hz. Enes ve Hz. Ali'ye Namaz Âdâbları Eğitimi 102

2.3.17. Hz. İbn Ömer İle Birlikte Uygulamalı Namaz Kılma 104

2.3.18. Hz. İbn Ömer'e Gündelik Yaşam İle İlgili Ticari Değerler Eğitimi 105

2.3.19. Hz. İbn Amr'ın İçinde Bulunduğu Bir Gruba Hz. Peygamber'in Kıssa Anlatımı 106

SONUÇ 107

KAYNAKÇA 112

ÖZGEÇMİŞ 118

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.s.	Aleyhi's-Selâm
b.	Bin/Bint
bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celâlüh
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	Hicri
Hz.	Hazreti
hzl.	Hazırlayan
krş.	Karşılaştırınız
m.	Miladi
ö.	Ölüm
r.a.	Radıyallahü Anh
r.anhâ	Radıyallahü Anhâ
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallalahü Aleyhi Ve-sellem
şrh.	Şerh
thk.	Tahkik
tkd.	Takdim
trc.	Tercüme
trs.	Tarihsiz

GİRİŞ

1. Konunun Arka Planı, Amacı, Kapsamı ve Sınırları, Yöntemi ve Kaynakları

Konunun Arka Planı

Yüce Allah (c.c.), insanı en güzel biçimde yaratmış ve onu âlemlere halife tayin etmiştir. Yüce Allah'ın (c.c.) insanı diğer varlıklardan üstün tutması şüphesiz ki onun ilim öğrenme özelliği sebebiyledir. Bu nedenle insan başta insan olması hasebiyle Yüce Allah'ın (c.c.) yeryüzündeki tabiatını, kitabını okumak, öğrenmek ve kendini geliştirmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde esfel-i sâfilîn seviyesine inmesi muhtemeldir.

Hz. Peygamber'e vahyedilen ilk ayetlerin "*Oku! Yaratan Rabbi'nin adıyla oku"*[1] şeklinde nâzil olması ve Kur'an'da "*kendilerine ilim verilenlerin*"[2] övgüyle bahsedilmesi, İslâm'ın ilme ve öğrenmeye verdiği değeri göstermektedir. "*Allah (c.c.), beni bir muallim (öğretici) olarak gönderdi"*[3] buyuran Hz. Muhammed (s.a.v.) de bir öğretici olarak yirmi üç senelik tebliğ dönemi boyunca insanlara İslâm dinini öğretmek, onları hem bireysel hem de toplumsal olgunluğa ulaştırmak için çabalamıştır. Yine *"İlim öğrenmek (kadın-erkek) her Müslümana farzdır"*[4] buyuran Hz. Peygamber, Müslümanları topyekün ilme teşvik etmiş, "*Ya âlim, ya öğrenci ya dinleyici ya da ilim ehlini sevenlerden ol. Bir beşinci gruptan olma, yoksa helâk olursun*"[5] sözleriyle de ilim yolunda olan kişileri takdir etmiştir.

Hz. Peygamber, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren karşılaştığı pek çok zorluklara rağmen insanları irşâd etmekten asla vazgeçmemiştir. Mekke Döneminin ilk yıllarında Erkam b. Ebû Erkam'ın (r.a.) (ö. 55/675) evini (Dâru'l-Erkâm'ı) İslâm dininin eğitim merkezi olarak kullanmıştır.[6] Medine'ye hicret ettikten sonra da ilk yaptığı işlerden biri de bir mescid inşa etmek olmuştur. Sonrasında da mescidin hemen yanına Suffe adında bir eğitim yeri yapmıştır. Hz. Peygamber, Medine'de kaldığı süre boyunca Suffe'deki eğitime büyük önem vermiştir. İslamî eğitimin verildiği Suffe'de Hz. Peygamber, bizzat kendisi

---

[1] Alak 96/1.
[2] Sebe 34/6, Rûm 30/56.
[3] Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, el- Kazvinî İbn Mâce (ö. 273/887), "Mukaddime", 17 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[4] İbn Mâce, "Mukaddime", 17 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[5] Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp b. Mutîr eş-Şâmî Ebu'l Kasım et-Taberânî (ö. 360/971), *Mu'cemü'l- Evsât*, Kahire 1415, Cilt: 5, s. 231; Fahruttin er-Râzi, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 409 (Senetteki raviler sikadır. Ancak Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[6] M. Asım Köksal, "Dârülerkam", *DİA*, Cilt: 8, 1993, s. 520.

öğretmenlik yapmıştır.[7] Böylece ilk kurumsal eğitim merkezi olan Suffe, İslâm Medeniyetinin çekirdeğini oluşturmuştur.[8]

Hz. Peygamber'in irşâd ve tebliğine muhatap olan topluma bakıldığı zaman her kesimden insanın olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, ashâbını eğitirken bu farklılıkları dikkate alarak eğitmeye gaytet etmiştir. Bu sebeple ashâbının bir kısmını daha basit eğitirken ashâbının diğer kısmını da özel olarak eğitmeye çalışmıştır. Nitekim Ebû Hureyre'nin (r.a.) (ö. 58/678) "*Rasûlullah'tan (s.a.v.) iki kap dolusu ilim öğrendim. Bunlardan birini açıkladım. Eğer diğerini de açıklasaydım boynum kesilirdi"*[9] rivayeti, Hz. Peygamber'in sahâbîlerinin seviyelerine dikkat ederek ashâbını eğittiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber, yirmi üç yıl kadar kısa bir süre içinde ashâbını eğitmiş, İslâm dinini tebliğ etmiştir. Ancak kendisinden sonra hak dinin bozulmamaması için bazı sahâbîlere ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle çıkabilecek ihtilaflara çözüm üretmek, İslâm dinini doğru bir şekilde öğretmek ve yaymak için ashâbı arasında anlama ve kavrama yeteneğine sahip genç sahâbîlere ayrı bir önem vermiştir. Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği ve son derece hoşgörü içerisinde yetiştirdiği genç sahâbîlerin her biri, Hz. Peygamber'in vefatından sonra âlim, müçtehid ve muhaddis olarak İslâm toplumuna rehberlik etmiştir.

Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği genç sahâbîler ile olan diyalogların sahih kaynaklardan tespit edilerek Hz. Peygamber'in genç sahâbîlere söylediği nasihat ve uyarıların, eğitim açısından değerlendirilmesi ve günümüzde Müslüman toplumlarına ışık tutması son derece ehemmiyet göstermektedir. Bu çalışmanın hazırlanmasında yatan temel etken budur. Bu çalışma ile Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği genç sahâbîleri nasıl ve hangi yöntemler ile eğittiği rivayetler çerçevesinde ortaya konulacaktır.

Konunun Amacı

Hz. Peygamber, esas itibariyle şirk ve cahiliye âdetleri ile mücadele etmiş ve tevhid inancını, İslâm dininin emir ve yasaklarını benimsetmeye ve yaymaya çalışmıştır. Bununla birlikte İslâm dininin temellerini sağlamlaştırmak ve gelecekte oluşabilecek muhtemel ihtilaflara karşı çözüm üretmek için Hz. Peygamber'den sonra İslâm dininin

[7] Mustafa Baktır, "Suffe", *DİA*, Cilt: 37, 2009, s. 469-470.
[8] Mustafa Baktır, *a.g.e.*, Cilt: 37, 2009, s. 470.
[9] Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cû'fî el-Buhârî (ö. 256/870), "İlim", 42 (Hadis, sahıhtir).

öğreticiliğini üstlenecek ashâbı içinden bazı kişileri seçmiştir. Hz. Peygamber, ashâbı arasında hem zekâ ve anlayışı itibariyle hem okuma-yazması ve ilme olan ilgisi itibariyle hem de hiç şirke bulaşmamış yaşı henüz genç olan ve Hz. Peygamber'in eğitimine tâbi olabilecek vakti ve imkânı olan sahâbîler ile birebir ilgilenmiş ve onların yetişmesi için ayrı bir önem vermiştir.

"*Hz. Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi*" başlıklı tez konusunun seçilmesindeki amaç, Hz. Peygamber ile uzun zaman vakit geçirme imkânı bulmuş ve Hz. Peygamber'in özel eğitim çemberine dâhil ettiği genç sahâbîlerin Hz. Peygamber ile olan ilişkilerini incelemek ve nasıl bir nebevî eğitim aldıklarını hadisler çerçevesinde ortaya koymaktır. Ve ele alınan rivayetler sonucunda Hz. Peygamber'in bu genç öğrencilere uyguladığı eğitim ilkelerini belirlemeye çalışmaktır. Bununla birlikte bu genç sahâbîlerin her birinin âlim ve fakih olmasında nebevî eğitimin etkisi ortaya konulacaktır.

Konunun Kapsamı ve Sınırları

Hz. Peygamber, risâlet süresinde gerek Mekke gerek Medine döneminde insanlara İslam'ı tebliğ etmiş ve insanları hidayete ulaştırmaya çalışmıştır. Özellikle Medine döneminde inşa ettiği mescitte ashâbını pek çok konuda bilgilendirmiş, verdiği hutbe ve fetvalar, söylediği nasihat ve uyarılar ile ashâbını eğitmiştir.

Bu çalışmada Hz. Peygamber ile birebir öğretmen-öğrenci ilişkisine sahip olduğu tespit edilen yaşı henüz on-yirmi yaş arası olan sekiz genç sahâbî ele alınmıştır. Bu sekiz genç sahâbînin kim olduğu, hayatı ve İslâm toplumundaki değeri kısaca ortaya konulacaktır. Ayrıca belirlenen bu sekiz genç sahâbî ile Hz. Peygamber arasında geçen diyaloglar çerçevesinde Hz. Peygamber'in bu genç öğrencilere söylediği nasihat ve uyarılar ve Hz. Peygamber'in bu genç öğrencilere uyguladığı eğitim anlayışı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın konusu olan Hz. Peygamber'in özel olarak eğittiği genç öğrencileri belirleme noktasındaki temel ölçüt, Hz. Peygamber ile uzun zaman vakit geçirmiş, Hz. Peygamber ile yakın ilişkisi olan Medine dönemindeki genç sahâbîler oluşturmaktadır. Yaşı on ile yirmi yaş arasında olan bu genç ashâbın en genel özelliği dine olan bağlılığı, ilme olan ilgisi, Kur'an ve sünnete olan samimiyeti, üstün zekâ ve anlama yeteneğine sahip olması ve okuma-yazma bilmesidir. Hz. Peygamber'in bu genç ashâb ile yakından ilgilenmesindeki bir diğer etken de bu sekiz genç sahâbînin Hz. Peygamber'e akrabalık,

komşuluk ya da yakınlık sebebiyle Hz. Peygamber ile sık görüşme imkânı bulmalarıdır. Kütüb-i Sitte'de yer alan rivayetler içerisinde Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği tespit edilen bazı genç sahâbîler şunlardır:

1. Hz. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)
2. Hz. Âişe b. Ebî Bekir (ö. 58/678)
3. Hz. Enes b. Mâlik (ö. 93/712)
4. Hz. Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)
5. Hz. Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687)
6. Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652)
7. Hz. Abdullah b. Amr (ö. 65/684)
8. Hz. Câbir b. Abdullah (ö. 78/697)

Hz. Peygamber'in genç öğrencilerden Ali b. Ebî Tâlib (r.a.), Âişe b. Ebî Bekir (r. anhâ) ve Enes b. Mâlik (r.a.) Hz. Peygamber'in hane-i saadetinde yaşayan sahâbîlerdendir. Çünkü Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu aynı zamanda küçük yaştan itibaren himaye ettiği yeğeni ve aynı zamanda damadıdır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in kızıdır. Genç yaşta Hz. Peygamber ile evlenerek Hz. Peygamber'in eşi ve Müminlerin annesi olmuştur. Hz. Enes ise Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra kendisine hizmet etmek için annesi Ümmü Süleym[10] (r. anhâ) tarafından Hz. Peygamber'e verilen genç bir sahâbîdir.

Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği genç sahâbîlerden iki tanesi Hz. Peygamber'e akrabalık bağı ile yakınlığı bulunan diğer kişilerdir. Bunlardan, Abdullah b. Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbâs'ın (ö. 32/653) oğlu aynı zamanda Hz. Peygamber'in eşi Hz. Meymûne'nin (ö. 51/671) de yeğenidir. Abdullah b. Ömer (r.a.) de Hz. Peygamber'in yakın arkadaşlarından olan Hz. Ömer'in (ö. 23/644) oğlu ve Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Hahsa'nın (ö. 45/665) kardeşidir.

---

[10] Şemsettin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Gaymâz ez-Zehebî (ö. 748/1348), *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Kahire 2006, Cilt: 3, s.530, M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Süleym", *DİA*, Cilt: 42, 2009, s. 330-331 (Ümmü Süleym bint Milhân b. Halid b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. Neccâr el-Ensârî el-Hazrecî'nin vefat tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde vefat ettiği bilinmektedir).

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Medine'de Mescid-i Nebî'nin arka tarafına annesi ile birlikte oturacakları bir ev ayarlanarak Hz. Peygamber'e komşu olan ve Peygamber'in evine rahatça girip çıkmasına izin verilen bir sahâbîdir.[11] Câbir b. Abdullah (r.a.) ve Abdullah b. Amr (r.a.) ise özellikle Medine'döneminde Hz. Peygamber ile sık sık görüşme ve vakit geçirme fırsatı bulmuş genç sahâbîlerdendir.

Hz. Peygamber'in genç öğrencilere karşı buyurduğu öğüt ve uyarılar, Kütüb-i Sitte'de bu genç sahâbîlerden gelen rivayetler kapsamında ele alınacak ve bu rivayetler çerçevesinde Hz. Peygamber'in genç ashâbına karşı nasıl tavır gösterdiği ve onları eğitirken nelere dikkat ettiği belirtilecektir. Ele alınan rivayetlerin büyük çoğunluğu, Kütüb-i Sitte'deki kitapların "edeb", "ilim", "menâkıb", "fedâilü's-sahâbe" ve "salât" kitap başlıklarının hadislerinden alıntı yapılmıştır.

Konunun Yöntemi

"Hz. Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi" başlıklı tez çalışması, iki ana bölümde işlenmektedir. Birinci bölümde Hz. Peygamber ile özel olarak öğrenci-öğretmen ilişkisine sahip olduğu belirlenen sekiz genç sahâbînin kısaca şahsiyet tanıtımı, hayatı ve İslam tarihindeki değeri ele alınmaktadır.

Çalışmanın esas bünyesini oluşturan ikinci bölümde ise Kütüb-i Sitte'de yer alan Hz. Peygamber'in genç sahâbîlerinden gelen rivayetler çerçevesinde Hz. Peygamber'in bu genç sahâbîler ile olan ilişkisi, diyalogları ve Hz. Peygamber'in bu öğrencileri yetiştirme konusunda nasıl bir eğitim metotları uyguladığı belirtilecektir. Ayrıca bu genç sahâbîlerden gelen hadisler, sosyal davranışların kazandırılması, bireysel gelişimde rehberlik ve psikolojik destek ve öğrenci eksenli eğitim-öğretim başlıkları altında değerlendirilmeye sunulacaktır.

Konunun Kaynakları

"Hz. Peygamber'in Genç Sahabileri Özel Olarak Eğitmesi" adlı yüksek lisans çalışmasında genç sahâbîlerin tespiti ve tanıtımı konusunda meşhur tabakât eserlerinden İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Tabakâtü'l-Kübrâ*'sı, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sı, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *İsâbe fî Temyîzü's-Sahâbe*'si ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* çok istifade edilen başlıca eserlendendir.

[11] İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, 1988, Cilt: 1, s. 115.

Genç sahâbîlerin rivayet ettiği hadisler, Kütüb-i Sitte olarak belirtilen Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'i, Müslim b. Haccâc'ın (ö. 261/875) *Sahîh*'i, Ebû Abdullah İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'i, Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as'ın (ö. 275/889) *Sünen*'i, Muhammed b. İsa et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünen'i* ve Ahmed b. Şuayb en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'inden alınmıştır.

Rivayetlerin şerhleri ise meşhur şerh kaynaklarından İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Minhâc Şerhi Sahîhi Müslim*'i, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Fethü'l-Bârî Şerhi Sahîhi Buharî*'si, Celâlettin es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Dîbâc alâ Sahîh-i Müslim* ve *Kûtü'l-Muğtezî alâ Câmiu't-Tirmizî*'si Sindî'nin (ö. 1257/1841) *Hâşiyeleri*, Azîmâbâdî'nin (ö. 1857/1911) *Avnü'l-Ma'bûd Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd*'u, Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûrî'nin (ö. 1865/1935) *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*'si ve İbrahim Canan'ın (ö. 2009) *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*'nden oldukça istifade edilmiştir.

2. İslâm'da Eğitim

Eğitim, terim anlamı ile "toplumun bireylerini kendi yaşantılarına, aktarılan değerler ile bilgilere dayalı olarak önceden belirlenen doğrultuda değiştirme ve dönüştürme faaliyeti" demektir.[12] Bir başka tanıma göre ise eğitim, "bireysel gelişim ve sosyal yeterliliklerin kazandırılmasına yönelik amaçlı bir eylem olarak insana, kendi içsel doğasını gerçekleştirmeye çalıştığı süreçte bir takım zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yetenekler, davranışlar ve bilgiler kazandırılması yönündeki etkinliklerin tümünü ifade etmektedir."[13] Eğitimde hedef, insanı maddi ve manevî bütün varlığıyla olgunlaştırmaktır.

İslâm kültüründe eğitim kelimesinin karşılığı olarak "terbiye" (التربية) kelimesi kullanılmaktadır. Beyzâvî (ö. 685/1286), terbiye kelimesini, "bir şeyi derece derece geliştirerek kemâline ulaştırmak" şeklinde ifade etmektedir.[14] Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1878/1942) ise tefsirinde "terbiye, bir şeyi basamak basamak, yavaş yavaş olgunluğa ulaştırmaktır" şeklinde tabir etmiştir.[15] Râgıb el-Isfehânî (ö. V/XI yüzyılın ilk çeyreği), terbiye kelimesinin kökünün "Rab" (ربّ) olduğunu ve rab kavramının ise "bir şeyi halden

[12] Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 165.
[13] Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, İstanbul 2003, s. 15.
[14] Nasıruddîn Ebû Said b. Ömer b. Muhammed eş-Şeyrâzî el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,* Beyrut 19l8, Cilt: 1, s. 28.
[15] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul 2011, Cilt: 1, s. 105.

hale geçirerek olgunluğa ulaştırmak" anlamına geldiğini ifade etmektedir.[16] "Islah etmek, düzeltmek, üzerinde tasarrufta bulunmak, kemâle erdirmek, kefil olmak, sorumluluğunu yüklenmek, düzene koymak, başkanlık etmek, idare etmek, efendisi olmak, büyütmek, yetiştirmek" anlamlarına gelmekte olan rab[17], aynı zamanda Yüce Allah'a (c.c.) ithaf edilen bir sıfattır.[18] Kur'an'da "Allah" lafzından sonra en çok kullanılan kelimedir ve Yüce Allah'ın (c.c.) mutlak manada eğiten olduğunu ve bütün varlıkların yetiştiricisi olduğunu ifade etmektedir.[19]

İslâm kültüründe öğretim kavramını ifade etmek için de "ta'lîm" (التعليم) kelimesi kullanılmaktadır. "Öğretme ve öğretme faaliyetleri" anlamına gelen ta'lîm kelimesi,[20] "bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, bir nesnenin şekli zihinde oluşmak ve nesneyi gerçek haliyle bilmek" anlamındaki "ilm" (علم) kelimesinden türetilmiştir.[21] Kur'an ve hadislerin pek çok yerinde "ta'lîm" kelimesi veya türevleri yer almaktadır. Bu kelimelerin geçtiği âyetlerin bir kaçında kendisine ilim verilenler[22] takdir edilmekte ve *"...Hiç, bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?"*[23] âyetinde öğrenmenin ve bilginin insanlar arasındaki değeri ifade edilmektedir.

İlim kelimesinden gelen "Alîm" (العليم), Yüce Allah'ın (c.c.) bir sıfatıdır, "her şeyi hakkıyla bilen" anlamına gelmektedir. Kur'an'da "Alîm" kelimesinin geçtiği bir âyette Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"...Allah (c.c.) ki onların yapmakta oldukları şeyi hakkıyla bilendir."*[24] Yüce Allah (c.c.), her şeyi bilen ve yarattığı tüm varlıkları en iyi şekilde eğitendir. Özellikte insanların hakka ve doğruya yönelmesi ve hidayete ermesi için insanları çeşitli yollarla eğitmektedir. Gönderdiği kitap ve nebîler vasıtasıyla insanı her daim kuşatan Yüce Allah (c.c.), Kur'an'da *"Düşünmez misiniz?"*[25], *"Akıl etmez misiniz?"*[26] şeklindeki uyarıları ile inanan kullarına yeni bir bilinç kazandırmayı

---

[16] Ebu'l Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-Isfehânî, *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, Beyrut 1412, s. 336.
[17] Turgay Gündüz, , *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, Bursa 2002, s. 25.
[18] Fahri Kayadibi, *İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem,* (s.4), İstanbul 2001, s. 38.
[19] Bayraktar Bayraklı*, İslâm'da Eğitim*, İstanbul 2009, s. 105.
[20] Turgay Gündüz, *a.g.e.,* s. 53.
[21] Ziya Kazıcı, "Tâlim ve Terbiye", *DİA,* Cilt: 39, 2010, s. 515.
[22] Nahl 16/27; Ankebût 29/49; Âli-İmrân 3/18.
[23] Zümer 39/9.
[24] Nûr 24/41.
[25] Nalh 16/17
[26] Hûd 11/51.

hedeflemektedir. Yine ilk vahyedilen âyette *"oku"*[27] emriyle Allah (c.c.), Kitabını ve tabiatını okumaya ve öğrenmeye davet etmektedir.

Yüce Allah (c.c.), yarattığı tüm mahlûkatın içinde insana akıl ve irade vermiş ve ona bir takım şeyler öğretmiştir. *"Allah (c.c.), Âdem'e (a.s.) bütün isimleri, öğretti…"*[28] âyetinde Yüce Allah tarafından Âdem'e (a.s.) bir takım eşyanın isimlerinin öğretildiğinden ve meleklerin Âdem'e (a.s.) secde ettiğinden bahsedilmektedir. Meleklerin Âdem'e (a.s.) secde etmesinin sebebi hiç şüphesiz Âdem'e (a.s.) ilim ve öğrenme yeteneğinin verilmiş olmasıdır. Bu nedenle insan öncelikle insan olması hasebiyle öğrenmek, okumak ve hakikati aramaya gayret etmek mecburiyetindedir.

Ta'lîm kelimesinin ism-i faili olan "muallim" (معلم), öğreten, öğretici demektir. Hz. Peygamber: "*Ben ancak bir muallim olarak gönderildim"*[29] buyurarak kendisinin Allah'ın (c.c.) gönderdiği bir öğretmen ve eğitici olduğunu ifade etmiştir. Yine başka bir rivayette ise *"Allah (c.c.) beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi"*[30] buyurmaktadır. Bu nedenle İslâm dininde öğretmenlik, peygamber mesleği olarak kabul edilmekte ve âlimler de peygamberlerin mirasçıları[31] sayılmaktadır.

Eğitim ve terbiye karşılığında kullanılan bir başka kelime de "te'dîb" (تأديب) kelimesidir. Bu kavram, "davet, incelik, kibarlık, iyi tutum ve davranış, takdir ve terbiye" anlamlarına gelen "edeb" (أدب) kökünden gelmektedir.[32] Cevherî, te'dîbi, "kişinin eğilim ve davranışlarının bizzat kendi iradesiyle veya dış bir otoritenin etkisiyle kontrol edilip yönlendirilmesi" şeklinde tarif etmeştir.[33] Kur'an'da "edep" ve "te'dîb" kelimeleri geçmemesine rağmen pek çok hadiste yer almaktadır. Bunlardan en meşhuru olan Hz. Peygamber'in *"Beni Rabb'im terbiye etti, terbiyemi de ne güzel yaptı"*[34] hadisidir ki

---

[27] Alak 96/1.
[28] Bakara 2/31-34.
[29] İbn Mâce Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, el- Kazvinî (ö. 273/887) , "Mukaddime", 17 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[30] Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (ö. 261/875), "Talak", 4 (Hadis, sahıhtir).
[31] Ebû Îsa Muhammed b. Îsa b. Serve et-Tirmizî (ö. 279/892), "İlim", 19 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[32] Turgay Gündüz, *a.g.e.,* s. 34.
[33] Ziya Kazıcı, *a.g.e*., Cilt: 39, 2010, s. 515.
[34] İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ' ve Mezîlü'l-İlbâs amma İştehera min Ehâdîsi Alâ Elsineti'n-Nâs*, Kahire: 1351, Cilt: 1, s. 70, Ebû Abdullah Bedrettin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır ez-Zerkeşî, *Leâli'l-mensûre fi'l-ehâdîsi'l-meşhûre el-Ma'rûf bi't-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*, Beyrut: 1986, Cilt: 1, s. 160; Fahruttin er-Râzi Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin b. et-Teymî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb et-Tefsîru'l-Kebîr,* Beyrut 1420, Cilt: 6, s. 526; Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlettin es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Fethü'l-Kebîr*, Beyrut 2003, Cilt: 1, s. 57; Suyûtî*, Câmiu'l-Ehâdîs*, Mısır: Trs. Cilt: 2, s. 88; (Hadisin metni sahıh, isnadı gariptir. Suyûtî ve Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).

burada geçen "te'dîb" eğitim ve terbiye anlamında kullanılmıştır. Yine İbn Mes'ûd'un (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste *"Hiçbir müeddib yoktur ki kendi edebini vermeyi arzu etmesin. Şüphesiz Allah'ın (c.c.) edebi de Kur'an'dır"*[35] ifadesi ile Allah'ın (c.c.) eğitim aracı olarak insanlara Kur'an'ı gönderdiğini izah etmektedir. İslâm Tarihi'nde VIII. yüzyıldan sonra özellikle müstakil edeb kitaplarının yazılmaya başlanmasıyla "edeb" kavramının eğitim ve terbiye anlamındaki kullanımı artmış ve "iyi bir eğitimle kazanılmış karakter disiplini, takdire değer hareketler ve daha sonra âdâb-ı muâşeret denilen medenî ve ahlakî davranış tarzları ve bu hususta gerekli olan pratik bilgiler" anlamını ifade etmeye başlamıştır.[36]

İslâm kültüründe eğitmek, yetiştirmek anlamlarında kullanılan kavramlardan bazılarıda "da'vet", "irşâd" ve "tebliğ"dir. Çağırmak anlamına gelen "da'vet" (الدعوة) kelimesi,[37] ıstılahta "İslâm'a ve İslâm esaslarının uygulanmasına çağrı, Allah'ın (c.c.) Kitabı'na, hakka, hayra ve kurtuluşa çağrı" anlamlarına gelmektedir.[38] Kur'an'daki pek çok âyette Hz. Peygamber'in davetçi olarak gönderildiği[39] ve bu daveti, hikmet ve güzel öğütle yapması[40] emredilmiştir.

Da'vet ile aynı anlamda kullanılan "irşâd" (الارشاد) kelimesi, doğruluk anlamına gelen "rüşd" (رشد) kelimesinin mastarıdır. Terim olarak "insanlara doğru olanı yaptırmaya teşvik etmek ve iyiliğe yönlendirmek" anlamına gelmektedir.[41] Kur'an ve hadislerde irşâd kavramı, daha çok "hidâyet ve emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker yani maddî ve manevî doğru yolu bulmak ve doğru yolu göstermek" anlamında kullanılmaktadır.[42] Kur'an'da imanın gönüllere girdiği ve fısk, küfür ve İslâm'ın emirlerini inkâr edenleri çirkin görenlerin irşâd olan kimseler olduğu[43] bildirilmektedir.

Bir şeyi veya bir haberi ulaştırmak anlamına gelen "tebliğ" (التبليغ) kelimesi,[44] terim olarak "İslâm'ın bütün emir ve yasaklarının insanlara duyurulması ve onların bilgilendirilmesidir."[45] Peygamberlerin aslî görevlerinden olan tebliğ vazifesi ile tüm

---

[35] Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl ed-Dârimî (ö. 255/869), "Fedâilü'l-Kur'an", 1 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[36] Mustafa Çağrıcı, "Edeb", *DİA,* Cilt: 10, 1994, s. 412-414.
[37] Turgay Gündüz, *a.g.e*., s. 52.
[38] Mustafa Çağrıcı, "Da'vet", *DİA*, Cilt: 9, 1994, s. 16.
[39] Ahkâf 46/31.
[40] Nahl 16/125.
[41] Turgay Gündüz*, a.g.e*., s.53.
[42] Bekir Topaloğlu, "İrşâd", *DİA*, Cilt: 22, 2000, s. 454-455.
[43] Hucurât 49/7.
[44] Mehmet Boynukalın, "Tebliğ", *DİA*, Cilt: 40, 2011, s. 218.
[45] Turgay Gündüz*, a.g.e.,* s.52.

peygamberler, Yüce Allah'tan (c.c.) aldıkları vahiyleri insanlara ulaştırmışlardır. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm'de *"Nitekim size kendi içinizden âyetlerimizi okuyan, sizi temizleyen (nefsinizi tezkiye eden), size kitap, hikmet ve bilmediklerinizi öğreten (ta'lîm eden) bir rasûl gönderdik."*[46] âyetinde geçen tezkiye ve hikmet kavramları da ta'lîm ve terbiye manasında kullanılmıştır.[47] Yine öğretmek, ders vermek anlamında "tedris" (التدريس) de İslâm kültüründe kullanan bir başka kavramdır.[48] Tüm bu kavramların ortak anlayışına göre İslâm'da eğitim ve öğretim, hayat boyunca devam etmesi gereken bir süreç olup amacı bireyleri ve toplumları gerçek inanca, doğru bilgiye ve erdemli yaşayışa ulaştırmaktır.[49]

3. Nebevî Eğitim ve Hz. Peygamber'in Genç Öğrencilerine Yönelik Uyguladığı Bireysel Eğitim

İslam dini, ilme ve eğitime büyük önem vermektedir. Bunun en güzel örneğini Hz. Peygamber, bizatihi kendi hayatında ve uygulamalarında göstermiştir. O (s.a.v.), cahiliye döneminin âdetleri üzerine yaşayan bir toplumda insanları eğitmek ve doğru yola ulaştırmak için görevlendirilmiştir. *"Ey örtüsüne bürünen (peygamber), kalk ve uyar"*[50] vahyi ile birlikte Hz. Muhammed (s.a.v.), insanları Allah'ın (c.c.) dinine da'vet etmiştir. Atalarını körü körüne takip eden ve Allah'a (c.c.) şirk koşmaktan geri durmayan Mekkelileri hidayete çağıran Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın (c.c.) *"Rabb'inin yoluna hikmetle, güzel öğütle dav'et et, onlarla en güzel şekilde mücadele et"*[51] emri ile son derece sabır ve hoşgörü içerisinde tebliğde bulunmuştur.

Hz. Peygamber, yirmi üç yıl süren risâlet döneminde insanları hem eğitmiş hem de Kur'an'nın ifadesiyle onlara güzel bir örnek[52] olmuştur. Hz. Âişe'nin "*O'nun (s.a.v.) ahlakı Kur'an idi."*[53] rivayeti, Hz. Peygamber'in Müslümanlara ideal bir Müslümanın nasıl olması gerektiğini kendi hayatında gösterdiğine delil teşkil etmektedir.

---

[46] Bakara 2/151.
[47] Nurettin Turgay, "Terbiye", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, 1994, s. 188.
[48] Ziya Kazıcı, *a.g.e.,* Cilt: 39, s. 515.
[49] Ziya Kazıcı, *a.g.e*., Cilt: 39, s. 516.
[50] Müddessir 74/1.
[51] Nahl 16/125.
[52] Ahzâb 33/21.
[53] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 2001, Cilt: 41, s. 148, Cilt: 42, s. 183, Cilt: 43, s. 15; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsned*, Beyrut 2001, Cilt: 5, s. 163 (Elbânî, hadisin isnadının zayıf olduğunu bildirir).

Hz. Peygamber, İslâm dininin öğretilmesi ve yayılması için ilk andan itibaren gayret göstermiştir. Ancak Mekkeliler, Hz. Peygamber'in getirdiklerini inkâr etmişler, O'na (s.a.v.) ve O'na (s.a.v.) inananlara karşı çeşitli eziyet ve sıkıntılar vermişlerdir.[54] Hz. Peygamber, İslâm dinini tebliğ etmek ve öğretmek için Safâ Tepesi'nin eteklerinde bulunan Erkâm b. Ebû'l-Erkam'ın (r.a.) evini seçmiştir.[55] Altı yıl boyunca İslâm merkezi olarak işlev gören Dâr'ul-Erkâm'da Hz. Peygamber, ashâbıyla gizli gizli bir araya gelip İslâm dininin emir ve yasaklarını öğretme imkânı bulmuştur. Buradaki nebevî eğitim, Hz. Ömer'in Müslüman olduğu yıla kadar devam etmiştir. Hz. Ömer'in nübüvvetin altıncı senesinde kırkıncı Müslüman olduğuna bakacak olursak[56] Hz. Peygamber'in Dâru'l-Erkâm'da etkin olarak faaliyet gösterdiği ve burada yetiştirdiği öğrenci sayısının küçümsenecek kadar az olmadığı görülmektedir.[57]

Mekke'de Müslümanlara karşı yapılan zulüm ve baskıların artması sonucu Medine'ye hicret eden Müslümanlar, Hz. Peygamber'in de hicreti ile yeni bir döneme başlamıştır. Hz. Peygamber, Medine'ye gelir gelmez İslâm'ın öğrenilmesi ve yayılması için bir mescid inşa etmiştir. Bu mescidin hemen bitişiğine Suffe adındaki bir eğitim bölümünün olduğu kaynaklarca bilinmektedir.[58] Öğrenci sayısı hakkında değişik rivayetler bulunmakla birlikte genel görüşe göre 70-100 öğrencinin bulunduğu Suffe'de[59] okuma-yazma, Ku'an, tefsir, hadis, tarih Arap dili ve edebiyatı ve âdâb-ı muâşerete dair pek çok ders öğretilmektedir.[60] Bizzat Hz. Peygamber'in gözetiminde yapılan bu faaliyetler ile Suffe, ilk İslâm üniversitesi şeklinde kabul edilebilmektedir.[61] Hz. Peygamber'in ilk defa kurumsal olarak faaliyet gösterdiği bu eğitim merkezi, İslâm medeniyetinde önemli bir model olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatından sonra zaman içerisinde Mekke, Medine ve Kûfe gibi şehirler birer eğitim merkezi haline dönüşmüş ve İslâm topraklarında pek çok âlim yetişmiştir.

---

[54] Muhammed Hamidullah (ö. 2002)*, İslam Peygamberi*, İstanbul 2011, s. 92.
[55] M. Asım Köksal, "Dârülerkam", *DİA*, Cilt: 8, 1993, s. 520-521.
[56] İbn Sa'd Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd Münî' el-Hâşimî bi'l-Velâ' el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *Tabakât'ül-Kübrâ*, Beyrut 1958, Cilt: 3, s. 204 (Rivayetlerde Hz. Ömer'in kırkıncı, ellinci ya da elli yedinci Müslüman olduğu rivayet edilmektedir).
[57] M. Emin Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l Erkam*, İstanbul 2012, s. 62 (Bazı kaynaklara göre Hz. Ömer'in nübüvvetin 6. senesinde Müslüman olduğunda O'nun (r.a.) 129. Müslüman olduğu, Dâru'l-Erkâm'da ise 40. öğrenci olduğu rivayet edilmektedir).
[58] Mustafa Baktır, "Suffe", *DİA*, 1994, Cilt: 37, s. 469.
[59] Selahattin Parladır, *a.g.e.,* s. 272.
[60] Ali Akyüz, Bir Yetişkin Eğitim Kurumu Olarak Suffa, *Yetişkinlik Dönemi Eğitim ve Problemleri,* (Kasım 2006 sayı:47), s. 29.
[61] M. Hamidullah, *a.g.e.,* s. 158.

"Ben ancak bir muallim olarak gönderildim"[62] buyuran Hz. Peygamber, içinde bulunduğu toplumu en iyi şekilde eğitmiş, bununla birlikte eğitimi toplumun bütününe yaymak için "*İlim öğrenmeyi talep etmek (kadın-erkek) her Müslüman'a farzdır"*[63] buyurarak eğitim yelpazesini, toplumun her bir ferdini kapsayacak şekilde geniş tutmuştur. Bedir Savaşı'nda ele geçirilen esirlerin Müslümanlardan on kişiye okuma-yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılmasını emretmesi[64] de eğitimin Müslümanlar tarafından yaygınlaştırılması anlamında önemli bir faaliyettir.

İslâm dininin ilk müderrisi olan Hz. Peygamber, eğitim-öğretimin devamlılığını sağlamak adına "*Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse Allah (c.c.), o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır"*[65]*,* "*Şüphesiz ki Allah (c.c.), melekleri, gök ve yer ehli hatta yuvasındaki karınca ve balıklar bile hayrı öğretenlere dua ederler"*[66] ve *"Âlimin abide üstünlüğü, benim, ashâbımda en alt seviyede olana üstünlüğüm gibidir"*[67] buyurarak Müslümanları ilme teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber'in tebliğde bulunduğu toplumun yapısına bakıldığında şehirli-bedevî, zengin-fakir, genç-yaşlı pek çok farklı insan bulunmasından dolayı muhatap olduğu kesimin anlayış düzeyi de farklılık göstermekteydi. Cahiliye âdetleri üzerine yaşayan bir toplumda alışılagelmiş pek çok yanlış fikirlerin yanı sıra okuma-yazma bilenlerin sayısının azlığı sebebiyle Hz. Peygamber, ashâbını eğitirken herkesi aynı düzeyde eğitmemiştir. Bu sebeple kendisine aynı soruyu soran ashâbına karşılık Hz. Peygamber, soruyu sorana göre farklı yanıtlar vermiştir.[68] İslâm toplumunun temellerinin atıldığı Medine döneminde Hz. Peygamber, özellikle cahiliye âdetlerine ve şirke bulaşmamış olan genç sahâbîlerin yetişmesine ayrı bir önem vermiştir. İslâm dininin getirdiği yeni izahlara açık olan bu genç ashâb, Hz. Peygamber'in ilgi ve alakası ile yetişerek Hz. Peygamber'den sonra İslâm toplumuna rehberlik etmişdir.

---

[62] İbn Mâce , "Mukaddime", 17. (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[63] İbn Mâce, "Mukaddime", 17 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[64] M. Hamidullah, *a.g.e*., s. 192.
[65] Müslim, "Zikir", 38; Buhârî, "İlim", 10; İbn Mâce, "Mukaddime" 17; Tirmizî, "İlim", 2 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[66] Tirmizî, "İlim", 19 (Hadis, hasen-sahıh-garibdir).
[67] Tirmizî, "İlim", 19 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[68] Hz. Peygamber'e en faziletli ibadeti soran sahâbilerine karşı kimine *"Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimse"* (Buhârî, "İman", 4) diye buyururken, kimine *"Yemek yediren, tanıdığın ve tanımadığın kimselere selam vermendir"* (Buhârî, "İman", 5) buyurması, birbaşka *sahâbîsine "Vaktinde kılınan namazdır"* (Buhârî, "Cihad", 1) buyurması buna örnektir.

Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği bu öğrenciler, genç olmanın yanı sıra okuma-yazma bilmeleri ve ilme olan ilgileri ile dikkat çeken sahâbîlerdendir. Bununla birlikte Hz. Peygamber ile akrabalık, komşuluk veya yakınlıkları hasebiyle Hz. Peygamber ile uzun zaman vakit geçirme imkânı bulmuşlardır. Böylece Hz. Peygamber'den birebir nebevî eğitimi alma şansı yakalamış olan bu genç öğrenciler, Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmişlerdir. Ancak yaş aralığı 10-20 olarak sınırladığımız ve rivayetleri kapsamında Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği ve birebir yetiştirdiği genç sahâbîlerin tespiti ve sekiz sahâbî olarak sınırlandırılması bu çalışmanın belirlediği bir ölçüttür. Genç sahâbîlerin rivayetleri tarafından Hz. Peygamber'in gençlere yönelik nebevî eğitiminin ortaya konulması, bu çalışmanın asıl gayesi olmasından dolayı okuma-yazma bilen ve Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği genç sahâbîlerin sayısı hakkında kesin bir iddiamız bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in birebir ilgilendiği ve özel olarak eğittiği genç sahâbîler şunlardır:

1. Hz. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)
2. Hz. Âişe bint Ebî Bekir (ö. 58/678)
3. Hz. Enes b. Mâlik (ö. 93/712)
4. Hz. Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)
5. Hz. Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687)
6. Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652)
7. Hz. Abdullah b. Amr (ö. 65/684)
8. Hz. Câbir b. Abdullah (ö. 78/697)

Hz. Peygamber, birebir ilgilendiği genç sahâbîlerin başında hane-i saadette yetişen Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, ilk Müslümanlardan ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in damadı olan Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)[69] gelmektedir. Hz. Peygamber'in akrabası olması hasebiyle Hz. Peygamber ile uzun yıllar vakit geçirmiştir. Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinde yetişmiş olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in ilminden ve feyzinden çok istifade etmiştir. Gelen tüm âyetlerin nerede, ne zaman ve hangi olay sonrasında nâzil olduğunu çok iyi bilen Hz. Ali bunu "*Bana sorunuz, Allah (c.c.)'a yemin ederim ki ben Allah'ın*

[69] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s.19.

(c.c.) Kitabı'nda inen her âyetin gece mi, gündüz mü, dağda mı, ovada mı indiğini biliyorum"[70] sözleri ile teyit etmiştir. Hz. Peygamber'den 536 hadis rivayet etmiştir.[71]

Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği hane-i saadette yetişmiş bir diğer genç öğrenci, Âişe bint Ebî Bekir (r. anhâ)'dir. Küçük yaşta Hz. Peygamber ile evlenmesi ile[72] vahyin inişine bizzat şahitlik yapan Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in özel olarak eğittiği öğrencilerindendir. 2210 hadis rivayet ederek Müksirûn sahâbîler içerisinde yer alan Hz. Âişe[73], hadis rivayetinde tenkit ve fetvaları ile büyük hizmetlerde bulunmuştur.[74]

Annesi tarafından on yaşlarında Hz. Peygamber'e hizmet etmek için verilen Enes b. Mâlik (r.a.),[75] Hz. Peygamber'in özel olarak yetiştirdiği genç sahâbîsidir. Okuma-yazmayı bilen Hz. Enes'i[76] Hz. Peygamber tatlılıkla ve yavaş yavaş eğitmiştir. Müksirûn sahâbîlerden olan Hz. Enes,[77] 2286 hadis rivayet etmiş[78] ve Hz. Peygamber'in yokluğunda değerli bir âlim ve hadis rivayetinde aranan önemli bir muhaddis olmuştur.[79]

Abdullah b. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hafsa'nın kardeşi olması[80] hasebiyle hane-i saadete rahatlıkla giren nadir sahâbîlerden bir diğeridir. Bu sebeple birçok sahâbînin duymadığı Hz. Peygamber'in söz ve fiillerini ilk ağızdan duyma şerefine nail olmuştur. Okuma ve yazma bilen Hz. Abdullah,[81] 2630 hadis rivayet ederek müksirûn sahâbîler arasında yer almış[82] ve altmış yıl boyunca fetva vererek en çok hüküm veren sahâbîlerden biri olmuştur.[83]

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs (r.a.),[84] Hz. Peygamber tarafından "*Allahım, O'na (r.a.) Kitab'ı öğret"*[85] şeklindeki duasına mazhar olarak nebevî

---

[70] İbn Hacer Şihâbüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kennânî el-Askalânî (ö. 852/1449), *İsâbe fî Temyîzü's-Sahâbe*, Beyrut 1915, Cilt: 4, s. 467; Suyutî, *İtkân fî Ulûmü'l-Kur'ân*, Mısır 1974, Cilt: 4, s. 233.
[71] Abdulkerim Öner, *Hz.Ali'nin İlmi Şahsiyeti*, s. 40.
[72] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 8, s. 47.
[73] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 139.
[74] Ebû Abdullah Bedrüddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır ez-Zerkeşî (Der. Bünyamin Erul), *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler,* Ankara 2014, s. 200.
[75] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 396; İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 276.
[76] Mizzî Ebû'l-Haccâc, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl*, Beyrut 1980, Cilt: 3, s. 371.
[77] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 276.
[78] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 406.
[79] İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, 1995, Cilt: 11, s. 235.
[80] M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, 1998, Cilt: 1, s. 127.
[81] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 4, s. 114.
[82] Cemal Ağırman, "Müksirûn", *DİA*, 2006, Cilt: 31, s. 534.
[83] Y. Kandemir, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, 1998, Cilt: 1, s. 127.
[84] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s.333; Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ.,* Kahire 2006, Cilt: 4, s. 380.
[85] Buhari, "İlim", 17 (Hadis, sahihtir).

eğitimin kapılarını aralamış bir diğer genç sahâbîdir. İbn Abbâs (r.a.), hayatını İslâm dinini öğrenmek ve öğretmek ile geçirmiştir. Hz. Peygamber'den 1660 hadis rivayet ederek müksirûn sahâbîler arasında yer almış olan İbn Abbâs (r.a.),[86] tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen sahâbîlerden biridir.[87]

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.),[88] ilk Müslümanlardandır.[89] Mekke'de Hz. Peygamber ile birlikte müşriklerin türlü zorbalıklarına göğüs germiştir. Medine'deki evi Mescid-i Nebi'ye yakın olması sebebiyle[90] Hz. Peygamber ile sık görüşme şansı yakalayan Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'in ilgilendiği ve yetişmesinde ayrı bir ihtimam gösterdiği bir diğer öğrencisidir. İbn Mes'ûd (r.a.), 848 hadisi rivayet etmiştir.[91] Tefsir, hadis, kıraat ve fıkıh alanlarında beyan ettiği görüşler ile Kûfe ekolünün temellerinin atılmasında etkisi büyüktür.[92]

Hicretten yedi yıl önce dünyaya gelen Abdullah b. Amr (r.a.),[93] Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği genç sahâbîlerdendir. Zekâsı ve güçlü kavrama yeteneğinin yanı sıra Süryaniceyi bilen, Tevrat'ı okuyabilen Abdullah b. Amr (r.a.) yazı yazmayı da bilmesi[94] ile Hz. Peygamber'den hadisleri yazma izni alarak hadisleri Hz. Peygamber döneminde kayda geçirmiş nadir sahâbîlerdendir.[95] Hz. Peygamber ile uzun yıllar vakit geçiren İbn Amr (r.a.), Hz. Peygamber'den yaklaşık 700 hadis rivayet etmiştir.[96]

Tespit edilen Hz. Peygamber'in bir diğer genç öğrencisi de Câbir b. Abdullah'dır.[97] (r.a.) Hz. Câbir, babası Uhud'da şehit olduktan sonra[98] Hz. Peygamber'in özel ilgisine mazhar olmuş[99] ve özel nebevî eğitimden geçmişdir. Hz. Câbir, Hz. Peygamber'den 1540 hadis rivayetinde bulunmuş Müksirûn sahâbîlerden biridir.[100] Müçtehid, muhaddis, hafız ve

[86] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 359; Zehebî, *a.g.e*, Cilt: 4, s. 394.
[87] İ. Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, 1988, Cilt: 1, s. 78.
[88] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 461.
[89] İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, 1988, Cilt: 1, s. 114.
[90] İ. Cerrahoğlu, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 115.
[91] İ. Cerrahoğlu, a.*g.e.,* Cilt: 1, s. 115.
[92] İ. Cerrahoğlu, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 115-117.
[93] Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Amr", *DİA*, 1988, Cilt: 1, s. 85.
[94] Y. Kandemir*, a.g.e*., Cilt: 1 s. 85-86.
[95] Ebû Dâvûd, "İlim", 3 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[96] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 80.
[97] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 189.
[98] İbn Mâce, "Mukaddime", 13 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).
[99] Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", *DİA*, 1992, Cilt: 6, s. 530.
[100] İbrahim Canan, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 28.

fakih olarak da bilinen Câbir b. Abdullah (r.a.),[101] Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Medine'de müftülük yaparak[102] İslâm toplumuna hizmet etmiştir.

[101] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 193; Zehebî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 189.
[102] İbn Sa'd, a*.g.e.,* Cilt: 3, s. 190; Zehebî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 190.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ÖZEL OLARAK EĞİTTİĞİ GENÇ SAHÂBÎLER

1.1. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)

1.1.1. Adı, nesebi ve hayatı

Hz. Peygamber'i sekiz yaşından itibaren himaye eden amcası Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdülmuttalib'in (ö. 619) küçük oğludur. Annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay'dır. (ö. 4/625-626) Baba tarafı da anne tarafı da Kureyş kabilesinden olan Ali b. Ebî Tâlib (r.a.), hicretten yirmi iki yıl önce 600 yılında Mekke'de doğmuştur. Künyesi Ebû'l-Hasen'dir.[103] Hz. Peygamber, kendisini mescitte toprağın üstünde yatar vaziyette görünce "*Kalk, Ebû Türâb, kalk"* diye seslenmiş böylece Hz. Peygamber tarafından toprağın babası anlamındaki "Ebû Türâb" künyesi verilmiştir.[104]

Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi küçük yaştan itibaren himayesine almış, daha sonra kızı Hz. Fâtıma (ö. 11/632) ile evlendirmiş[105] ve Hz. Peygamber'in damadı olmuştur. Böylece Hz. Ali, İslâm'ın en erken döneminden itibaren Hz. Peygamber'in yanında olmuş ve Hz. Peygamber'in emri dışında asla yanından ayrılmamıştır.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vefatından sonra üç halifeye danışmanlık yapmış, İslâm toplumunun sorunlarına çözümler getirmiş ve verdiği fetvalar ile İslâm toplumuna rehberlik etmiştir. Hz. Ali, Hz. Osman'ın (ö. 35/656) şehit olmasından sonra dördüncü halife olarak hilafetin başına geçmiştir.[106] Hilafeti döneminde Müslümanlar arasındaki fitne ve iç karışıklıklar ile uğraşan Hz. Ali, 661 yılında Kûfe'de Hâricîler tarafından şehit edilmiştir.[107]

---

[103] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 19.
[104] Şemsettin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Gaymâz ez-Zehebî (ö. 748/1348), *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Kahire 2006,Cilt: 2, s.495; M. Yaşar Kandemir, "Ebû Türâb", *DİA*, Cilt: 10, 1994, s. 243.
[105] Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, Cilt: 2, 1989, 371.
[106] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 31.
[107] Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, Haydarâbâd "trs.", Cilt: 6, s. 259.

1.1.2. Ali b.Ebî Tâlib'nin (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Hz. Peygamber, Hz. Hatice (ö. 620) ile evlendikten sonra amcası Ebû Tâlib'in kendisine yaptığı fedakârlığa karşılık amcasının yükünü hafifletmek amacıyla Hz. Ali'yi yanına alarak Hz. Ali'nin sorumluluğunu üstlenmiştir. Beş yaşından itibaren Hz. Peygamber'in evinde yetişen Hz. Ali, Kur'an'ın inişine en erken dönemden itibaren bizzat tanıklık etmiştir. Henüz küçük bir çocuk olmasına ve henüz kimsenin iman etmemesine rağmen Hz. Hatice ile birlikte İslâm'a giren ilk insandır.[108] Yine Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılan ilk çocuktur.[109] Putlara hiç tapmamış ve hiç şirke bulaşmamış olan Hz. Ali, on yaşında Hz. Peygamber'e iman etmiş ve hayatını Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve İslâm'a adamıştır.

Hz. Ali, Mekke'deki müşriklerin eziyetlerine Hz. Peygamber ile birlikte göğüs germiştir. Medine'ye hicret emri gelince cesurca Hz. Peygamber'in yatağına yatmış ve O'na (s.a.v.) verilen emanetleri sahiplerine teslim ettikten sonra kendisi de hicret ederek Hz. Peygamber'e Kubâ'da yetişmiştir.

Hicret sonrası Hz. Peygamber'in Müslümanları birbirine kardeş kılması (muâhât) esnasında Hz. Ali'ye Ensar'dan bir Müslüman kalmamıştır. Bu duruma hüzünlenen Hz. Ali, Hz. Peygamber'in yanına gelerek: *"Sahâbîlerinizi birbiri ile kardeş yaptınız ama beni hiç kimse ile kardeş yapmadınız!"* demiş, Hz. Peygamber de kendisine: *"Sen dünyada da ahirette de benim kardeşimsin"*[110] buyurarak O'nu (r.a.) kendisine kardeş kılmıştır.

Hz. Ali, Bedir Gazvesi 'ne katılmış ve bu savaşta teke tek vuruşan üç kişiden biri olarak büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Bedir Savaşı'ndan sonra Hz. Peygamber, çok sevdiği kızı Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Hz. Hasan (ö. 49/669), Hz. Hüseyin (ö. 61/680), Hz. Zeyneb (ö. 62/682) ve Hz. Ümmü Gülsüm (ö. 41/661) dünyaya gelmiştir. Bedir'den sonra yapılan Uhud Savaşı, Benî Sa'd Seriyyesi, Mekke'nin Fethi, Huneyn Gazvesi ve daha pek çok savaşa katılmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Hayber'in Fethi'nde Hz. Peygamber: *"Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Allah (c.c.) ve Rasûlü onu sever, o da Allah (c.c.) ve Rasûlü'nü sever. Allah (c.c.) onun*

---

[108] M. Hamidullah, *a.g.e.*, s. 87.
[109] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 21.
[110] Tirmizî, "Menâkıb", 20 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).

eliyle fethi gerçekleştirecektir." buyurmuş ve sancağı Hz. Ali'ye vermiş, böylece Hayber'in Fethi Hz. Ali'nin komutanlığında gerçekleşmiştir.[111]

Hz. Ali, Hz. Peygamber ile on iki gazveye iştirak etmiştir.[112] Yalnız Tebük Gazvesi'ne katılamamıştır. Tebük Gazvesi'nde Hz. Peygamber, Medine'nin muhafazası için Hz. Ali'yi vekil tayin etmiştir. Gazveye iştirak edememesinden dolayı üzüntü duyan Hz. Ali, üzüntüsünü Hz. Peygamber'e "*Ya Rasûlallah, siz beni çocuklar ve kadınlar arasında mı bırakıyorsunuz?"* sözleriyle dile getirmiş, Hz. Peygamber de: *"Harun'un Musa'ya vekil olduğu gibi sen de bana vekil olmayı istemez misin? Ne var ki benden sonra peygamber gelmeyecektir"*[113] sözleriyle O'nu (r.a.) teselli etmiştir.

Okuma-yazma bilen az sayıda sahâbîden biri olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapmıştır.[114] 628 yılında müşrikler ile imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın metnini Müslümanlardan Hz. Ali kayda geçirmiştir.[115] Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) Sahih'lerinin yanı sıra pek çok rivayetlerde Hz. Ali'nin kılıcının kabzasına asmış olarak beraberinde taşıdığı sahîfesinin bulunduğu ve bu sahîfeler içerisinde hadis derlemelerinin yer aldığı hatta bunun kendisine Hz. Peygamber tarafından verildiği ifade edilmektedir.[116]

Daha dünyadayken Cennet ile müjdelenerek aşerei-mübeşşere'den[117] biri olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in emri ile Yemen'de kadılık görevinde bulunmuştur.[118] Hz. Ali, daha sonraki dönemlerde de hükümler vermiş ve verdiği hükümler ile İslâm toplumunun sorunlarına çözümler getirmiştir.

Hz. Ali, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında olmuş, O'nun (s.a.v.) ardında savaşmış ve İslâm adına hizmet etmiştir. Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Hz. Peygamber'in cenazesini yıkama ve defin işlemlerini yapmıştır.[119]

Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinde uzun yıllar yetişmiş olan Hz. Ali, O'nun (s.a.v.) ilminden ve feyzinden çok istifade etmiştir. Tüm âyetlerin nerede, ne zaman ve hangi olay

---

[111] İbn Hacer, *İsâbe fî Temyîzü's-Sahâbe,* Beyrut 1415, Cilt: 4, s. 466.
[112] Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 2, s. 540.
[113] Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 498; İbn Hacer*, İsâbe*, Cilt: 4, s. 464.
[114] Ethem Ruhi Fığlalı, *a.g.e*., Cilt: 2, s. 371.
[115] Müslim, "Cihâd", 34 (Elbânî, hadisn sahıh olduğunu bildirir).
[116] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, Ankara,1988, Cilt: 1, s. 32.
[117] Tirmizî, "Menâkib", 84 (Elbânî, hadisn sahıh olduğunu bildirir).
[118] Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'âs b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/889), "Akdiye", 6 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).
[119] Ebû Dâvud, "Cenâiz", 66 (Elbânî, hadisn sahıh olduğunu bildirir

sonrasında nâzil olduğunu çok iyi bildiğini "*Bana sorunuz, Allah'a (c.c.) yemin ederim ki ben Allah'ın (c.c.) Kitabı'nda inen her âyetin gece mi, gündüz mü, dağda mı, ovada mı indiğini biliyorum*"[120] sözleri ile beyan etmiştir. Yine Hz. Peygamber'in hadislerini kavrama ve ezberleme noktasında da önemli sahâbîlerden biridir. Her ne kadar siyasi ve idari pek çok iş ile meşgul olmasına rağmen kendisinden 536 hadis rivayet edilmiştir.[121] Hz. Ali'nin ölümünden sonra muhalifi olan Hz. Muaviye'nin (ö. 60/680) "*Ali b. Ebî Tâlib'in ölümü ile fıkıh ve ilim gitmiştir*" [122] sözleri, Hz. Ali'nin ilimdeki üstün seviyesini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in vefat etmesinden sonra hilafete geçen Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Hz. Osman'a bey'at etmiştir. Hz. Ömer'in şûrasında danışmanlık ve kadılık görevinde bulunmuştur. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra ortaya çıkan fitne döneminde Hz. Ali, İslâm toplumunun halifesi olmuştur. Yaklaşık beş yıl süren hilafeti döneminde İslâm toplumunda pek çok iç karışıklıklar yaşanmış ve pek çok Müslümanın şehit olduğu Cemel Olayı ve Sıffin Savaşı meydana gelmiştir.[123] Hicretin kırkıncı senesi ramazan ayının on yedinci gecesinde miladi 661'de Kûfe'de Abdurrahman b. Mülcem (ö. 40/661) adındaki bir Hâricî tarafından zehirli bir hançer ile yaralanarak şehit edilmiştir.[124]

1.2. Âişe bint Ebî Bekir (r. anhâ)

1.2.1. Adı, nesebi ve hayatı

Âişe bint Ebî Bekir (r. anhâ), 614 yılında yani nübüvvetin dördüncü senesinde Mekke'de doğmuştur.[125] Babası, birinci halife Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Said b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy'dir. Annesi, Hz. Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uvaymir b. Abdişems b. Attâb b. Üzeyne el-Kinâniyye'dir.[126] (ö. 6/628) Hz. Âişe'nin talebi üzerine Hz. Peygamber tarafından kendisine "Ümmü Abdullah" künyesi verilmiştir.[127]

---

[120] İbn Hacer, *İsâbe fî Temyîzü's-Sahâbe*, Cilt: 4, s. 467; Suyûti, *İtkân fî Ulûmü'l-Kur'an*, Cilt: 4, s. 233.
[121] Abdulkerim Öner, *a.g.e.,* s. 40.
[122] Abdulkerim Öner, *Hz.Ali'nin İlmi Şahsiyeti*, s. 13.
[123] İbn Hacer, *a.g.e.,*Cilt: 4, s. 468.
[124] İbn Hacer, *a.g.e.,*Cilt: 8, s. 468; Buhârî, *a.g.e*., Cilt: 6, s. 259.
[125] İbn Hacer*, a.g.e.*, Cilt: 8, s. 231.
[126] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 135.
[127] İbn Sa'd, a.g.e., Cilt: 8, s. 51.

Küçük yaşta Hz. Peygamber ile olan izdivacı sebebiyle Hz. Peygamber'in hanımı ve Müslümanların annesi olan Hz. Âişe,[128] Hz. Peygamber'in vefatından sonra 47 yıl daha yaşamış ve 678'de altmış üç yaşında Medine'de vefat etmiştir.[129]

1.2.2. Âişe bint Ebî Bekir'nin (r. anhâ) İslâm tarihindeki yeri

Hz. Âişe, kendisinin ifadesiyle Müslüman bir ailede doğmuş ve bu sebeple cahiliye döneminde hiç şirke bulaşmamıştır.[130]

Hz. Âişe'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber, birkaç defa rüyasında bir meleğin ipekli bir kumaşa sarılı bir vaziyette Hz. Âişe'yi gösterip kendisinin Hz. Peygamber'in eşi olacağı söylenmesi üzerine[131] arkadaşı Hz. Ebû Bekir'e haber yollayıp Hz. Âişe'ye talip olmuştur. Böylece ilahi bir emir üzere nikâhları gerçekleşerek Hz. Peygamber ile evlenen Hz. Âişe, Müslümanların annesi olma vasfına erişmiştir.[132]

Hz. Âişe, Hz. Peygamber ile nikâhlandığında dokuz yaşlarında idi.[133] Mekke'de nikâhı kıyılmış ve hicret emri gelince Hz. Peygamber ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Peygamber, hicretten sonra beş yüz dirhem mehiri, Hz. Ebû Bekir'e vermiş, Hz. Ebû Bekir de kızı Hz. Âişe'yi Hz. Peygamber'e vermiştir.[134] Küçük yaşta hane-i saadete gelen Hz. Âişe, burada Hz. Peygamber'in en yakınında yaşama ve O'nun (s.a.v.) gözetiminde yetişme şerefine nail olmuştur.

Hz. Peygamber, ilk eşi Hz. Hatice'den sonra eşleri arasından en çok Hz. Âişe'yi sevmiş ve bunu pek çok defa dile getirmiştir. Bir defasında ashâbının Hz. Peygamber'e en çok kimi sevdiği sorusuna cevaben *"Âişe"*[135] şeklinde yanıt vermiştir. Hz. Âişe, kendisi hakkında Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygamber'e elinde kendi suretiyle geldiğini ve semadan inen âyetle temize çıktığını ifade etmektedir.[136] Mesrûk (ö. 63/683) ise O'nun (r. anhâ) hakkında *"Habîbullah'ın sevgilisi"* şeklinde tasvir etmiştir.[137] Hz. Peygamber, aralarındaki sevgi ve saygı hasebiyle eşleri arasında özellikle Hz. Âişe ile vakit geçirmeyi severdi.

---

[128] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 8, s. 47.
[129] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 2, s. 193
[130] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 139.
[131] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 2, s. 140.
[132] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt*:* 2, s. 135.
[133] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 8, s. 8 (Başka rivayetlerde altı ya da yedi yaşında olduğu da rivayet edilmektedir).
[134] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 2, s.152.
[135] Tirmizî, "Menâkıb", 132; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 1; Buhârî, "Menakıb", 33 (Hadis, sahıhtir).
[136] İbn Hacer, a.g.e., Cilt: 8, s. 234.
[137] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 8, s. 233.

O'nunla (r. anhâ) konuşur, muhabbet eder, sorularını itina ile cevaplar, O'nun (r. anhâ) ile seyahat eder hatta O'nunla (r. anhâ) koşu yarışması yapardı.[138]

Hz. Âişe, üstün zekâ ve kuvvetli bir anlayış ve güçlü bir hafızaya sahip biriydi. Okuma-yazma bilmesinin dışında Arap belagati ve tarihi konusunda da yetkindi. Bir keresinde Hz. Âişe, *"Çocuklarınıza şiir öğretiniz ki dilleri tatlansın"* diyerek Arap dilinin öğretilmesini Müslümanlara tavsiye etmiştir.[139]

Hz. Peygamber'in vefatına kadar sekiz sene Hz. Peygamber ile birlikte yaşayan Hz. Âişe, bu süre zarfında pek çok savaşa Hz. Peygamber'in yanında katılmıştır. Hz. Peygamber, katılacağı savaşlarda yanında götüreceği hanımı kura ile seçerdi. Kura ile Benî Mustalik Gazvesi'ne iştirak eden Hz. Âişe, bu sefer sırasında ordunun gerisinde kalmış ve kendisine iftira atılmıştır. Sefer dönüşü rahatsızlanan Hz. Âişe, çok sonra iftiradan haberi olmuş ve babasının evine dönme talebinde bulunarak babasının evine dönmüştür. Bu olay sebebiyle hem Hz. Peygamber ve Hz. Âişe hem de tüm Müslümanlar çok üzülmüşlerdir. Münafıkların ortaya attığı bu iftiraya Müslümanların bir kısmı da alet olmuşlardır. Nihayet Allah'ın (c.c.) Nûr süresi 11-21. âyetlerini indirmesi ile iftiranın asılsız olduğu ve Hz. Âişe'nin masum olduğu ortaya çıkmıştır. Hakkında âyet inerek temize çıkan Hz. Âişe, sadece Allah'a (c.c.) hamd ederek Hz. Peygamber'in yanına geri dönmüştür.[140]

Bir başka seferde Müslüman ordusu susuz bir bölgede dinlenmekte idi. Hz. Âişe'nin kaybolan gerdanlığının aranması sebebiyle namaz vaktinin azalması üzerine Müslümanlar arasında Hz. Âişe'ye karşı sesler yükselmeye başlamıştı. Ancak sonrasında Hz. Âişe'nin vesilesi ile teyemmüm âyeti nâzil olmuştur.[141]

Hz. Peygamber'in hanımları arasında Hz. Âişe'nin yeri apayrıydı. Hz. Peygamber, hanımları arasında sadece Hz. Âişe'nin odasındayken vahiy gelmiştir.[142] Hatta bir

---

[138] Bünyamin Erul, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Ankara 2014, s. 171; Ebû Dâvûd, "Cihad", 61 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[139] Fayda, "Âişe", *DİA*, Cilt: 2, s. 203.
[140] Buhârî, "Megâzî", 36, "Tefsîru'l-Ku'an", 275 (Hadis sahıhtır.); İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 153-161.
[141] Buhârî, "Teyemmüm", 1, "Menakıb", 33 (Teyyemmüm âyeti olan Mâide 5/6. âyet nâzil olmuştur. Hadis sahıhtir); İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 2, s. 170.
[142] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 8, s. 233.

keresinde vahiy meleği Cebrail (a.s.), Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber aracılığıyla selam göndermiştir.[143]

Hz. Peygamber, Veda Haccı'ndan kısa bir süre sonra hastalanmıştır. Ölümünün yaklaştığını anlayan Hz. Peygamber, diğer hanımlarından izin alarak son günlerini Hz. Âişe'nin odasında geçirmiş ve Hz. Âişe'nin kucağında ruhunu teslim etmiştir.[144] Kabri de Hz. Âişe'nin odasına defnedilmiştir.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber tarafından özel olarak yetiştirilmiş genç sahâbîlerden biridir. Gerek Hz. Peygamber'e inen âyetleri gerek Hz. Peygamber'in söylediği hadisleri en iyi şekilde anlamaya çalışmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'ı en iyi anlatan, öğreten ve denetleyen kişilerden biri olmuştur. Hz. Peygamber'den 2210 hadis rivayet ederek müksirûn sahâbîler arasında yer alan Hz. Âişe,[145] hadis rivayetinde gösterdiği titizlik ile hadis rivayetinde önemli bir yere sahiptir. Rivayet edilen hadislerde bir hata bulduğu zaman hemen müdahale edip düzeltmiş, rivayet eden sahâbîyi uyarmış hatta ara ara ashâbın hadis rivayetindeki ehliyetini kontrol etmiş ve böylece hadis rivayetindeki tenkit anlayışının oluşmasında öncülük yapmıştır.[146]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Âişe, gerek hanımların gerek kendisine soru sormaya gelen sahâbîlerin sorularını cevaplayarak müşkül problemleri çözüme kavuşturmuştur. Özellikle Hz. Peygamber'in ahlakı, yaşayışı, özel hayatı ve helal-haram gibi pek çok konuda Müslümanları bilgilendirmiştir. Çok sayıda verdiği fetva ve hükümleri, başvurduğu içtihad ve kıyâsları ile fıkıh alanında önemli bir anlayış oluşturarak İslâm fıkıh anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır.[147] Hz. Âişe'nin İslâm toplumundaki değerini Ebû Musa el-Eşarî (r.a.) (ö. 42/662-663) şu sözler ile anlatmaktadır: *"Rasûlullah'ın ashâbı olan bizler, bir hadis üzerinde müşkülâta uğradığımızda hemen Hz. Âişe'ye sorar, O (r. anhâ), da bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı."*[148] Ata b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) da Hz. Âişe hakkında *"Hz. Âişe, ashâb içinde en çok fıkıh bilen, içtihadda isabetli görüşleri bakımından en ileri gelen kimsedir."* demiştir.[149]

---

[143] İbn Sa'd, *a.g.e.* , Cilt: 2, s. 146.
[144] İbn Sa'd, *a.g.e.* , Cilt: 2, s. 147.
[145] İbn Sa'd, *a.g.e.* , Cilt: 2, s. 139.
[146] Bünyamin Erul, *a.g.e.,* s.200 (Bu hususda geniş değerlendirme için bkn. B. Erul, Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler).
[147] Bünyamin Erul, *a.g.e*., s. 169-180.
[148] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 179.
[149] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 185.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kırk yedi yıl daha yaşamış ve hayatını İslâm'ı ve Hz. Peygamber'in hayatını Müslümanlara anlatarak geçirmiştir. Medine'deki evini bir eğitim merkezi olarak kullanmıştır. Böylece Medine ekolünün de temellerini atmıştır. Her yıl hac etmek için gittiği Mekke'de de çadırında çeşitli beldelerden gelen Müslümanları ağırlamış ve onlardan gelen soruları cevaplamıştır.[150]

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'den sonra halife olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetinden sonra bazı siyasi meselelerde tenkitlerde bulunmaktan kaçınmamıştır. Özellikle Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Osman'ın diyetinin ödenmesi konusunda Hz. Ali ile görüşmelerde bulunmuştur. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Hz. Âişe'nin bindiği deveye ithâfen adı Cemel Vak'ası olarak tarihe geçen Müslümanlar arasındaki ilk büyük ihtilaf yaşanmıştır. Bazı kaynakların verdiği bilgiye göre Hz. Âişe, bu olaya sebebiyet vermesinden ötürü sonrasında çok pişman olmuş ve çok ağlamıştır.[151]

Hz. Âişe, 678'de altmış üç yaşında Medine'de vefat etmiştir Cenaze namazını Ebû Hureyre (r.a.) (ö. 58/678) kıldırmış ve Hz. Peygamber'in diğer hanımları gibi Bakî' Kabristanı'na defnedilmiştir.[152]

1.3. Enes b. Mâlik (r.a.)

1.3.1. Adı, nesebi ve hayatı

Enes b. Mâlik'in (r.a.) tam ismi Enes b. Mâlik b. Zeyd b. Harâm b. Cündüb b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. Neccâr el-Ensârî'dir.[153] Annesi Ümmü Süleym bint Milhân b. Halid b. Cündüb b. Âmir b. Ğanm b. Adiyy b. Neccâr el-Ensârî el-Hazrecî'dir.[154] (r.anhâ) Hicretten on yıl önce 612'de[155] dünyaya gelmiştir. On yıl boyunca Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmasından ötürü kendisine "Hâdimü'n-Nebî" künyesi verilmiştir.[156]

---

[150] M. Fayda, "Âişe", *DİA*, Cilt: 2, s. 204.
[151] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 177.
[152] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 193.
[153] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 396.
[154] Zehebî, *a.g.e*, Cilt: 3, s. 530.
[155] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 405.
[156] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 396; İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 1, s .276.

Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber'in kendisine yaptığı duaları vesilesi ile uzun bir ömür yaşamıştır. 712'de Basra'da vefat etmiştir.[157] Bazı rivayetlere göre en son vefat eden sahâbîdir.[158]

1.3.2. Enes'in (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Hz. Peygamber, 622 yılında Medine'ye hicret ettiği sırada Hz. Enes on yaşlarındadır. Ümmü Süleym (r. anhâ), oğlunu hizmet etmesi için Hz. Peygamber'e vermiş böylece Hz. Enes, Hz. Peygamber'in hizmetini görmeye ve O'nun (s.a.v.) yanında yetişmeye başlamıştır.[159]

Hz. Enes, Hz. Peygamber'in on yıl hizmetinde bulunmuştur. Hz. Enes'in ifadesi ile bu süre zarfında Hz. Peygamber, kendisine ne sövmüş ne de dövmüştür.[160]

Hz. Enes, zeki, okuma-yazma bilen nadir sahâbîlerden biridir.[161] Bu sebeple Hz. Peygamber, Hz. Enes'i özel ilgi ve alaka ile yetiştirmiştir. Zaman zaman Hz. Enes'in ailesini ziyaret ederek genç sahâbîsinin ailesi ile de yakından ilgilenmiştir. Hz. Enes de Hz. Peygamber yaşadığı müddetçe O'nun (s.a.v.) yanından ayrılmamıştır.

Küçük yaştan itibaren Hz. Peygamber'in gözetiminde olgunlaşan Hz. Enes, Hz. Peygamber'in yanında pek çok savaşa katılmıştır.[162] Yalnız Bedir Savaşı'nda yaşı küçük olduğu için savaşmamış ama bu savaşta Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuştur.[163]

Hz. Enes, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in izinden gitmiş O'na (s.a.v.) benzemek için elinden geleni yapmıştır. Ebû Hureyre (r.a.): *"Rasûlullah (s.a.v.)'in namaz kılışına en çok benzeyen Ümmü Süleym'in (r. anhâ) oğlu yani Enes'den (r.a.) başkasını bilmiyorum"*[164] sözü bunu en güzel şekilde teyit etmektedir.

Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında Hz. Ebu Bekir'in Hilafeti döneminde Hz. Enes, Bahreyn'e zekât toplama memuru olarak görevlendirilmiştir. Hz. Ömer döneminde Hz.

---

[157] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 406; Yusuf b. Abdurrahmân b. Yusuf Ebû'l-Haccâc Cemaleddin İbn Zekî Ebî Muhammed el-Kadâî el-Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl*, Cilt: 3, Beyrut 1980, s. 377 (Hz. Enes'in 107, 106, 96,99, 90 ya da 91 yaşında vefat etiği rivayetleri de bulunmaktadır.)
[158] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 396.
[159] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 396.
[160] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 396; Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 418.
[161] Mizzî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 371.
[162] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 400.
[163] İbn Hacer, *a.g.e*, Cilt: 1, s. 276; Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 417.
[164] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 400.

Ömer'e danışmanlık yapmıştır. Hz. Osman döneminde ise Basra'da hocalık yaparak pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Emeviler dönemini de gören Hz. Enes, siyasette yanlış gördüğü meselelerde tepkisini açıkça göstermekten geri durmamıştır.[165]

Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Peygamber'den öğrendiği ilmi insanlara anlatmaya gayret etmiştir. Hz. Peygamber'in çocuklara ve ailesine karşı davranışları, eğitim ve gündelik yaşama dair pek çok konudan oluşan toplam 2286 hadis rivayette bulunmuştur.[166] Kaynaklarda en çok rivayet eden müksirûn sahâbîler arasında üçüncü sahâbî olarak zikredilmektedir.[167] Ayrıca Bağdâdî (ö. 429/1037-38), *Takyîdu'l-İlim*'de kaydettiği rivayette Hz. Enes'in Hz. Peygamber'den bütün işittiklerini yazdığını, yazdıklarını Hz. Peygamber'e arz ettiğini ve yazdıklarından oluşan bir sahîfesinin bulunduğunu bildirmektedir.[168]

Hadis rivayetinde son derece titizlik gösteren Hz. Enes, Hz. Peygamber'e karşı hata yapmaktan çok korktuğu için hadis rivayetinde emin olamadığı zaman "أوكما قَالَ رَسُولُ اللَّهِ" *(veya Rasûlullah böyle bir şey dedi.)* ilavesinde bulunarak ihtiyatlı davranmaya gayret etmiştir. Hadis ilminin yayılmasında önderlik ettiği gibi tefsir ve fıkıh alanında da devrin önemli bir âlimi olan Enes b. Mâlik (r.a.), başta Basra olmak üzere pek çok yerde verdiği dersler ile pek çok ilim halkaları oluşturmuş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir.[169] Yüz yaşlarındayken Basra'da vefat etmiştir.[170]

1.4. Abdullah b. Ömer (r.a.)

1.4.1. Adı, nesebi ve hayatı

Abdullah b. Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b.Abduluzzê b. Ribâh b. Abdullah b. Gurad b. Rizâh b. Adiyy b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr, babası üçüncü halife Ömer b. Hattâb (r.a.), annesi Zeyneb bint Mazûn b. Habîb'tir. (r. anhâ) Künyesi ise Abdurrahman'dır.[171]

Nübüvvetin üçüncü yılı 613'de Mekke'de doğmuştur. Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmiş bir sahâbîdir. Vefat edene kadar Hz. Peygamber'in yaşamını tatbik

[165] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 401-405.
[166] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 406.
[167] İbn Hacer, *a.g.e*., Cilt: 1, s. 276.
[168] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, Cilt: 1, s. 32.
[169] İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, Cilt: 11, s. 235.
[170] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 406
[171] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 142.

etmede son derece titizlik gösteren Abdullah b. Ömer (r.a.),[172] 84 yaşlarında 692 yılında Mekke'de vefat etmiştir.

1.4.2. Abdullah b. Ömer'in (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Buluğ çağına girmeden önce babası Hz. Ömer ile beraber Müslüman olan Abdullah b. Ömer (r.a.),[173] hayatını İslâm'a adamış bir sahâbîdir. Kız kardeşi Hz. Hafsa'nın (ö. 45/665) Hz. Peygamber ile evlenmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in kayınbiraderi olmuş[174] böylece Hz. Peygamber'in hanesine daha rahat girme imkânı bulmuştur. Bu sebeple hem birçok sahâbînin duymadığı Hz. Peygamber'in söz ve fiillere bizzat tanıklık etme hem de Hz. Peygamber ile çok daha fazla vakit geçirme fırsatı elde etmiştir.

Bedir ve Uhud Savaşı'na katılmak istese de Hz. Peygamber, yaşının küçük olmasından dolayı izin vermemiştir. Hendek Savaşı'na ve sonrasındaki pek çok savaşa iştirak etmiştir.[175]

Abdullah b. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in yaşamını tatbik etme noktasında son derece büyük çaba sarf etmiştir.[176] Hz. Âişe, hal ve hareketleriyle Rasûlullah (s.a.v.)'a en çok benzeyenlerden birinin İbn Ömer (r.a.) olduğunu söylemiştir.[177]

Abdullah b. Ömer (r.a.), cömert, ibadetlerine özellikle gece namazı ve oruçlarına çok ehemmiyet verirdi. Kendisi ile ilgili, *"Müslümanlıkla şereflendikten sonra en büyük sevinç ve neşem, gönlümün herkesi peşinden koşturan bir takım istek ve arzulara meyletmemiş olmasıdır"* demiştir.[178] Yine başka bir seferinde de *"Rasûlullah'a (s.a.v.) yaptığım bey'atı bugüne kadar bozmadım ve değiştirmedim. Fitne ve kargaşaya taraftar olan kimseye de bey'at etmedim. Hiçbir Müslümanı rahat döşeğinden uyandırmadım. (rahatsız etmedim)"* demiştir.[179]

---

[172] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 187; Buhârî, *Târîhü'l- Kebîr*, Cilt: 7, s. 200.
[173] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s.106; Zehebî, *a.g.e.*, Cilt:4, s.306 (Hz. Abdullah'ın yedi yaşındayken Hz. Hafsa ile beraber babası Hz. Ömer'den önce Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.).
[174] M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, Cilt: 1, s. 127.
[175] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 144.
[176] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 107.
[177] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 145.
[178] İbn Sa'd, a.g.e., Cilt: 4, s. 159.
[179] İbn Sa'd, a.g.e., Cilt: 4, s. 164.

Okuma-yazma bilen sahâbîlerden olan Abdullah b. Ömer (r.a.),[180] Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm dininin doğru bir şekilde anlaşılması için Hz. Peygamber'den öğrendiklerini insanlara öğretmek ile meşgul olmuştur.[181] Babasının da tavsiyesi üzerine siyasetten uzak duran Abdullah b. Ömer (r.a.), en çok hadis rivayet eden müksirûn sahâbîler arasında yer almaktadır. Kendisinden 2630 hadis rivayet edilmiştir.[182] Hadis rivayetindeki lafızlar konusunda son derece titizlik gösteren İbn Ömer (r.a.), hadis rivayet ederken benzer lafızların kullanılmasına, eksik ya da fazla söz söylenmesine asla izin vermemiştir. Kendisine hakkında bilmediği bir mesele sorulduğunda *"bilmiyorum*" diyerek yanlış bir hüküm vermekten uzak durmuştur.[183]

Babası gibi üstün fıkıh anlayışa sahip olan İbn Ömer (r.a.), altmış yıl boyunca fetva vermiş ve en çok fetva veren sahâbîlerden olmuştur. Özellikle büyük sahâbîlerin vefatından sonra halkın ilk başvurduğu fakihler arasında yer almıştır. Fetvalarında önce Allah'ın (c.c.) Kitabı'na sonra sünnete başvurmuş eğer burada da bir hüküm bulamazsa sahâbenin ittifak ettiği şekilde hüküm vermiş şayet ittifak edilmemiş ya da bu konuda hiçbir görüş yok ise kendi içtihadıyla amel ederek içtihad konusunda kendisinden sonraki fakihler için örnek olmuştur.[184]

1.5. Abdullah b. Abbâs (r.a.)

1.5.1. Adı, nesebi ve hayatı

İsmi Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib Şeybe b. Hâşim Amr b. Abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihr el-Kureyşî el-Haşimî el-Mekkî'dir.[185] Babası Hz. Peygamber'in amcası Abbâs b. Abdülmuttalib (r.a.) (ö. 32/653), annesi Ümmü'l-Fazl Lübâbe bint Hâris b. Hazn b. Büceyn el-Hülâliyye'dir.[186] (r. anhâ)

Hicretten üç yıl önce 619'da Mekke'de dünyaya gelmiştir.[187] Yetmiş bir yıl yaşayan İbn Abbâs (r.a.), 687 yılında Taif'te vefat etmiştir.[188]

---

[180] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 4, s. 114.
[181] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 4, s. 303.
[182] Cemal Ağırman, "Müksirûn", *DİA*, Cilt: 31, s. 534.
[183] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 4, s. 107.
[184] Y. Kandemir, "Abdullah b. Ömer", *DİA,* Cilt: 1, s. 127.
[185] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 332.
[186] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 333; Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: *4*, s. .380.
[187] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 332; Müslim, *Künâ ve'l-Esmâ'*, Cilt: 1, s. 609.
[188] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 359; Buharî, *Târîhu'l- Kebîr*, Cilt: 5, s. 3.

1.5.2. Abdullah b. Abbâs'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Abdullah b. Abbâs (r.a), doğduğu zaman babası Hz. Abbâs tarafından Hz. Peygamber'e götürülüp Hz. Peygamber'in hayır duasına nail olmuştur.[189]

Abdullah b. Abbâs (r.a), İslâm'ın erken döneminde Müslüman olmuştur. Babası Hz. Abbâs ile birlikte Mekke'nin fetih senesi olan 630'da Medine'ye hicret etmişdir.[190] Bir başka rivayette ise annesi ile birlikte hicretten muaf tutulanlar arasında yer almış ve daha sonra Medine'ye gitmiştir.[191]

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve yaşantısını öğrenmek için Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in özel olarak ilgilendiği genç öğrenciler arasında yer almıştır. İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olmasının yanı sıra Hz. Peygamber'in zevcelerinden Hz. Meymûne'nin (ö. 51/671) yeğeni olması hasebiyle Hz. Peygamber'in hanesine rahatlıkla gider hatta bazı geceler Hz. Peygamber'in evinde geceler idi.[192]

Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve hizmeti sebebiyle O'nun (s.a.v.) takdirini kazanmış olan İbn Abbâs (r.a.), bir defasında Hz. Peygamber'in *"Allah'ım O'na (r.a.) Kitab'ı öğret"*[193] duasını almıştır. Yine başka bir seferinde de dinde fakih olması ve te'vil yapması hususunda Hz. Peygamber'in duasına mazhar olmuştur.[194]

İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber vefat ettiğinde on üç-on beş yaşlarındadır.[195] Hayatını ilim ile meşgul olmaya adamıştır. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Hz. Ömer'in danışma meclisinde bulunmuş, Hz. Osman döneminde hac emirliği yapmış ayrıca Afrika Seferlerine katılmıştır. Hz. Ali döneminde Basra valiliği yapmıştır. Sıffîn Savaşı'na katılmış, Müslümanların birlik ve beraberliğini savunmuş ve Mekke'ye geri dönmüştür.[196]

Arap edebiyatını, âyetlerin sebeb-i nüzulünü ve nasih-mensuhu çok iyi bilen Abdullah b. Abbâs (r.a.)[197], ilk devirlerden itibaren tefsirde adı saygıyla anılan büyük

---

[189] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 334.
[190] Zehebî, *a.g.e.*,, Cilt: 4, s. 381.
[191] İbn Sa'd, *a.g.e*. Cilt: 3, s. 333.
[192] Buhârî, "Libas", 71, "İlim", 41; Müslim, "Salâtü'l-Misâfirîn", 184; Tirmizî, "Salât", 57 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[193] Buhari, "İlim", 17 (Hadis, sahihtir).
[194] Buhârî, "Vudû'", 10; İbn Mâce, "Mukaddime", 11 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[195] İbn Sa'd, *a.g.e.* , Cilt: 3, s. 333.
[196] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 353.
[197] İ. Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, Cilt: 1, s. 78.

âlimlerden kabul edilmiştir. Kendi döneminde insanların en bilgini, en fasih olanı ve ilimde değerli bir otorite[198] olarak kabul edilmiş ve bu sebeple kendisine "Hibrü'l-ümme", "Asrın fakihi", "Tefsir imamı"[199] ve "Tercümânü'l-Kur'an" ünvanları ve ilminin çokluğunu ifade eden "el-Bahr"[200] ünvanı verilmiştir. Hz. Peygamber'den 1660 hadis rivayet ederek müksirûn sahâbîler arasında yer alan İbn Abbâs (r.a.),[201] Hz. Peygamber'in vefatından sonra hadisleri toplama faaliyetinin de öncülüğünü yapmıştır.[202]

İbn Abbâs (r.a.), fıkıh sahasında da önemli bir yere sahiptir. Verdiği fetvaları ile kendisine müracaat edilen değerli bir fakihtir.[203] Mekke'de verdiği dersler ile kendisinden sonra İkrime, Said b. Müseyyeb, Mücâhid, Atâ b. Ebî Rebâh gibi pek çok âlim ve fakih yetiştirmiştir.[204]

1.6. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)

1.6.1. Adı, nesebi ve hayatı

Tam ismi Abdullah b. Mes'ûd b. Ğâfil b. Habib b. Şemh b. Fâr b. Mahzûm b. Sâhile b. Kâhil b. Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrake b. İlyâs b. Müdâr b. Nizâr'dır.[205] Künyesi, Ebû Abdurrahman'dır.[206] Babası hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Annesi Ümmü Abd bint Abdüved b. Sevâ' dır. (r. anhâ) Fakir bir ailenin çocuğu olan Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Mekke'de çobanlık yaparak geçimini sağlamıştır.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ömer'in Kûfe'ye kendisini kadı olarak tayin etmiş ve burada uzun yıllar kalarak hem kadılık hem de ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Altmışlı yaşlarında Medine'ye geri dönmüş ve 652'de Medine'de vefat etmiştir.[207]

---

[198] Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 4, s. 390.
[199] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 331.
[200] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 350; Müslim, *Künâ ve'l-Esmâ'*, Cilt: 1, s. 609.
[201] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 359; Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 4, s. 394.
[202] Ahmet Bulut, "Abdullah b. Abbas'ın Şahsiyeti ve İlmi Faaliyetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: 2, N: 2, 1987 /2, s. 220.
[203] Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 394.
[204] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 4, s. 380.
[205] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 461.
[206] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 150; Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 462 (Çocuğu olmadan önce Hz. Peygamber tarafından bu künye Hz. Abdullah b. Mes'ûd'a verilmiştir).
[207] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 4, s. 200.

1.6.2. Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a) İslâm tarihindeki yeri

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), kendisinin Müslüman oluşunu bir rivayette şöyle anlatır: *"Ben çocukken Ukbe b. Ebî Muayt'ın koyunlarını güdüyordum. Bir gün Rasûlallah (s.a.v.) ve Ebû Bekir (r.a.) yanımdan geçiyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) bana sütümün olup olmadığını sordu. Ben de O'na (s.a.v.) çoban olduğumu ve bu koyunların bana ait olmadığını söyledim. Bunun üzerine Rasûlallah (s.a.v.): "Yavrulamamış ve süt vermeyen bir koyunun var mı? Bana gösterir misin" buyurdu. Ben de koç yüzü görmemiş bir koyunu yaklaştırdım. Rasûlullah (s.a.v.) koyunu sağmaya başladı. Gerçekten yavrulamamış ve sütü olmayan bu koyundan süt sağıp Ebû Bekir'e (r.a.) içirdi sonra da kendisi içti ve koyunu saldı. Daha sonra ben O'nun (s.a.v.) yanına geldim ve "bunu bana da öğret!" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) başımı okşadı ve "Sen küçük bir öğrencisin. Allah (c.c.) sana rahmet etsin." buyurdu."*[208] İbn Mes'ûd (r.a.), bu olaya şahit olduktan sonra Müslüman olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber, Dâru'l-Erkâm'a taşınmadan önce İslâm'a girmiş olan İbn Mes'ûd (r.a.), İslâmiyet'e giren altıncı Müslümandır.[209]

Müslüman olduktan sonra kendini İslâm'a ve Hz. Peygamber'e adamıştır. Kâbe'nin yanında Kur'an'ı sesli okumuş ilk sahâbîdir. Mekke döneminde müşriklerden çok eziyet görmüş ve bu sebeple önce Habeşistan'a oradan da Medine'ye hicret etmiştir.[210] Medine'de Hz. Muaz b. Cebel'in misafiri olmuştur. Muâhatta ise Hz. Peygamber, İbn Mes'ûd u (r.a.) Zübeyir b. Avvâm (r.a.) (ö. 36/656) ile kardeş kılmıştır.[211]

İbn Mes'ûd (r.a.), Medine'ye geldikten sonra Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Hz. Peygamber, mescidin yanına annesi ile birlikte kalacakları bir ev ayarlamış ve orada kalmışlardır. Böylece İbn Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmiş, O'nun (s.a.v.) ahlakı ile ahlaklanmıştır. Ebû Musa (r. a.) bir rivayetinde şöyle anlatıyor: *"Yemen'den ben ve kardeşim beraber (Medine'ye) geldik. Bir müddet kaldık. Bu esnada İbn Mes'ûd (r.a.) ve annesini, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına çok girip çıkmaları ve beraberliklerinin fazlalığı sebebiyle Rasûlullah'ın (s.a.v.) aile efradından olduklarına hükmetmiştik."*[212]

---

[208] Ahmed b. Hanbel, Müsned, Cilt: 6, s. 86 (3598).
[209] Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, Cilt: 1, s. 114.
[210] Zehebî, *a.g.e*., Cilt: 1, s. 461.
[211] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 152.
[212] Tirmizî, "Menâkıb", 37; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 22 (Hadis, sahıhtir).

İbn Mes'ûd (r.a.), erken dönemde Müslüman olması, Hz. Peygamber'in özel hizmetinde bulunması ve Hz. Peygamber'in her zaman yakınında olması hasebiyle Hz. Peygamber'den çok istifade etmiştir. Ashâb içerisinde Hz. Peygamber'e hal ve tavır yönünden en çok benzeyen sahâbî olarak kabul edilmiştir.[213] Bu hususu Abdurrahman b. Yezîd (ö. 98/716-717) şu sözleriyle anlatmıştır: *"Huzeyfe'ye (r. a.) hal ve hareketleriyle Rasûlullah'a (s.a.v.) en çok benzeyen şahıs kimse, onu bize söyle de kendisinden hadis dinleyelim." diye sordum. Bize şu cevabı verdi: "Biz içiyle dışıyla, hal ve hareketleriyle, evinin duvarlarıyla gizleninceye kadar Rasûlullah'a en çok benzeyen, İbn Mes'ûd'dan (r. a.) başka birisini tanımıyoruz."*[214]

Bedir Savaşı'na katılmış[215] müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Cehil'i öldürmüştür.[216] Yine Uhud, Hendek, Hudeybiye, Hayber, Mekke'nin Fethi ve daha pek çok savaşta Hz. Peygamber'in yanında savaşmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir.

Hz. Peygamber, İbn Me'ûd'u (r.a.) özel olarak yetiştirmiştir Hz. Peygamber, İbn Mes'ûd'dan (r.a.) Kur'an dinlemeyi çok sevdiği için bazı zamanlar O'na (r.a.) Kur'an okutmuş ve kıraatini beğendiğini şu sözler ile ifade etmiştir: *"Kim Kur'an'ın indiği şekliyle Kur'an okumayı arzularsa Ümmü Abd'in (r. anhâ) oğlunun kıraati ile okusun."*[217]

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), yetmişten fazla sureyi bizzat Hz. Peygamber'den öğrendiğini ifade etmiştir.[218] Ayrıca kendisinin derlediği bir Mushaf nüshası olduğu da bilinmektedir.[219] İbn Mes'ûd'un (r.a.) Kur'an ve Kur'an ilimlerine olan vakıflığını Mesruk ve Şakik'ten rivayet edilen şu sözler en iyi şekilde göstermektedir: *"Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) dedi ki: "Kendisinden başka ilah olmayan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Kur'an'dan nâzil olan her bir sûrenin nerede indiğini, her bir âyetin de ne sebeple indiğini mutlaka biliyorum. Eğer bilsem ki, bir kimse Kitabullah'ı benden daha iyi bilmektedir ve ona da deve ile ulaşılabilmektedir, mutlaka binip giderim."*[220]

---

[213] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 152; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Cilt: 1, s. 16.
[214] Tirmizî, "Menâkıb", 107 (Hadis, sahıhtir).
[215] Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 1, s. 461.
[216] İ. Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, Cilt: 1, s. 116; Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", DİA, Cilt: 10, s.117.
[217] İbn Mâce, "Fezâilü's-Sahâbe", 138 (Hadis, sahıhtir).
[218] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 151; Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 1, s. 465; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 22 (Hadis, sahıhtir).
[219] İ. Cerrahoğlu, *a.g.e*., Cilt: 1, s. 116.
[220] Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 8; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 114 (Hadis, sahıhtir).

İbn, Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'i örnek alma, hadis alma ve hadis rivayet etme noktasında da son derece gayret göstermiştir. O'ndan (s.a.v.) pek çok hadis öğrenmiş ve bunlardan 848 hadisi rivayet etmiştir.[221] Bazı kaynaklarda Ebû'l-Fidâ İbn Kesir'in İbn Mes'ûd'u müksirûn sahâbîler arasında zikretmektiği kaydedilmektedir.[222]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm dininin öğretimi hususunda kendisini adayan İbn Mes'ûd (r.a.), Kûfe'de uzun yıllar tefsir, hadis ve fıkıh konularında insanları aydınlatmış ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Irak'ta tefsir ekolünün temellerini atmış, tefsir, kıraat, hadis ve fıkıh alanlarında önemli görüş ve fetvalarıyla Müslümanların sorunlarına çözüm getirmiştir. Özellikle "nassın bulunmadığı yerde re'ye başvurma" fikrini ilk ortaya koyan fakih sahâbî olmuş ve Hanefî mezhebinin kurulmasına da öncülük etmiştir.[223]

1.7. Abdullah b. Amr (r.a.)

1.7.1. Adı, nesebi ve hayatı

Abdullah b. Amr b. Âs b. Vâil b. Hâşim b. Said b. Sehm,[224] hicretten yedi yıl önce doğmuştur.[225] Künyesi Ebû Muhammed olan Abdullah b. Amr (r.a.), babası Amr b. Âs'dan (r.a.) (ö. 43/664) önce Müslüman olmuştur.[226] Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan İbn Amr (r.a.), Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmiş bir sahâbîdir. 684'de Şam'da vefat etmiştir.[227]

1.7.2. Abdullah b. Amr'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Küçük yaşta babasından önce İslâm'a giren Abdullah b. Amr (r.a.),[228] hicretin yedinci yılında babası ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir.[229] Yaşı küçük olması hasebiyle Bedir ve Uhud Savaşları'na katılamamış, bunun dışındaki diğer savaşlara iştirak etmiştir.[230]

---

[221] Cerrahoğlu, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 115.
[222] C. Ağırman, "Müksirûn", *DİA*, Cilt: 31, s. 534.
[223] Cerrahoğlu, a.g.e., Cilt: 1, s. 116-117.
[224] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 261.
[225] Kandemir, "Abdullah b. Amr", *DİA*, Cilt: 1, s. 85.
[226] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 262; İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 165.
[227] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 268; Buharî, *Târîhu'l- Kebîr,* Cilt: 5, s. 5; Zehebî, Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ, Cilt: 3, s. 94 (Ölüm yeri hakkında ihtilaf vardır, Mısır, Mekke ya da Taif'de öldüğü de rivayet edilmektedir).
[228] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 198; Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 3, s. 80.
[229] Kandemir, "Abdullah b. Amr", *DİA,* Cilt: 1, s. 85.
[230] Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s.91.

İbn Amr (r.a.), okuma-yazmayı bilen nadir sahâbîlerden biridir. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri, Hz.Peygamber'in huzurunda yazmasına izin verilen bir sahâbîdir.[231] Verilen bu ruhsat ile yazdığı *"Sahîfetü's-sâdıka*"sı en erken dönemde hadisleri kayda geçirmiş değerli bir eserdir.[232] İbn Amr (r.a.), bu eseri hakkında Mücâhid'e: *"Bu sâdıkadır, Bunda Rasûlullah'dan (s.a.v.) işittiklerim mevcuttur. Bu rivayetlerde benimle Rasûlullah (s.a.v.) arasına hiç kimse girmemiştir."* demiştir.[233] Bunun yanı sıra Arapçaya son derece hâkim olan İbn Amr (r.a.), Süryanice ve İbraniceyi de bilir, Tevrat'ı okuyup anlayabilirdi.[234]

Hz. Peygamber'in yanında uzun yıllar kalarak O'ndan (s.a.v.) çok bilgiler öğrenmiştir.[235] Hz. Peygamber'den yaklaşık 700 hadis rivayet etmiştir.[236] Ebu Hureyre (r.a.), İbn Amr'ın (r.a.) hadis konusundaki üstünlüğünü şu sözlerle ifade etmiştir: *"Hadisleri benden daha çok ezberleyen ve rivayet eden olmamıştır. Fakat Abdullah b. Amr (r.a.) müstesnadır. O (r.a.), benden daha çok ezberlemiştir. Çünkü O (r.a.), hadisleri yazıyordu, ben ise yazmadım."*[237] İbn Amr (r.a.), çok hadis bilen sahâbîlerden biri olmasına rağmen gerek hadis rivayetindeki titizliği gerek hadis merkezi Medine'den uzak mesafedeki Mısır'da uzun yıllar yaşamasından dolayı kendisinden intikal eden hadis rivayeti azdır.[238]

Muhaddis, hafız, ibadete çok düşkün bir sahâbî olan Abdullah b. Amr (r.a.), çoğu zaman gece ve gündüzlerini ibadet ve taat ile geçirmiştir. İbadete aşırı düşkünlüğü sebebiyle aile hayatını ihmal ettiği gerekçesiyle babası Amr b. Âs (r.a.), oğlunu Hz. Peygamber'e şikâyet etmiş, Hz. Peygamber de bunun üzerine İbn Amr'ı (r.a.) çağırarak *"Sen gündüzleri oruçla geceleri de ibadetle geçirdiğini söylemişsin!"* buyurması üzerine Abdullahb. Amr (r.a.): *"Evet, Ya Rasûlullah*" cevabını vermiştir. Hz. Peygamber de İbn Amr'a (r.a.): *"Böyle yapamazsın. Bazen oruç tut, bazen tutma. Hem uyu hem de ibadet et ve ayda üç gün oruç tut. Çünkü üzerinde bedeninin, gözlerinin ve ailenin hakkı vardır. Muhakkak ki ayda üç gün oruç sana yeter. Bu bütün sene oruç tutmak gibidir. Çünkü iyi amel, on misli ile mükâfatlandırılır."* tavsiyesinde bulunmuştur. İbn Amr (r.a.): *"Bundan*

[231] Ebu Dâvûd, "İlim", 3 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[232] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 262.
[233] İbrahim Canan, a.g.e., Cilt: 1, s. 28.
[234] Kandemir, "Abdullah b. Amr", *DİA*, Cilt: 1, s. 85.
[235] Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 80.
[236] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 80.
[237] Buhârî, "İlim", 39 (Hadis, sahıhtir).
[238] Kandemir, "Abdullah b. Amr", *DİA*, Cilt: 1, s. 85.

daha fazlasını yapabilirim." deyince Hz. Peygamber: *"Bir gün tut, iki gün tutma"* buyurmuş Hz. Abdullah: *"Bundan daha fazlasını da yapabilirim Ya Rasûlullah."* sözüne karşılık da Hz. Peygamber*: "Bir gün tut bir gün tutma. Bu Dâvûd Orucu'dur ve en uygun oruç budur."* şeklinde cevap vermiş, İbn Amr (r.a.): *"Bundan daha fazlasını da yapabilirim.*" diye karşılık vermiş bunun üzerine Hz. Peygamber*: "Bunun fazlası yoktur."* şeklinde buyurmuştur. İbn Amr (r.a.) sonraki yıllarda yaşlandığı vakit Hz. Peygamber'in kendisine verdiği ruhsatı yeterince kullanamadığından ötürü pişmanlığını dile getirmiştir.[239] Yine Hz. Peygamber, kendisine Kur'an'ı bir ayda hatmetmesini buyurmuş İbn Amr (r.a.) daha fazlasına gücünün yeteceğini söylemesi ile Hz. Peygamber yedi günde bir hatim yapmasını tavsiye etmiştir.[240]

Müslümanların fitneli döneminde Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasındaki çatışma ve savaşlarda Hz. Muaviye'nin yanında yer alan babası Amr b. Âs'ın (r.a.) yanında olmasına rağmen asla bir taraf tutmamış ve bunu şu sözleri ile açıklık getirmiştir: *"Benim Sıffin Olayı ile de Müslümanların birbirleriyle çarpışmalarıyla da ilgim yok. Bunları onaylamıyorum. Keşke bu olaylardan önce ölseydim. Vallahi bu olaylarda hiç kılıç sallamadım ve hiç ok atmadım."*[241] Abdullah b. Amr (r.a.), 684 yılında Şam'da vefat etmiştir.[242]

1.8. Câbir b. Abdullah (r.a.)

1.8.1. Adı, nesebi ve hayatı

Câbir b. Abdullah b. Amr b. Harâm es-Selimî İbn Se'lebe b. Harâm b. Ka'b b. Ğanm b. Ka'b b. Selime, Ensar'dan ve Hazrec kabilesindendir. Annesi, Üneyse (Enise) bint Aneme' dir. (r. anhâ) Künyesi Ebû Abdullah ve Ebû Abdurrahman'dır.[243]

Hicretten on altı yıl önce 607 de Medine'de dünyaya gelmiştir.[244] Doksan dört yıl yaşamış olan sahâbî,[245] 697'de Medine'de vefat etmiştir.[246]

---

[239] Buhârî, "Savm", 54 (Hadis sahıhtir).
[240] Ebû Dâvûd, "Salât", 336 (Elbânî, hadisn sahıh olduğunu bildirir).
[241] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 4, s. 266.
[242] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 4, s. 268; Buharî, *Târîhu'l- Kebîr*, Cilt: 5, s. 5; Zehebî, *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ*, Cilt: 3, s. 94
[243] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 189.
[244] Kandemir, "Câbir b. Abdullah", *DİA*, Cilt: 4, s. 530-532.
[245] Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 191.
[246] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 192.

1.8.2. Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) İslâm tarihindeki yeri

Câbir b. Abdullah (r.a.), nübüvvetin on üçüncü yılında babası ile birlikte İkinci Akabe Bey'atı'nda yetmiş kişi içerisinde Hz. Peygamber ile görüşmüş ve iman etmiştir.[247]

Bazı kaynaklarda Hz. Câbir'in Bedir savaşı'na katıldığı ve ashâba Bedir Kuyuları'ndan su taşıdığı rivayet edilmekte isede[248] sahih kaynaklarda babasının kendisine ailenin başında durması gerektiği için izin vermediğini bu sebeple savaşa katılamadığı kaydedilmektedir. Câbir (r.a.), Babasının bu isteği üzerine Uhud Savaşı'na da katılamamış[249] ancak Uhud Gazvesi'nde babası şehit olduktan sonra her savaşa katılarak Hz. Peygamber ile birlikte on dokuz gazvede savaşmıştır.[250]

Uhud Savaşı'nda babasının şehid olduğu haberini alan ve hüzünlenen genç sahâbî Câbir b. Abdullah'ı (r.a.) Hz. Peygamber şu sözlerle teselli etmiştir:

"Ya Câbir! Sana bir müjde vereyim mi? Allah (c.c.) bütün insanlarla perde arkasından konuştu. Yalnızca senin babanla doğrudan konuştu ve O'na (r.a.) "Dile benden vereyim" buyurdu. Baban: "Ey Rabb'im, beni diriltip dünyaya gönder yine senin uğrunda cihad edip şehit olayım." dedi. Yüce Allah (c.c.): "Ben daha önce şehitler geri dönmeyecekler diye hükmettim." buyurunca, "Öyleyse Ey Allah'ım halimi geride kalanlara ulaştır." dedi. Bunun üzerine Al-i İmrân sûresinin 3/169. âyeti "Allah (c.c.) yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilâkis onlar diridirler." nâzil oldu.[251]

Hz. Peygamber, genç yaşta ailesinin sorumluluğunu alan Hz. Câbir'e karşı son derece sevgi ve merhametle yaklaşmış, O'nunla (r.a.) yakından ilgilenmiştir. Babası şehit olduktan sonra babasından bir hayli borcu kalan ve bunu ödemekte zorlanan Hz. Câbir, sıkıntısını Hz. Peygamber'e şu sözler ile anlatmıştır: *"Ya Rasûlullah, babam Abdullah (r.a.), Uhud günü şehit oldu. Bana birçok borç bıraktı. Şimdi alacaklılar borçlarını istiyorlar."* Hz. Peygamber, çoğunluğu Yahudilerden oluşan alacaklılara borcunun yarısını bir yıl ertelemesini istedi ancak alacaklılar bunu kabul etmedi. Ertesi gün Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile birlikte Hz. Câbir'in hurma bahçesine gitti ve bahçeyi dolaşıp bereket için duada bulundu ve Hz. Câbir'e en iyi olan hurmalardan toplamasını emretti. Hz.

---

[247] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 190.
[248] Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, Cilt: 2, s. 207.
[249] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 190; Zehebî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 190; Müslim, "Cihad", 145 (Hadis sahıhtir).
[250] Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, Cilt: 3, s. 207; Müsim, "Cihad", 145 (Hadis sahıhtir).
[251] İbn Mâce, "Mukaddime", 13 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).

Peygamber, emri yerine getiren Hz. Câbir'e gelen alacaklılara borcunu ödemesini söyledi. Hz. Câbir topladığı hurmalardan ölçüp tüm alacaklıların borçlarını ödeyerek bu sıkıntısından kurtuldu.[252]

Hz. Câbir, Uhud Savaşı'nda babası şehit olduktan sonra annesi ve dokuz kız kardeşine daha iyi bakabilmek için dul bir kadın olan Süheyme bint Mes'ûd (r. anhâ) ile evlenmiştir. Kendisinin evlendiğini duyan Hz. Peygamber, Hz. Câbir'e dul biriyle mi yoksa bekâr biriyle mi evlendiğini sorar. Hz. Câbir de babasının Uhud'da şehit olmasından sonra annesi ve kız kardeşleri ile ilgilenecek onlara mürebbi olacak biri olması için dul biri ile evlenmeyi tercih ettiğini anlatınca Hz. Peygamber *"Allah (c.c.), zevceni hakkında hayırlı ve mübarek kılsın."* şeklinde dua etmiştir.[253]

Hudeybiye'ye katılan bin dört yüz Müslüman arasında yer alan Câbir b. Abdullah[254] (r.a.) hayatı boyunca Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamış, Hz. Peygamber'in özel alakası ile yetişmiş genç bir sahâbîdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da İslâm'a hizmet etmek için elinden geleni yapmıştır. İslâm adına pek çok sefere katılan Hz. Câbir, özellikle Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Şam seferlerinde Hz. Halid b. Velid'in (ö. 21/642) ordusuna katılmıştır.[255] Hz. Câbir, Hz. Peygamber'den 1540 hadis rivayetinde bulunmuştur.[256] Müksirûn raviler arasında zikredilen Hz. Câbir, kendisine ait bir sahîfesinin olduğu bilinmektedir. Muhtemel olarak bu sahîfesinden yararlanarak Medine'de oluşturduğu ilim meclisinde birçok öğrenci yetiştirmiştir.[257] Fıkıh alanında derin bilgiye sahip olması hasebiyle Medine müftülüğü[258] yapmıştır. İmam, müçtehid, hafız ve fakih olarak bilinen Câbir b. Abdullah'ın (r.a.)[259] ömrünün sonlarına doğru görme yetisini kaybettiği rivayet edilmektedir.[260]

---

[252] Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (ö. 303/915), "Vesâye", 3; Buhârî, "İstikrâz", 8, "Meğâzi", 18 (Hadis, sahıhtir).
[253] Buhârî, "Nafakalar", 12 (Hadis, sahıhtir).
[254] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 192.
[255] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 192.
[256] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 194; Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 194.
[257] İbrahim Canan, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 28.
[258] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 190; Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 190.
[259] İbn Sa'd, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 189.
[260] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 193; Zehebî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 189.

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇ SAHÂBÎLERE YÖNELİK UYGULANAN NEBEVÎ EĞİTİM YÖNTEMLERİ

2.1. Sosyal Davranışların Kazandırılması Hususunda Değerler Eğitimi

2.1.1. Hz. Enes'e Selam Verme Âdâbının Öğretilmesi

حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ البَصْرِيُّ الأَنْصَارِيُّ مُسْلِمُ بْنُ حَاتِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُونُ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ"

Tirmizî ► Ebû Hâtim e-Basrî el-Ensarî Müslim b. Hâtim ► Muhammed b. Abdullah el-Ensarî ► Babası (Abdullah b. Müsennâ) ► Ali b. Zeyd ► Saîd b. Müseyyib ► Enes b. Mâlik (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana:

"Ey oğulcuğum, ailenin yanına girdiğin zaman selam ver ki, selamın hem sana hem de aile halkına bereket olsun!" buyurdular.[261]

Hz. Peygamber, ashâbını her konuda eğitmiştir. Özellikle genç öğrencilerini eğitirken onların hal ve davranışlarıyla ayrıca ilgilenmiş, toplumda nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili onlara bazı uyarılarda bulunmuştur.

Hz. Enes'in rivayet ettiği bu hadiste Hz. Peygamber, genç öğrencisine âdâb-ı muâşeret konularından olan selam konusuna değinmiştir. Kur'an'da evlere girerken selam vermeyi Müslümanlara emreden İslâm dini, selamlaşmanın, birlik ve beraberliğin üzerinde oldukça durmaktadır.[262] Bu sebeple Hz. Peygamber, Hz. Enes'e ailesinin yanına gireceği zaman Allah'ın (c.c.) selamını vermesini tavsiye etmiştir. Sözlerine "*oğulcuğum*" şeklinde bir baba sıcaklığıyla başlayan nasihatinde Hz. Peygamber, selamın kendisi ve ailesi için bir bereket olacağını belirterek Hz. Enes'i selam vermeye teşvik etmiştir. Çünkü selam,

[261] Tirmizî, "İsti'zân", 10 (Hadis hasen-gariptir. Elbânî, hadisin isnadının zayıf olduğunu bildirir).
[262] Nisa 24/61.

bereketin artmasına, hayrın çoğalmasına ve rahmete bir vesiledir.[263] Ayrıca hadiste karşılaştığımız kimseden selam beklemeden selam vermeye de teşvik etmektedir ki bu da kişiye mütevazı olmayı kazandırmaktadır.[264]

2.1.2. Hz. Câbir'e Kendini Tanıtma Âdâbının Öğretilmesi

حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ المَلِكِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ المُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دَيْنٍ كَانَ عَلَى أَبِي، فَدَقَقْتُ البَابَ، فَقَالَ: "مَنْ ذَا" فَقُلْتُ: "أَنَا"، فَقَالَ: "أَنَا أَنَا" كَأَنَّهُ كَرِهَهَا

Buhârî ► Ebû'l Velîd Hişâm b. Abdülmelik ► Şu'be ► Muhammed b. Münkedir ► Câbir b. Abdullah (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.)'a gelmiştim. Kapıyı çaldım: "Kim o?" buyurdular. "Benim!" dedim. (Beni almak üzere) çıktı ama: "Ben? , Ben?" diye söyleniyordu. (Belliydi ki kendimi tanıtma tarzımı) beğenmemişti.[265]

Hz. Peygamber'in inançtan sonra üzerinde durduğu en önemli konulardan biri âdâb-ımuâşeret konusudur. Hayatı boyunca ashâbının cahiliyeden kalan âdetlerinin yerine İslâm'ın benimsediği bir ahlak anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır. Özellikle genç öğrencilerinin kirlenmemiş zihinlerine doğru bir ahlakî terbiyeyi yerleştirmeye gayret etmiştir.

Hz. Peygamber, babasını Uhud'da kaybeden genç sahâbîsi Hz. Câbir ile yakından ilgilenmiş ve her konuda O'na (r.a.) yardımcı olarak O'na (r.a.) hem öğretmenlik hem de manevî babalık yapmıştır.

Yukarıdaki rivayette genç sahâbî Câbir b. Abdullah (r.a.), babasından kalan borçlar sebebiyle Hz. Peygamber'e gitmiş ve kapıyı çalarak içeriye girmek için izin istemiştir. Dışarıda kimin geldiğini bilmeyen Hz. Peygamber, gelenin kim olduğunu sorunca Hz. Câbir *"Ben, ben!"* diye muğlak bir yanıt vermiştir. Hz. Peygamber, öğrencisinin soruya

---

[263] Ebû'l-Alê Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûrî (ö.1865/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Cilt: 7, s. 397.
[264] İbrahim Canan*, a.g.e.,* Cilt: 10, s. 173.
[265] Buhârî, "İsti'zân", 17; Müslim, "Âdâb", 38; Ebû Dâvud, "Edeb", 139; Tirmizî, "İsti'zân", 18 (Hadis, sahihtir).

verdiği bu yanıtı beğenmemiş ve bunu Hz. Câbir'in söylediği sözleri tekrar ederek hatasını O'na (r.a.) nükteli bir şekilde göstermiş ve öğrencisini uygun bir şekilde uyarmıştır.[266]

Hz. Câbir'in kendini tanıtmada söylediği ifadenin âdâba aykırı olmasıyla beraber İbnü'l Cevzî'ye göre Hz. Peygamber'in öğrencisinin yaptığı bu davranışı kerih görmesinin altında yatan bir diğer sebepte adını ve nesebini söylemeyip kendini tanıtmamanın ismini söylemeye dahi tenezzül etmeyen bir kibir şeklinde anlaşılmasına zemin hazırlamasıdır.[267] Bu nedenle Hz. Peygamber, öğrencisine kapıyı çaldığı vakit kendisini tanıtması gerektiğini öğretmiştir. Rivayette Hz. Peygamber'in öğrencisine yaptığı uyarıda az bir kelime ile ikaz etmesi genç öğrencisini incitmemeye gayet ettiğini de göstermektedir.

2.1.3. Hz. İbn Mes'ûd'a Eve Girme Âdâbının Öğretilmesi

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ - وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُوَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذْنُكَ عَلَيَّ أَنْ يُرْفَعَ الْحِجَابُ وَأَنْ تَسْتَمِعَ سِوَادِي حَتَّى أَنْهَاكَ"

Müslim ► Ebû Kâmil el-Cahderî ve Kuteybe b. Saîd ► Abdülvelîd ► Abdülvelîd b. Ziyâd ► Hasan b. Ubeydullah ► İbrahim b. Süveyd ► Abdurrahman b. Yezîd ► İbn Mes'ûd (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana: "Senin yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Ben seni men edinceye kadar iznim böyle devam edecek." buyurdu.[268]

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'in çok sevdiği ve özel olarak ilgilendiği öğrencilerinden biridir. Ancak Hz. Peygamber ile bir akrabalık bağı bulunmamaktadır. Bu sebeple hane-i saadete rahatlıkla girip çıkması uygun olmayan sahâbîlerdendir. Hz. Peygamber eve girme ve izin isteme âdâbı hususunda genç öğrencisini güzel bir üslupla eğitmiştir.

Rivayette Hz. Peygamber, öncelikle bir yere ya da bir eve girmeden önce öğrencisine izin almasını öğütlemektedir. İçerdeki kişileri zor duruma sokmamak ve

---

[266] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, Cilt: 9, s. 35.
[267] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 9, s. 36.
[268] Müslim, "Edeb", 6 (Hadis, sahihtir).

karşılıklı rahatsızlıkların oluşmaması için ev halkından birinin iznini almadan eve girmemesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, Hz. İbn Mes'ûd'a söylediği tembihte izne delil olacak bazı alâmetlerden de bahsetmektedir. Perdenin (ya da kapının) açılması ya da sesin işitilmesi gibi alâmetler, eve girme izninin verildiği anlamına gelmektedir.[269] Kapı açılıncaya kadar veya içeriden bir ses işitinceye kadar kapıda beklenilmesini ancak izin alındıktan sonra eve girilmesi gerektiğini tavsiye eden Hz. Peygamber, İslâm toplumundaki ahlakî incelikleri genç öğrencisine güzellikle öğretmiştir.[270]

Hz. Peygamber, eve girerken izin alma, ev halkına selam verme[271] ve izin almadan eve girmeme âdâblarını ashâbına tekrar tekrar anlatmıştır. Hatta bu konuda izin almaya da sınır getirerek izin isteme hakkının üç olduğunu şayet izin verilmezse geri dönülmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.[272]

2.1.4. Hz. Âişe'ye Nezaket Tavsiyesi

حَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ سَمِعْتُ الْمِقْدَامَ بْنَ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ:

رَكِبَتْ عَائِشَةُ بَعِيرًا، فَكَانَتْ فِيهِ صُعُوبَةٌ فَجَعَلَتْ تُرَدِّدُهُ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ"

Müslim ► Muhammed b. Müsennâ ve İbn Beşşâr ► Muhammed b. Ca'fer ► Şû'be ► Mikdâm b Şurayh b. Hânî (Bu hadiste şunuda ilave ederek) anlatıyor:

Hz. Âişe (r. anhâ) kendisinde dik başlılık olan bir deveye bindi. Deve hırçınlık etmeye başlayınca ileri geri sürmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Âişe'ye:

"Rıfkla, tatlılıkla davran!" buyurarak müdahale etti.[273]

İslâm dini, sadece belli ritüelleri olan ibadetlerden oluşmaz. İslâm, bir Müslümanın tüm hayatını kapsar. Bir Müslümanın en önemli vasıflarından biri de Allah'ın (c.c.)

---

[269] İ. Canan, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 166.
[270] Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *Minhâc Şerhi Sahîhi Müslim,* Cilt: 14, s. 150.
[271] Ebû Dâvûd, "Edeb", 138 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
Müslim, "Birr", 78 (Hadis, sahihtir).
[272] Buhârî, "İsti'zan", 13; Müslim, "Edeb", 35; Ebû Dâvûd, "Edeb", 139 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[273] Müslim, "Birr", 78 (Hadis, sahihtir).

yarattığı tüm mahlûkata karşı merhametli ve şefkatli olmasıdır. Hz. Peygamber, hayatı boyunca canlı-cansız tüm varlıklara karşı merhametli olmuş ve ashâbına da merhametli olmayı tavsiye etmiştir. Bindiği deveye hâkim olmak için sert davranan Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber, yumuşak bir üslup ile merhametli ve sakin olmasını, bindiği hayvana karşı sert davranmamasını tavsiye etmiştir. Yine bir başka rivayetinde de Hz. Peygamber: "*Ey Âişe! Şüphesiz Allah (c.c.) Refîktir. Rıfkı, yumuşak huyluluğu sever. Yumuşaklıkla yapılan işlere, sertliği ve diğer işlere vermediği ecri verir"*[274] diye buyurarak yumuşak huylu olmayı genç sahâbîsine teşvik etmiştir.

2.1.5. Hz. Enes'e Sır Tutma Terbiyesi

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ:

أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا أَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ، قَالَ: فَسَلَّمَ عَلَيْنَا، فَبَعَثَنِي إِلَى حَاجَةٍ، فَأَبْطَأْتُ عَلَى أُمِّي، فَلَمَّا جِئْتُ قَالَتْ: "مَا حَبَسَكَ؟" قُلْتُ: "بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَةٍ"، قَالَتْ: "مَا حَاجَتُهُ؟" قُلْتُ: " إِنَّهَا سِرٌّ"، قَالَتْ: "لَا تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدًا"

قَالَ أَنَسٌ: "وَاللهِ لَوْ حَدَّثْتُ بِهِ أَحَدًا لَحَدَّثْتُكَ يَا ثَابِتُ"

Müslim ►Ebû Bekir b. Nâfi' ► Behz ► Hammâd ► Sâbit ► Hz. Enes (r. a.) anlatıyor:

Ben çocuklarla oynarken Rasûlullah yanıma geldi, bize selam verdi. Rasûlullah (s.a.v.) beni, bir ihtiyaç için gönderdi. Bu yüzden anneme dönmekte geciktim. Eve gelince annem: "Niçin geciktin?" diye hesaba çekti."Rasûlullah (s.a.v.) , dedim, beni bir iş için göndermişti." "Ne işiydi o?" diye annem sordu. "O sırdır, söyleyemem!" deyince, annem:"Rasûlullah (s.a.v.)'ın sırrını sakın kimseye açmayasın!" dedi.

Hz. Enes (r. a.) sözlerine devamla Sâbit'e "Allah (c.c.)'a yemin ederim ki bunu birine söyleyecek olsam sana söylerdim Sâbit!" dedi."[275]

Hz. Peygamber, ashâbına güzel ahlakı tavsiye etmiş aynı zamanda en güzel şekilde hayatında uygulayarak tüm Müslümanlara örnek olmuştur. Bir başka rivayetinde *"Sizin en hayırlınız, ahlakı en güzel olanınızdır"*[276] buyuran Hz. Peygamber, özellikle genç sahâbîlerinin güzel ahlaklı olması için ayrı bir ihtimam göstermiştir. Bu rivayette Hz.

[274] Müslim, "Birr", 77; İbn Mâce, "Edeb", 9 (Hadis, sahıhtir).
[275] Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe" 145; Buhârî, "İsti'zân", 46 (Hadis, sahihtir).
[276] Buhârî, "Edeb", 38 (Hadis, sahıhtir).

Peygamber, Hz. Enes'e ahlakî değerlerden biri olan sır saklama yani bir söz veya olayı başkasına yaymamayı uygulamalı olarak öğretmiştir.

Yukarıdaki rivayette Hz. Enes'in paylaşmadığı sır ile ilgili bazı âlimler, bu sırrın Hz. Peygamber'in zevceleriyle ilgili olabileceğini aksi takdirde gizlemenin helal olmayacağını ifade etmiştir. İbn Battâl ve ehli ilmin görüşüne göre ise sahibine zarar getirecek bir sırrın ifşa edilmesinin mubah olmayacağını dile getirmişlerdir. Ancak çoğunluğa göre, eğer sırrın ifşas kişi için bir zillet olmayacaksa veya sırrın sahibi ölmüşse gizlenmesinde bir zaruret yoktur.[277] İbn Hacer öldükten sonra sırrın söylenip söylenmemesi konusunda görüşünü üç gruba ayırmıştır:

1. Sırrın söylenmesi mubah olanlar: Kişi öldükten sonra onun hakkında söylenen menkıbeler, kerametler vs.
2. İbn Battâl'ın işaret ettiği ve mutlak olarak mekruh olanlar.
3. Sırrın söylenmesi vacip olanlar: Yerine getirilmesi gereken haklar ile ilgili sırlar gibi.[278]

Rivayete eğitim açısından bakıldığı zaman Hz. Peygamber, Hz. Enes'i eğitirken öğrencisi küçük bile olsa O'na (r.a.) güvenmiş ve bu güveni de O'na (r.a.) hissettirmiştir. Güven hissini muhatabına veren Hz. Peygamber, genç öğrencisine bir yetişkin gibi sorumluluklar vererek O'nu (r.a.) hem olgunlaştırmaya hem de küçük yaştan itibaren yetiştirmeye çalışmıştır. Hz. Enes de bu sırrı ne annesi ile ne de Hz. Sâbit ile paylaşmamıştır. Bazı kaynaklarda Hz. Enes'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber, genç sahâbîsine "يا بنيَّ احفظ سرِّي تَكن مؤمنًا..." *(Ey oğlum, sırrımı koru, güvenilir ol*)[279] diyerek sırrın muhafaza edilmesinin ehemmiyetini ifade etmiştir.

Yukarıdaki rivayette Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in (r.anhâ) oğlunun sırrı muhafaza etme erdemliliğine karşı oğlunu desteklemesi de bir ebeveynin yapması gereken örnek bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İslâm dinine göre çocukların da bir mahremiyeti vardır ve ebeveynlerin çocuklar üzerinde sınırsız bir hakkı bulunmamaktadır.

---

[277] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 9, s. 82.
[278] İbn Hacer, *a.g.e*., Cilt: 11, s. 82.
[279] İbn Battâl Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtûbî (ö. 449/1057), *Şerhi Sahîhi'l-Buhârî li-İbn Battâl*, Cilt: 9, s. 63; İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 11, s. 82 (Nesâî, hadisin metruk olduğunu, Zehebî de hadisin münker olduğunu bildirmektedir).

2.1.6. Hz. Ali'ye Hayâ Terbiyesi

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أُخْبِرْتُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تُبْرِزْ فَخِذَكَ وَلَا تَنْظُرَنَّ إِلَى فَخِذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ"

Ebû Dâvûd ► Ali b. Sehl er-Remlî ► Haccâc ► Ebî Cüreyc ► Habîb b. Ebî Sâbit ► Âsım b. Damra ► Hz. Ali (r.a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber (s.a.v.) bana: "Ey Ali (r.a.), uyluğunu açma, ne canlı ne ölü bir başkasının uyluğuna da bakma!" buyurdu.[280]

Hz. Peygamber, genç öğrencisine hem kendisi hem de çevresine karşı nasıl davranması gerektiğini kısa ve veciz bir şekilde özetlemiştir. Hayânın imandan olduğunu[281] ifade eden Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bu rivayetinde bu sözü somutlaştırarak hayânın pratik yaşamda uygulanışını öğretmiştir. Buna göre Hz. Peygamber, hayânın öncelikle kişinin kendisinde başlayarak tesettür alt sınırını anlatmış sonra da gözlerini tüm mahlûkatın mahremine karşı sakındırması gerektiğini tavsiye etmiştir. Rivayette "*ne canlı ne ölü"* ifadesini kullanan Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bu konuda bakma hususunda kesin bir sınır çizerken mahremiyet hususunda ölen ve yaşayan insanların eşit olduğunu izah etmiştir.[282]

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi eğittiği bu rivayete bakındığında Hz. Peygamber'in karşısındakini rencide etmeden, gereksiz söz israfına sebebiyet vermeden ve sade ve anlaşılır bir üslup kullanarak eğittiği görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in öğrencisine ismi ile hitap etmesi, öğrenciyi bir birey olarak muhatap aldığını da göstermektedir.

2.1.7. Hz. İbn Amr'ı Toplum İçindeki Fitnelere Karşı Hazırlama

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ هِلَالِ بْنِ خَبَّابٍ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ:

---

[280] Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 27; İbn Mâce, "Cenâiz", 7 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[281] Buhârî, "İman", 3 (Hadis, sahıhtir).
[282] Azîmâbâdî Muhammed Eşrâf b. Emîr b. Ali b. Haydâr Şeref'ül-Hak (ö. 1857/1911), *Avnü'l-Ma'bûd*, Cilt: 8, s. 287; Muhammed b. Abdülhâdî Ebû'l-Hasan Nûruddin es-Sindî (ö. 1257/1841), *Hâşiyetü Sindî alâ Süneni İbn Mâce*, Cilt: 1, s. 446.

بَيْنَمَا نَحْنُ حَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ ذَكَرَ الْفِتْنَةَ، فَقَالَ: "إِذَا رَأَيْتُمُ النَّاسَ قَدْ مَرِجَتْ عُهُودُهُمْ، وَخَفَّتْ أَمَانَاتُهُمْ وَكَانُوا هَكَذَا" وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ قَالَ: فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ:"كَيْفَ أَفْعَلُ عِنْدَ ذَلِكَ، جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟" قَالَ: "الْزَمْ بَيْتَكَ، وَامْلِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَخُذْ بِمَا تَعْرِفُ وَدَعْ مَا تُنْكِرُ وَعَلَيْكَ بِأَمْرِ خَاصَّةِ نَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ أَمْرَ الْعَامَّةِ"

Ebû Dâvûd ► Hârûn b. Abdullah ► Fadl b. Dükayn ► Yunus b. İshâk ► Hilâl b. Habbâb Ebî'l-Alâ' ► İkrime ► Abdullah b. Amr b. Âs (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) fitne hakkında konuşurken O'nun (s.a.v.) yanındaydık ve parmaklarını kenetleyerek şöyle buyurdu:

"(Yâ Abdullah b. Amr) Ahitler bozulup, güvenler azaldığında şöyle karmakarışık hale gelen bir kısım ayak takımı (hezele) kimseleri görürsen ve baş başa kalırsan ne yaparsın?" Abdullah b. Amr (r.a.): "Allah (c.c.), beni bu durumda bulundurursa ne yapmamı tavsiye edersiniz?" dedim. Hz. Peygamber:

"Evine bağlanır, diline hâkim olursun. Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terk edersin. Kendi işlerine (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımını (ve onların işleriyle uğraşmayı) terk edersin"[283] buyurdu.[284]

Bu rivayet, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkalarının sapkınlıklarının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden Mâide 5/105.âyeti açıklamak ve bazı durumlarda emri-bi'l ma'ruf nehyi-ani'l-münkerin terk edilebileceğini izah etmek için vârid olmuştur.[285] Hz. Peygamber hiç şüphesiz kendisinden sonra çıkacak fitne ve karışıklıkları Hz. Cebrail'in (a.s.) kendisine vahyettiği kadarıyla biliyordu. Bu nedenle ashâbını bu fitnelerden korumak için gelecekte olaşabilecek fitnelere karşı toplumu yönlendirecek ve topluma etki edecek bazı kişileri seçmiş ve onları ileriye yönelik hazırlamıştır. Hz. Peygamber bu rivayetinde ileride gelecek olan muğlak olaylara karşı öğrencisi Abdullah b. Amr'a (r.a.) önceden bazı uyarılarda bulunmuştur. Hz. Abdullah'ın konuyu daha iyi anlaması için önce ellerini birbirine kenetleyerek benzetme yaparak fitne dönemini somut bir şekilde öğrencisinin gözünde canlandıran Hz. Peygamber, Hz. Abdullah'a hayatı boyunca kulağına küpe olacak bazı nasihatlerde bulunmuştur.

---

[283] Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17; İbn Mâce, "Fiten", 10 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[284] Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, Cilt: 9, s. 335 (Hadis, el-Elbânî'ye göre sahihtir).
[285] İ. Canan, *a.g.e*., Cilt: 8, s. 366.

Hz. Peygamber, Hz. Abdullah'a söylediği nasihatlerde fitne dönemini, insanların seçimlerinin zayi olduğu, toplumun karmakarışık hale dönüşmesi, bozulması yine anlaşmaların çiğnenmesi, emanetlere ihanetlerin oluşması şeklinde izah etmektedir. Hz. Peygamber, böyle bir zaman geldiğinde bazısının bazısına galip geleceğini bununla birlikte toplumda hainin kim olduğunun bilinemeyeceğini ifade etmiştir.[286]

Hz. İbn Amr, böyle bir zamanda ne yapılması gerektiğini, ne yaparsa doğru olacağını Hz. Peygamber'e sorunca Hz. Peygamber, genç sahâbîsine fitne dönemi geldiği zaman toplumdaki fitneden ve fitne grubundan uzak durmasını gerekirse evinde kalıp toplumla arasına mesafe koymasını tavsiye etmiştir. Yine sağduyulu olmak için çaba sarf etmesini, insanların durumları hakkında herhangi bir görüş bildirmemesini, kendi ile toplum arasında bir mesafe koymasını, elinden geldiğince iyi ve güzel davranışlarda bulunmasını ve kötü davranışlardan kaçınmasını ve sadece kendisi ile meşgul olmasını nasihat etmiştir. Hz. Peygamber, bu rivayetinde öğrencisinin güvenliği sebebiyle hezele takımının yani toplumdaki eşkıya grubunun şiddetinin artması durumunda emri-bi'l ma'ruf nehyi-ani'l-münkeri terk edip evine çekilmesi uyarısında bulunmuştur.[287]

Hz. Peygamber'in öğrencisi Hz. Abdullah'a verdiği bu nasihatler ile Müslümanların kendi içerisinde oluşabilecek fitne dönemine karşı Hz. Abdullah'ı erken yaşta hazırlamış ve Müslümanlara rehberlik etmesi için O'na (r.a.) büyük bir sorumluluk vermiştir.

2.2. Bireysel Gelişimde Rehberlik Ve Psikolojik Destek

2.2.1. Hz. İbn Amr'a Hadisleri Yazma Konusunda Ayrıcalığın Tanınması

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَخْنَسِ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُغِيثٍ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

"كُنْتُ أَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ أَسْمَعُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرِيدُ حِفْظَهُ، فَنَهَتْنِي قُرَيْشٌ" وَقَالُوا:"أَتَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ تَسْمَعُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَشَرٌ يَتَكَلَّمُ فِي الْغَضَبِ، وَالرِّضَا، فَأَمْسَكْتُ عَنِ الْكِتَابِ" فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَوْمَأَ بِأُصْبُعِهِ إِلَى فِيهِ، فَقَالَ:

"اكْتُبْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ"

---

[286] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 11, s. 334.
[287] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 11, s. 334.

Ebû Dâvûd ► Müsedded ve Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ► Yahyâ ► Ubeydullah b. Ahnes ► Velîd b. Abdullah b. Ebî Müğîs ► Yusuf b. Mâhek ► Abdullah b. Amr b. Âs (r. a.) anlatıyor:

Ben Rasûlullah (s.a.v.)'dan işittiğim her şeyi yazıyordum. Kureyş, bu işten beni men etti. Dediler ki: "Sen her (işittiğin) şeyi yazıyorsun, hâlbuki Rasûlullah (s.a.v.) bir insandır, memnun ve öfkeli halde de konuşur." Bunun üzerine yazmaktan vazgeçtim. Sonra durumu Rasûlullah (s.a.v.)'a anlattım. Parmağı ile ağzına işaret ederek:

"Yaz, nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, ondan haktan başka bir şey çıkmaz!" buyurdu.[288]

Genç sahâbîlerden Abdullah b. Amr (r.a.), Hz. Peygamber'e gelerek hadisleri yazma talebinde bulunarak eliyle yazacaklarının kalbine ve zihnine yardım etmesini istemiştir. Hz. Peygamber, öğrencisinin bu isteğine olumlu cevap vererek hadisleri yazmasına izin vermiştir.[289] Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği *"Rasûlullah'ın hadislerini benden çok ezberleyen ve rivayet eden olmamıştır. Fakat Abdullah b. Amr (r.a.), benden daha çok hadis ezberlemiştir. Çünkü O (r.a.) yazıyordu, ben yazmamıştım"*[290] sözleri Hz. İbn Amr'a Hz. Peygamber tarafından hadisleri yazmaya izin verildiğini açık bir şekilde teyit etmektedir. Ancak bu durumdan habersiz olan Kureyş kabilesinden bazı Müslümanlar, Hz. İbn Amr'a uyarması üzerine durumu Hz. Peygamber'e anlatmıştır. Hz. İbn Amr'a Hz. Peygamber hadisleri yazmayı bırakmaması söylemiş ve genç öğrencisini yazmaya karşı teşvik edip desteklemiştir.

Hz. Peygamber, İslâm'ı insanlara tebliğ etmeye çalışmış bununla birlikte gelen Kur'an âyetlerini muhafaza etmek için son dinin son kitabının yazılmasını emretmiştir. Yazının yeteri kadar gelişmemesi, yazı araçlarının ve yazı yazanların yetersizliği ve en önemlisi Arap dilindeki harflerin birbirine karıştırılma ihmalinin yüksek olması hasebiyle sadece Kur'an'ın kayda geçirilmesini emretmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in ashâbı içerisinde toplumun her kesiminden insan bulunmaktadır. Okuma-yazma bilmeyenlerin çoğunlukta olduğu bir toplumda Hz. Peygamber, hadislerin yazılmasına izin vermemiştir. Bunun en önemli sebebi de Allah'ın (c.c.) kelamı Kur'an ile hadislerin

---

[288] Ebû Dâvûd, "İlim", 3 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[289] Azîmâbâdî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 57.
[290] Buhârî, "İlim", 39 (Hadis, sahıhtir).

birbirine karıştırılma ihtimalinin bulunmasıdır.[291] Bu sebepten ötürü genel olarak Hz. Peygamber döneminde Hz. Peygamber'in hadisleri yazılmamıştır. Ancak okuma-yazması olan ve birkaç dil bilen genç öğrencisi Abdullah b. Amr (r.a.), bu genellemenin dışında kalarak Hz. Peygamber döneminde Hz. Peygamber'in hadislerini kayda geçirmiştir. Sadece yazı ve gramer açısından değil aynı zamanda İslâm dinine olan hassasiyeti ve Kur'an ve hadislerdeki derin ilmi sebebiyle Hz. Peygamber, Hz. Abdullah'a özel izin vermiştir.

Bu rivayete bakıldığında Hz. Peygamber'in öğrencilerini eğitirken özellikle onların özel ilgi ve yeteneklerini tespit etmiş ve bu ilgilerinin geliştirilmesi yönünde onları yönlendirdiği görülmektedir. Okuma-yazmaya ve ilme olan ilgisi ile dikkat çeken genç öğrencisi Hz. Abdullah'a hadisleri yazma izni vermesi ve kendi yanında yazdırması buna en güzel örnektir.

2.2.2. Hz. İbn Ömer'in Rüya Tevili İle Eğitimi

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ:

كُنْتُ غُلاَمًا شَابًّا عَزَبًا فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكُنْتُ أَبِيتُ فِي المَسْجِدِ وَكَانَ مَنْ رَأَى مَنَامًا قَصَّهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ:

"اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ لِي عِنْدَكَ خَيْرٌ فَأَرِنِي مَنَامًا يُعَبِّرُهُ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنِمْتُ، فَرَأَيْتُ مَلَكَيْنِ أَتَيَانِي، فَانْطَلَقَا بِي، فَلَقِيَهُمَا مَلَكٌ آخَرُ، فَقَالَ لِي: لَنْ تُرَاعَ، إِنَّكَ رَجُلٌ صَالِحٌ، فَانْطَلَقَا بِي إِلَى النَّارِ، فَإِذَا هِيَ مَطْوِيَّةٌ كَطَيِّ البِئْرِ، وَإِذَا فِيهَا نَاسٌ قَدْ عَرَفْتُ بَعْضَهُمْ، فَأَخَذَا بِي ذَاتَ اليَمِينِ " فَلَمَّا أَصْبَحْتُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِحَفْصَةَ فَزَعَمَتْ حَفْصَةُ، أَنَّهَا قَصَّتْهَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ:

"إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ رَجُلٌ صَالِحٌ، لَوْ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلاَةَ مِنَ اللَّيْلِ "

قَالَ الزُّهْرِيُّ:"وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ يُكْثِرُ الصَّلاَةَ مِنَ اللَّيْلِ"

Buhârî ► Abdullah b. Muhammed ► Hişâm b. Yusuf ► Ma'mer ► Zührî ► Sâlim ► Hz. İbn Ömer (r. a.) anlatıyor:

"Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir kişi rüya görecek olsa onu Peygamber'e (s.a.v) anlatırdı. O sıralarda ben genç, bekâr bir delikanlıydım, mescitte yatıp kalkıyordum. Bir gün rüyamda, iki meleğin beni yakalayıp cehennemin kenarına kadar getirdiklerini gördüm. Cehennem kuyu çemberi gibi çemberlenmişti. Keza (kova takılan) kuyu direği gibi iki de direği vardı. Cehennemde bazı insanlar vardı ki onları tanıdım. Hemen istiâzeye

[291] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 10, s. 58.

başlayıp üç kere: "Ateşten Allah (c.c.)'a sığınırım" dedim. Derken beni getiren iki meleği üçüncü bir melek karşılayıp, bana: "Niye korkuyorsun? (korkma)" dedi. Ben bu rüyayı kız kardeşim Hafsa (r. anhâ)'ya anlattım. Hafsa (r. anhâ) da Rasûlullah'a (s.a.v.) anlatmış. Rasûlullah (s.a.v.):

"Abdullah, ne iyi insan, keşke bir de gece namazı kılsa!" buyurmuştur.

Zührî devamında: "Abdullah, bundan sonra geceleri pek az uyur oldu"[292] *demiştir.*[293]

حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ:

رَأَيْتُ فِي المَنَامِ كَأَنَّ فِي يَدِي سَرَقَةً مِنْ حَرِيرٍ، لاَ أَهْوِي بِهَا إِلَى مَكَانٍ فِي الجَنَّةِ إِلَّا طَارَتْ بِي إِلَيْهِ، فَقَصَصْتُهَا عَلَى حَفْصَةَ، فَقَصَّتْهَا حَفْصَةُ، عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ:

"إِنَّ أَخَاكِ رَجُلٌ صَالِحٌ، أَوْ قَالَ: إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ رَجُلٌ صَالِحٌ"

Buhârî ► Muallê b. Esed ► Vüheyb ► Eyyûp ► Nâfi' ► Hz. İbn Ömer (r. a.) bir başka rivayette şöyle demektedir:

Rüyamda, avucumda seraka denen iyi cins ipekten bir parça gördüm, cennette, her nereyi arzu etsem beni oraya uçuruyordu. Bu rüyamı Hafsa'ya (r. anhâ) anlattım. O (r.anhâ) da Rasûlullah'a (s.a.v.) anlatmış. Rasûlullah (s.a.v.):

"Kardeşin, salih bir kimse"[294] *diye yormuştu.*[295]

Hz. Peygamber, zaman zaman *ashâbına "Sizden bir rüya gören yok mu?"* diye rüya görüp görmediklerini sorar, gören sahâbîler rüyasını anlatır ve Hz. Peygamber de bu rüyaları yorumlardı.[296] Bu şekilde hem ashâbı ile yakından ilgilenme hem de kişisel olarak onlara nasihatlerde bulunarak onları eğitme imkânı oluştururdu.

Genç sahâbî Abdullah b. Ömer (r.a.) de gördüğü rüyaları kız kardeşi Hz. Hafsa yoluyla Hz. Peygamber'e anlatmıştır. Kurtubî'ye göre Hz. Peygamber, gördüğü rüya ile genç öğrencisi Hz. Abdullah'ın gece namazı hususundaki eksiğini dile getirerek öğrencisini tembih ve uyarıda bulunmuştur. Şârih Mühellib ise buradaki uyarının Hz.

---

[292] Buhârî, "Ta'bîr", 36; İbn Mâce, "Ta'bîr" 10 (Hadis, sahihtir).
[293] Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Süneni İbn Mâce,* Cilt: 2, s. 454 (Hadis, sahihtir).
[294] Buhârî, "Ta'bîr", 25; Tirmizî, "Menâkıb", 43 (Hadis, sahıhtir).
[295] Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Cilt: 10, s. 221 (Hadisin, hasen-sahih olduğu bildirilir).
[296] Buhârî, "Ta'bîr", 48; Tirmizî, "Rüya", 10 (Hadis, sahıhtir).

Abdullah'ın mescitte uyuması ile alakalı olduğunu zira mescidin bir ibadet olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. [297]

Hz. Peygamber, rüya yorumunda bulunurken özellikle kötü yorum yapmaktan ve Hz. Abdullah'ı incitmekten itina ile kaçınmıştır. Rüya tabiri ile öğrencisini güzel bir şekilde uyaran Hz. Peygamber, Hz. Abdullah'ın salih bir Müslüman olduğunu yani Allah'ın (c.c.) emirlerini uygulayan, ibadetleri yerine getiren bir kişi olduğunu ifade ederek[298] genç öğrencisini motive etmiş daha sonra da gece namazına riâyet etme hususundaki eksiğini uygun bir şekilde söylemiştir. Hz. Abdullah'ın rüyasını teheccüt namazına riâyeti ile tabir edilmesi bizlere sünnetleri terk etmenin de azabı gerektirdiğini göstermektedir.[299] Yine Hz. Peygamber, bu rivayet ile gece namazının ehemmiyet gösterilmesinin cehennemden korunmak için bir çare olduğunu da ifade etmektedir.[300] Ayrıca Hz. Peygamber, isteseydi gece namazını emredebilir ya da neden gece namazını ihmal ettiğini O'na (r.a.) sert bir üslup ile sorabilirdi. Ancak Hz. Peygamber, genç öğrencisine sadece bu konu ile ilgili temennisi dile getirip *"keşke gece namazı kılsa"* şeklinde ifade ederek rüyadan çıkan sonucu en güzel şekilde izah ederek öğrencisine doğru yolu göstermiştir. Hz. Peygamber'in bu isteği üzerine genç öğrenci bundan sonraki gecelerini ibadet ile geçirmiştir.

Hz. İbn Ömer'in gördüğü diğer rüyada ipek kumaşına benzer bir parça ile cennette uçtuğunu görmüş ve Hz. Peygamber'in bunu salih bir kimse şeklinde yorumlamıştır. Hz. Peygamber'in takdirini kazanan Hz. İbn Ömer, ilk gördüğü rüyadaki uyarısından sonra teheccüt namazına riayet etmesinin neticesini bu ikinci rüya ile görmüştür.[301]

2.2.3. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber Nazarındaki Değerinin Açıkça Gösterilmesi

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ مِسْمَارٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَمَرَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ سَعْدًا فَقَالَ:"مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَسُبَّ أَبَا تُرَابٍ"، قَالَ:"أَمَّا مَا ذَكَرْتَ ثَلَاثًا قَالَهُنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَنْ أَسُبَّهُ، لَأَنْ تَكُونَ لِي وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ" سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِعَلِيٍّ وَخَلَّفَهُ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ، فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ:

"يَا رَسُولَ اللَّهِ تَخْلُفُنِي مَعَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ؟" فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

---

[297] İbrahim Canan, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 538.
[298] Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Cilt: 10, s. 221.
[299] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, Cilt: 12, s. 419.
[300] İbrahim Canan, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 538.
[301] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, Cilt: 12, s. 403; İ. Canan, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 539.

"أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نُبُوَّةَ بَعْدِي"، وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ خَيْبَرَ:"لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ" قَالَ: "فَتَطَاوَلْنَا لَهَا"، فَقَالَ:

"ادْعُوا لِي عَلِيًّا، فَأَتَاهُ وَبِهِ رَمَدٌ، فَبَصَقَ فِي عَيْنِهِ"، فَدَفَعَ الرَّايَةَ إِلَيْهِ، فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ،

وَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةَ {فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ}(آل عمران: 61 الآيَةَ)، دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَحَسَنًا وَحُسَيْنًا فَقَالَ:

"اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي"

Tirmizî ► Kuteybe ► Hâtim b. İsmail ► Bükeyr b. Mismâr ► Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkâs ► Babası (Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a.)) anlatıyor:

Muaviye b. Ebî Süfyan (r.a.), Sa'd (r.a.)'a emretmiş ve "Ebû Türâb'ı (Ali'yi (r.a.)) kötülemekten seni engelleyen şey nedir?" diye sormuştu. Sa'd (r.a.) da şöyle karşılık verdi: "Rasûlullah'ın şu üç sözünü hatırladığım sürece O'na (r.a.) dil uzatmam. O özelliklerden birinin bende olması kızıl develerden daha hayırlıdır. Rasûlullah (s.a.v.) Tebûk seferine çıkınca Hz. Ali'yi (r.a.) geride (Medine'de) bırakmıştı. Hz. Ali (r.a.):"Ey Allah'ın Rasûlü, siz beni çocukların ve kadınların arasında mı bırakıyorsunuz?" dedi (kalmak istemedi). Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

"Sen, Hz. Harun'un, Hz. Musa yanında aldığı yeri, benim yanımda almaktan razı değil misin? Şu farkla ki, benden sonra peygamber yok!" buyurdular.

(Râvi devam ediyor) Rasûlullah (s.a.v.) Hayber günü buyurdular ki:

"Yarın sancağı öyle bir kimseye vereceğim ki, O, Allah'ı (c.c.) ve Rasûlü'nü sever, Allah (c.c.) ve Rasûlü de onu sever." Bu söz üzerine (beni mi seçer ümidiyle, (Rasûlullah'a (s.a.v.) görünmek için) boyunlarını uzattılar. Ama O (s.a.v.): "Bana Ali'yi çağırın!" buyurdular. Ali (r.a.) getirildi ama gözlerinden rahatsız idi. Hemen gözlerine tükürdü ve sancağı O'na (r.a.) verdi. Allah (c.c.), fethi O'nun (r.a.) eliyle müyesser kıldı."

Âl-i İmrân/61. Âyet indiği vakit Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'yi, Hz. Fâtıma'yı ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ım, bunlar benim ehlim (ailem)'dir."[302]

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الطُّفَيْلِ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ، أَوْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ـ شَكَّ شُعْبَةُ ـ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

[302] Tirmizî, "Menâkıb", 20; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 30 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).

"مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ"

Tirmizî ► Muhammed b. Beşşâr ► Muhammed b. Ca'fer ► Şû'be ► Seleme b. Küheyl ► Ebû Tufeyl ► (Ebî Serîha ve ya Zeyd b. Erkâm) Zeyd b. Erkâm (r.a.) anlatıyor:

"Rasûlullah (s.a.v.): "Ben kimin dostu (mevlâsı) isem, Ali (r.a.)de O'nun dostudur." buyurdular.[303]

Rivayette Hz. Ali'nin Hz. Peygamber nazarındaki değeri, farklı durumlarda açıkça ortaya konulmuştur. Birincisi, Tebûk seferindedir. Hz. Peygamber, sefer sırasında Hz. Ali'yi Medine'ye vekil olarak bırakması üzerine Hz. Ali, geride kalmak istemeyince Hz. Peygamber, kendisi ile Hz. Ali'yi Hz. Musa Peygamber ile Hz. Harun Peygambere benzetmiştir. Bu teşbih, Hz. Ali'nin faziletini ve değerini en güzel şekilde tasvir etmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye yaptığı bu benzetme, Hz. Ali'ye olan sevgi ve muhabbetin bir başka ifade biçimidir. Yoksa bu rivayetten yola çıkarak Hz. Ali'nin hilafetine bir delil oluşturmamaktadır. Zira Hz. Harun, Hz. Musa'nın yerine geçmemiş hatta Hz. Musa'dan kırk sene önce vefat ettiği kıssa ve tarihi kaynaklarda geçmektedir.[304]

İkincisi, Hayber'in Fethi sırasında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber, genç sahâbîsi Hz. Ali'ye Hayber'in Fethi'nde komuta görevi vermiş ve bu görevi verirken de O'nu (r.a.) tüm ashâbın huzurunda Allah (c.c.) ve Rasûlü'nün sevdiği kişi olarak takdim etmiştir. Nitekim Hz Ömer'in *"Kumandanlığı o günkü kadar arzu ettiğim zaman olmamıştır"*[305] sözü, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye gösterdiği değeri açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Üçüncüsü Hz. Peygamber'e Necân'dan gelen Hristiyanların vesilesiyle gerçekleşmiştir. Âl-i İmrân Sûresi 3/61. âyetin *"Sana bu ilim geldikten sonra kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa, de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağırıp toplanalım sonra niyaz edelim ki Allah'ın (c.c.) laneti yalancılar üzerine olsun"* nâzil olması ile Hz. Peygamber, risâletine kanaat getirmeyenlere karşı meydan okumuş ve aile efradı olarak Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çağırmıştır.[306]

Dördüncüsü, başka bir rivayette Hz. Peygamber, genç öğrencisi hem de amcasının oğlu olan Hz. Ali'ye karşı sevgi ve alakasını sözleriyle ifade etmesidir. Hz Peygamber,

---

[303] Tirmizî, "Menâkıb", 19 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[304] Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Cilt: 10, s. 157.
[305] Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 4 (Hadis, sahıhtir).
[306] İ. Canan, *a.g.e.,* Cilt: 12, s. 467-468.

*"*düşman kelimesinin zıttı yani dost anlamında *mevlâ"* kelimesini kullanarak *"Ben kimi seviyorsam, dost ediniyorsam, Ali de onu sever*"[307] buyurmuş ve bu sözleriyle genç sahâbîsini takdir etmiştir. Böylece öğrencisine değer verdiğini hissettirerek O'nu (r.a.) eğitmiştir. Ancak bu rivayet de Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olması anlamında düşünülmemelidir. Zira dost, sevgi ve muhabbet anlamındadır. Hilâfet ise tüm mü'minler üzerinde idareci ve yönetici olmak anlamındadır ki bu ikisi farklı meselelerdir.[308]

Bu rivayetlere bakıldığı zaman Hz. Peygamber'in genç sahâbîsini eğitirken baskı ve mecburiyete dayalı değil sevgi ve gönüllülük esasına dayalı bir eğitimi benimssediğini göstermektedir.

2.2.4. Hz. Âişe'ye Gösterilen Hoşgörü

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ:

"كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ لِي صَوَاحِبُ يَلْعَبْنَ مَعِي،فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ يَتَقَمَّعْنَ مِنْهُ، فَيُسَرِّبُهُنَّ إِلَيَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِي"

Buhârî ► Muhammed ► Ebû Muaviye ► Hişâm ► Babası ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım (da oynamak için) yanıma gelirlerdi. Rasûlullah (s.a.v.) (eve gelince, utanarak) saklanırlardı. Ama (Rasûlullah) onları tekrar bana gönderirdi. Beraber oynamaya devam ederdik.[309]

Hz. Peygamber, çevresindeki herkese karşı son derece hoşgörü ile yaklaşmıştır. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in eşi ve Müslümanların annesi olmasının yanı sıra genç bir kadın olduğunu ve Medine'deki akranlarıyla vakit geçirmeyi ve onlarla oyun oynamayı severdi. Bunun farkında olan Hz. Peygamber, O'na (r.anhâ) o dönemin Arap zihniyetinin anlamakta zorluk çekeceği bir müsamaha ve anlayış göstermiştir. Rivayette Hz. Âişe, yaşları yakın olan genç hanım sahâbîler ile oyuncak bebekleriyle oynadığı esnada Hz. Peygamber içeri girmiş, diğer hanım sahâbîler mahcubiyet içerisinde saklanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber, kendisi gelse dahi oyuna devam etmelerine müsaade etmiştir. Bu

---

[307] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 147.
[308] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 147.
[309] Buhârî, "Edeb", 81; Ebû Dâvûd, "Edeb", 54 (Hadis, sahihtir).

rivayet meşru oyunlar ile Müslüman çocukların oyun oynamalarına özellikle kız çocukların oyuncak bebekler ile oynamasına cevâz vermektedir. Ancak bu hususta farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı âlimler oyun oynamanın caizliğini ergenliğe kadar olduğunu söylerler.[310]

Oyun oynama ile ilgili başka bir başka rivayette şudur: Tebük seferi sırasında Hz. Âişe'nin yanına gelen Hz. Peygamber, O'nu (r.anhâ) elinde bir oyuncak ile oynadığını görmüştür. Hz. Peygamber, onun ne olduğunu sorunca at olduğunu söyleyen Hz.. Âişe'ye Hz. Peygamber, bu sefer de atın üzerindekilerin ne olduğunu sormuş, bunun üzerine Hz. Âişe Hz. Süleyman'ın kanatlı atlarından biri gibi kanatlı bir at olduğunu söyleyince Hz. Peygamber gülümseyerek karşılık vermiştir.[311] Yine başka bir rivayette de Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile birlikte zaman zaman koşu yarışı yaptığı rivayet edilmektedir.[312]

Bu rivayetlere eğitim açısından bakıldığında Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye karşı otorite kurmaktan ziyade sıcak, samimiyete dayalı bir ilişki oluşturmaya çalışmıştır. Hz. Âişe'nin oyuncağını Hz. Peygamber'den saklamaması, Hz. Peygamber'in son derece hoşgörülü ve anlayışlı davrandığını, çevresindekileri yalana değil doğruluğa yönelttiğini ve yalan söylemeye ortam bırakmadığını ortaya koymaktadır.

2.2.5. Hz. Enes'e Gösterilen Samimi Hitap ve Sıcak Davranış

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"يَا بُنَيَّ"

Müslim ► Muhammed b. Ubeyd el-Ğuberî ► Ebû Avâne ► Ebî Osman ► Enes b. Mâlik (r. a.) anlatıyor:

"Rasûlullah (s.a.v.) bana "Ey oğulcuğum" diye hitapta bulundu.[313]

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، سَمِعَ سَلَّامَ بْنَ مِسْكِينٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ثَابِتًا، يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ:

خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا قَالَ لِي:"أُفٍّ، وَلاَ لِمَ صَنَعْتَ؟ وَلاَ أَلَّا صَنَعْتَ"

---

[310] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 527.
[311] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 527.
[312] Ebû Dâvûd, "Cihad", 61 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[313] Müslim, "Edeb", 31; Ebû Dâvûd, "Edeb" 74 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).

Buhârî ► Muhammed b. İsmail ► Sellâm b. Miskîn ► Sâbit ► Enes (r. a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e on yıl hizmet ettim. (Bir defacık olsa) Bana "üff" demedi, "Şunu niçin yaptın ve ya neden yapmadın" buyurmadı.[314]

Hz. Peygamber, özel olarak yetiştirdiği genç öğrencisine karşı her zaman sevgi ve merhametle davranmış, O'nu (r.a.) güzel yolla eğitmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber, Hz. Enes'e *"oğulcuğum"* şeklinde hitap ederek O'na (r.a.) olan sevgisini ve muhabbetini göstermiş, O'nun (r.a.) kendi yanındaki önemini güzel bir ifade ile belirtmiş[315] aynı zamanda hal ve davranışlarıyla da bunu göstermiştir.

Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym (r. anhâ), Ebû Talha (ö. 34/654-55) ile evlendikten sonra Hz. Peygamber'e hizmet etmesi üzerine oğlunu Hz. Peygamber'e takdim etmiştir. Hz. Enes de dokuz-on yıl süre boyunca Hz. Peygamber'e hizmet etmiştir. Bu süre boyunca Hz. Peygamber yolculukta, şehirde ya da pek çok savaşa giderken kendisine hizmet eden Hz. Enes'i yanından ayırmamıştır.[316] Genç sahâbî Hz. Enes, hizmetkârlığı boyunca Hz. Peygamber'den kötü en ufak bir söz duymadığını ve yaptığı bir işten dolayı uyarılmadığını belirtmesi, Hz. Peygamber'in Hz. Enes'e karşı gösterdiği müsamaha ve anlayışı güzel bir şekilde göstermektedir. Ancak Hz. Peygamber'in uyarıda bulunmadığı hususlar insani durumlar ile ilgilidir, dini konular ile ilgili değildir.[317] Ayrıca bu rivayet, Hz. Peygamber'in uzun eğitim süresi boyunca bile öğrencisine karşı her zaman sabır ve anlayış içerisinde olduğunu ve bu tavrını hiçbir durumda değiştirmediğini güzel bir şekilde göstermektedir.

2.2.6. Hz. İbn Ömer'e Gösterilen Müsamaha

وَقَالَ لَنَا الحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرٌو عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:

كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى بَكْرٍ صَعْبٍ لِعُمَرَ، فَكَانَ يَغْلِبُنِي، فَيَتَقَدَّمُ أَمَامَ القَوْمِ، فَيَزْجُرُهُ عُمَرُ وَيَرُدُّهُ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ، فَيَزْجُرُهُ عُمَرُ وَيَرُدُّهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ: "بِعْنِيهِ" ، قَالَ: "هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ"، قَالَ :"بِعْنِيهِ" فَبَاعَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، تَصْنَعُ بِهِ مَا شِئْتَ"

---

[314] Buhârî, "Edeb", 39 (Hadis, sahihtir).
[315] Nevevî, *Minhâc Şerhi Sahîhi Müslim,* Cilt: 14, s. 129.
[316] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 419.
[317] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 10, s. 460.

Buhârî ► Humeydî ► Amr ► Hz. İbn Ömer (r. a.) anlatıyor:

"Bir sefer sırasında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber bulunuyorduk. Ben Hz. Ömer'e ait, yüke yeni alıştırılan henüz zaptı zor bir devenin üzerindeydim. Deve dik başlılık edip cemaatin önüne önüne giderdi. Babam Ömer (r. a.), devenin bu davranışından üzülür, onu tekrar geriye atardı. Bana da: "Devene sahip ol, Rasûlullah'ın (s.a.v.) önüne geçmesin" derdi. Sonunda Rasûlullah (s.a.v.): "Ey Ömer (r.a.), onu bana sat." dedi. "Pekâlâ, o senin olsun ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Böylece deveyi Hz. Peygamber (s.a.v.) O'ndan (r.a.) satın almış oldu. Sonra da Rasûlullah (s.a.v.) bana dönerek:

"Ey Abdullah (r.a.), deveyi sana bağışladım, artık o senindir, onu istediğin gibi kullan." buyurdu.[318]

Hz. Peygamber, Cahiliye âdetlerine ve şirke bulaşmamış İslâm'ın genç nesli olacak kişilere çok değer vermiş ve onların yetişmesine ayrı bir ihtimam göstermiştir. Bu sebeple genç ashâbı eğitirken son derece sabır ve hoşgörü ile yaklaşmıştır.

Bir yolculuk esnasında sahâbîlerin önde gelenlerinden Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e saygıda kusur etmemeye çalışırken Hz. Peygamber, özellikle genç sahâbîsine karşı son derece müsamahalı davramış ve Hz. Abdullah'a deveyi istediği gibi sürmesine izin vermiştir. Bu durum, Hz. Peygamber'in genç sahâbîsinin üzerinde güç kurmaya çalışmak yerine bilhassa öğrencisini serbest ve özgür bir ortamda ve sevgi ve hoşgörü çerçevesinde eğitmeye çalıştığını göstermektedir.

2.2.7. Hz. İbn Mes'ûd'u Takdir ve Kur'an Tilâvetine Teşvik

حَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ وَسَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ الْحَضْرَمِيُّ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ- قَالَ سَهْلٌ وَمِنْجَابٌ أَخْبَرَنَا وقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا- عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ:

لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا} [المائدة: 93] إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"قِيلَ لِي أَنْتَ مِنْهُمْ"

Müslim ► Mincâb b. Hâris et-Temîmî ve Sehl b. Osman ve Abdullah b. Âmir b. Zürâra el-Hadramî ve Süveyd b. Saîd ve Velîd b. Şücâ' ► Sehl b. Mincâb ve diğerleri ►Ali b. Müshir ► A'meş ► İbrahim ► Alkame ► Abdullah b. Mes'ûd (r. a.) anlatıyor:

---

[318] Buhârî, "Büyû", 47 (Hadis, sahihtir).

Şu âyet indiği zaman (mealen): "İman edip güzel işler yapanlar, haramdan sakınıp iman ederek güzel işler yaptıkları, sonra yine haramdan kaçınmaya devam edip imanlarında sebat ettikleri, sonra da takvayı kalplerinde iyice kökleştirip iyilikte bulundukları takdirde, onların, haram şeyleri, henüz haram kılınmazdan önce tatmış olmalarından dolayı üzerlerine bir günah yoktur. Zira Allah (c.c.), iyilik yapanları ve iyi kullukta bulunanları sever." (Mâide 5/93) Rasûlullah (s.a.v.) bana:

"Sen, bunlardan birisin." buyurdu.[319]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى عَنْ شَرِيكٍ عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ عَنْ زَاذَانَ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالُوا:"يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ اسْتَخْلَفْتَ" قَالَ:

"إِنْ أَسْتَخْلِفْ عَلَيْكُمْ فَعَصَيْتُمُوهُ عُذِّبْتُمْ، وَلَكِنْ مَا حَدَّثَكُمْ حُذَيْفَةُ فَصَدِّقُوهُ وَمَا أَقْرَأَكُمْ عَبْدُ اللَّهِ فَاقْرَءُوهُ"

Tirmizî ► Abdullah b. Abdurrahman ►İshak b. İsa ► Şerîk ►Ebî'l Yekzân ► Zâzân ► Hz. Huzeyfe (r. a.) anlatıyor:

Ashâb:"Ey Allah'ın Rasûlü! Yerinize bir halife tayin etseniz!" demişti. Rasûlullah şu cevapta bulundu:

"Ben birini yerime koysam, sonra da siz ona isyan etseniz, azaba maruz kalırsınız. Velâkin, siz, Huzeyfe'nin (r.a.) size rivayet edeceği sözleri tasdik edin, Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) okuyacağını okuyun."[320]

Yukarıdaki rivayetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber, çok sevdiği öğrencilerinden Abdullah b. Mes'ûd'u (r.a.) güzel sözlerle övmüştür. Yanında olduğu bir zaman yeni nâzil olan Mâide 5/93. âyette bahsedilen salih amelde bulunan, takva sahibi, iyi kullardan birinin de İbn Mes'ûd (r.a.) olduğunu beyan eden Hz. Peygamber, genç sahâbîsini güzel bir şekilde onure etmiştir.[321] Bir başka zaman da öğrencisinin kıraatini ashâbına örnek göstererek O'nu (r.a.) kıraate teşvik etmiştir. [322] Nitekim Hz. Peygamber, ashâbı içerisinden en çok İbn Mes'ûd'un (r.a.) Ku'ran okumasından memnun kalır ve sık sık İbn Mes'ûd'dan (r.a.) Ku'an dinlerdi. Bunun sebebini soran İbn Mes'ûd'a (r.a.) Hz.

[319] Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 109 (Hadis, sahihtir).
[320] Tirmizî, "Menâkıb" 44 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[321] Suyûtî, *Dîbâc alâ Sahîhi Müslim*, Cilt: 5, s. 425.
[322] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 241.

Peygamber, *"Şüphesiz ben Kur'an'ı başkasından dinlemeyi de severim"*[323] buyurarak öğrencisini tilâvete yönlendirmiştir.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, öğrencisinin yetenekli davranışlarını takdir ederek eğitmeyi ve başarılı olduğu alana yönlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu konuda O'nu (r.a.) desteklemeyi de ihmal etmemiştir. Günümüz eğitiminde var olan kuşak probleminin aksine Hz. Peygamber, gençlerle ve çocuklarla çok iyi anlaşmış, aradaki bağı sevgisiyle güçlü tutmayı başarmıştır.

2.2.8. Hz. Âişe'ye Kanaatkârlık ile İlgili Tavsiyesi

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الوَرَّاقُ وَأَبُو يَحْيَى الحِمَّانِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَرَدْتِ اللُّحُوقَ بِي فَلْيَكْفِكِ مِنَ الدُّنْيَا كَزَادِ الرَّاكِبِ، وَإِيَّاكِ وَمُجَالَسَةَ الأَغْنِيَاءِ، وَلَا تَسْتَخْلِقِي ثَوْبًا حَتَّى تُرَقِّعِيهِ"

Tirmizî ► Yahya b. Musa ► Saîd b. Muhammed el- Verrâk ve Ebû Yahya el-Himânî ► Salih b. Hassân ► Urve ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana: "(Ey Âişe (r. anhâ)! Cennette) benimle olman seni mesrûr edecekse sana dünyada bir yolcunun azığı kadarı kifayet etmelidir. Sakın zenginlerle sohbet arkadaşlığı etme! Bir elbiseye yama vurmadan eskimiş addetme!" buyurdular.[324]

Hz. Peygamber, eşi ve aynı zamanda öğrencisi olan Hz. Âişe'ye (r. anhâ) ilim öğretmenin yanı sıra doğru bir hayat tarzı da göstermiştir. Bu rivayetinde Hz. Peygamber, Cennette kendi yanında olma müjdesini önce zikrederek konuya dikkat çekmiş daha sonra da bu ödüle ulaştıracak yolları kısa ve basit üç cümle ile özetlemiştir: Dünyada az bir şey ile yetinmek, zenginlerin bulunduğu meclisleri terk etmek ve bir giysiye yama vurup giymeye devam etmek.[325]

Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye (r. anhâ) söylediği bu nasihatlerinde özünde kanaatkâr olmasını ve bu dünyada az ile yetinmeye çalışarak israftan kaçınmasını tavsiye etmiştir. Bu dünyada bir yolcu misali olmasını, Allah'ın (c.c.) nimetlerini küçümsememesi

---

[323] Müslim, "Salâtü'l-Misâfirîn", 248(Hadis, sahıhtir).
[324] Tirmizî, "Libâs", 38 (Elbânî, hadisin çok zayıf olduğunu bildirir).
[325] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 5, s. 387-388.

gerektiğini ifade eden[326] Hz. Peygamber, kanaatkârlığı yiyeceklerde, arkadaş seçiminde, giysilerde yani hayatın her alanında yayılması gerektiğini buyurarak Hz. Âişe'ye (r. anhâ) kanaatkâr olmanın yollarını somut bir şekilde belirtmiştir.

2.2.9. Hz. İbn Ömer'e Hayat Düsturu Olacak Tavsiyeler

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو المُنْذِرِ الطُّفَاوِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ الأَعْمَشِ قَالَ حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:

أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبِي، فَقَالَ:

"كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ" وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ، يَقُولُ:

"إِذَا أَمْسَيْتَ فَلاَ تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلاَ تَنْتَظِرِ المَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ"

Buhârî ► Ali b. Abdullah ► Muhammed b. Abdurrahman Ebû'l-Münzir ed-Dufâvî ► Süleyman el-A'meş ► Mücâhid ► Abdullah b. Ömer (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) omuzumdan tuttu ve:

"Sen dünyada bir garip ve ya bir yolcu gibi ol!" buyurdu. İbn Ömer (r. a.) şöyle diyordu:

"Akşama erdin mi, sabahı bekleme, sabaha erdin mi akşamı bekleme. Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap. Hayatta iken de ölüm için hazırlık yap."[327]

Tirmizî'nin rivayetinde, "yolcu gibi ol" sözünden sonra şu ilave bulunur: "Kendini kabir ehlinden addet."[328]

Hz. Peygamber, genç öğrencisinin hayatında köşe taşları olacak ve hayatını doğru bir şekilde yönlendirebilecek bazı nasihatlerde bulunurken tavsiyelerinin kalıcı ve uzun soluklu olmasına gayret etmiştir.

Hz. Peygamber, bu rivayette öğrencisi Hz. Abdullah'a mütevazı bir yaşam sürmesini, evi olmayan garip yolun bir yolcusu gibi olmasını söylemiştir. Yine sabah olduğu zaman akşamı beklememesini, ecel gelmeden tedbirini almasını, kendini daima kabir ehlinden biri gibi saymasını, sağlıkta ve hastalıkta boş durmayıp sağlık için

---

[326] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 5, s. 388.
[327] Buhârî, "Rikâk", 3; Tirmizî, "Zühd", 25 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[328] Tirmizî, "Zühd", 25 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).

çalışmasını ve ölüm için hazırlık yapmasını, dünya hayatında zühd içinde yaşamasını, kalbini gurbetin yaşandığı bu dünyaya bağlamamasını bilâkis kalbini ahiret ile ilgili şeylere bağlayarak bu dünyayı ahiretin gereksinimleri için değerlendirmesi gerektiğini ifade etmiştir.[329] Başka bir ifadeyle dünyanın kısa bir yolculuk olduğunu ve kendisinin de yola çıkmış bir yolcu olduğunu söyleyerek dünyanın geçiciliğine işaret etmiştir. Yaşadığı sürece varılacak asıl menzil olan ahiret hayatı için hazırlık yaparak verilen ömrün değerini bilmesini öğütlemiştir.

Allah'ın (c.c.) insanlara verdiği en büyük nimetin vakit ve sağlık olduğunu bildiren[330] Hz. Peygamber, öğrencisine bu iki nimet elinde iken değerini bilmesini istemiş ve bunu özetleyerek *"yolcu (gibi) ol"* ifadesiyle en veciz şekilde dile getirmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in öğrencisine nasihatte bulunurken omzuna dokunması ve öğrencisine temas etmesi öğütlerin öğrenci üzerinde etkisini arttırıcı bir etken olarak görülmesi de muhtemeldir.

2.2.10. Hz. İbn Mes'ûd'a Bireysel Eğitim

حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُرَحْبِيلَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ؟" قَالَ :"أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ" قُلْتُ: "إِنَّ ذَلِكَ لَعَظِيمٌ، قُلْتُ: ثُمَّ"أَيُّ؟" قَالَ: "وَأَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ" قُلْتُ: "ثُمَّ أَيُّ؟" قَالَ: "أَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ"

Buhârî ► Osman b. Ebî Şeybe ► Cerîr ► Mensûr ► Ebî Vâil ► Amr b. Şürahbil ► Abdullah b. Mes'ûd (r. a.) anlatıyor:

Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah (c.c.) nezdinde en büyük günah hangisidir?" "Seni yaratmış olan Allah'a (c.c.) eş koşmandır!" buyurdular. "Sonra hangisidir?" dedim. "Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" buyurdular. Ben yine: "Sonra hangisidir?" dedim. "Komşunun helalliği ile zina etmendir!" buyurdular.[331]

حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ المَلِكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ الوَلِيدُ بْنُ العَيْزَارِ: أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنَا صَاحِبُ - هَذِهِ الدَّارِ وَأَشَارَ إِلَى دَارِ - عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ:

---

[329] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 11, s. 233-235; Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 6, s. 515-516.
[330] Buhârî, "Rikâk", 1; Tirmizî, "Zühd", 1 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[331] Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'an", 3, "Tevhîd", 40; Müslim, "İman", 141; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'an", 26 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).

سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"أَيُّ العَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟" قَالَ: "الصَّلاَةُ عَلَى وَقْتِهَا" ، قَالَ: "ثُمَّ أَيٌّ؟" قَالَ: "ثُمَّ بِرُّ الوَالِدَيْنِ" قَالَ: " ثُمَّ أَيٌّ؟" قَالَ: "الجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ"

Buhârî ► Ebu'l-Velîd Hişâm b. Abdülmelik ► Şu'be ► Velîd b. Ayzâr ► Ebû Amr Şeybânî ► Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sordum: "Allah (c.c.) katında en sevimli amel hangisidir?" Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Vaktinde kılınan namazdır." "Peki, ondan sonra?" "Sonra anne-babaya iyilik etmektir." "Sonra hangisi?" dedim. "Allah (c.c.) yolunda cihad etmektir." buyurdular.[332]

Hz. Peygamber, devam eden vahiy süreci içerisinde ashâbının kendisine çok soru sormasını ve ısrarcı konuşmalarını yasaklamıştır.[333] Ne var ki Hz. Peygamber, gereksiz ve münakaşa etme niyeti taşımayan genç öğrencisinin soru sormasına müsaade etmiş ve mutmain oluncaya kadar sorularını cevaplamaya gayret etmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'e Allah (c.c.) katında en büyük günahın hangileri olduğunu üç defa sormuştur. Hz. Peygamber de sırasıyla Allah'a (c.c.) şirk koşmak, açlık korkusuyla evladını öldürmek ve komşunun eşi ile zina etmek olarak açıklamıştır. Hz. Peygamber'in bu sözlerini tasdik etmek üzere Yüce Allah (c.c.), Furkân Sûresi 25/98. âyet *"Onlar Allah (c.c.) ile birlikte başka bir tanrıya kulluk etmezler. Haksız yere Allah'ın (c.c.) haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur."* nâzil olmuştur.[334]

İbn Mes'ûd (r.a.), başka bir zaman da Allah (c.c.) katındaki en büyük sevap kazandıracak amellerin neler olduğunu sormuştur. Sorularını üç defa aşamalı olarak soran genç sahâbîye Hz. Peygamber dikkatli ve ciddi bir şekilde dinlemiş ve her sorusuna kısa ve öz bir şekilde öğrencisinin aklında kalacak bir netlikle cevap vermiştir. Özellikle Allah'ın (c.c.) rızasını kazandıracak amelleri sayarken Hz. Peygamber'in namaz, anne-babaya iyilik ve cihad şeklinde sıralaması Hz. Peygamber'in bu ibadetlerin önem sırasını gösterdiği gibi uygulamada takip edilecek sıraya da açıklık getirmiştir. Çünkü namaz, Allah (c.c.) hakkıdır ve en fazla önceliğe sahip bir ibadettir. Anne-baba hakkı, Allah (c.c.) hakkından sonra

---

[332] Buhârî, "Mevâkitü's-Salât", 5; İbn Mâce, "Mevâkit", 49 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[333] Buhârî, "İ'tisâm", 2 (Hadis, sahıhtir).
[334] İbn Hacer, a.g.e., Cilt: 8, s. 493-494.

gelen ikinci öncelikli ibadettir. Allah (c.c.) yolunda cihad etmek ise imkân derecesinde yapılması gereken bir ibadettir.[335]

Rivayetlere bakıldığı zaman Hz. Peygamber, öğrencisine soruları sebebiyle kızmadığı gibi öğrencisini dikkate alarak sabır ve anlayışla yanıtlar vermiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in verdiği üç cevap ile Hz. Peygamber'in öğrencisini tedricî bir şekilde eğittiğini de göstermektedir.

2.2.11. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber Tarafından Motive Edilmesi ve Tecrübe Kazandırılması

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ حَنَشٍ عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ:

بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَاضِيًا، فَقُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ تُرْسِلُنِي وَأَنَا حَدِيثُ السِّنِّ وَلَا عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ" فَقَالَ:

"إِنَّ اللَّهَ سَيَهْدِي قَلْبَكَ، وَيُثَبِّتُ لِسَانَكَ، فَإِذَا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْكَ الْخَصْمَانِ، فَلَا تَقْضِيَنَّ حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخَرِ، كَمَا سَمِعْتَ مِنَ الْأَوَّلِ، فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يَتَبَيَّنَ لَكَ الْقَضَاءُ"، قَالَ:

"فَمَا زِلْتُ قَاضِيًا، أَوْ مَا شَكَكْتُ فِي قَضَاءٍ بَعْدُ"

Ebû Dâvûd ► Amr b. Avn ► Şerîk ► Simâk ► Haneş ► Ali (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. O sıralarda henüz yaşım küçüktü, kazayı (hüküm vermeyi) bilmiyordum. (Rasûlullah (s.a.v.) beni takviye için):

"(Sen tereddüt etme, git! Bu vazife için) Allah (c.c.) kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak. Yanına iki hasım geldiği vakit, birinciyi dinlediğin gibi, diğerini de dinlemeden sakın hüküm verme! Böyle yapman (daha isabetli) karar vermen için gereklidir." buyurdular.

Hz. Ali (r.a.) devamında der ki: "Ondan sonra hep kadılık yaptım. Henüz bir kerecik olsun hüküm vermede tereddüde düşmedim."[336]

İslâm coğrafyasının hızla ilerlemesi ve insanların her geçen gün İslâm'a girmesi ile birlikte Hz. Peygamber, ashâbı içinden bir takım kişileri İslâm'ı anlatmak, İslâmî uygulamaları öğretmek ve uygulatmak için farklı bölgelere göndermiştir. Böylece hem

[335] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 207-210.
[336] Ebû Dâvûd, "Akdiye", 6 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).

İslâm'ın doğru bir şekilde yayılması sağlanırken hem de Hz. Peygamber'in seçmiş olduğu öğrenciler için bildiklerini uygulama alanı doğmuştur.

Rivayette Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak göndermek ister. Hz. Ali, yaşının küçük ve hüküm verme konusunda tecrübesinin az olmasından dolayı tereddütlerini arz edince Hz. Peygamber, genç öğrencisinin tereddütlerini gidermek için O'na (r.a.) hem tavsiye vermiş hem de motive etmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği tavsiye, iki davalı geldiği zaman tarafsız olup ikisini de dinlemeden hüküm vermemesidir. Bundan sonra *"Allah (c.c.,) kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak."* şeklinde dua eden Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye Kitap ve sünnet ile meseleleri çözüme kavuşturacağını, göğsünün ferahlayacağını ve dilinin hak üzere sâbit kalacağını söyleyerek motive etmiştir. [337]

Bu hadis, hukukî meselelerde hüküm ile ilgili tüm delillerin ortaya konmadan ve davalıların her biri dinlenmeden hâkimin hüküm vermesinin haram olduğunu ortaya koymaktadır. Kâdî Şevkânî (ö. 1250/1834), tüm davalıların dinlenmeden verilen hükmün bâtıl olduğunu, geçerli olması için sağlıklı bir şekilde yeniden tekrar edilmesi ve başka bir hâkimin hüküm vermesi gerektiğini ifade eder.[338]

Rivayette Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak göndermesi, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye olan güvenini ve öğrencisinin hüküm verme kabiliyetini geliştirmesi için fırsat verdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, öğrencisine kısa ve öz bir şekilde hüküm verme konusunda en önemli kural olan adil olmayı tavsiye ederek adaletin hükmün isabetli ve güvenilir olmasını kapsayan en temel bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in bu tavsiyesini dinleyen Hz. Ali, hüküm verirken hiçbir zaman şüphe ve tereddüt yaşamadığını dile getirmiştir. Hz. Ömer (r.a.)'in *"Ali, en iyi hüküm verenimiz, Übey b. Kâ'b da en iyi Kur'an okuyanımızdır"*[339] sözü Hz. Ali'nin hukuki meseleleri çözüme kavuşturulmasındaki yeteneğini teyit etmektedir.

Rivayette görülen bir diğer hususta Hz. Ali'nin hüküm verme konusundaki tereddütlerini Hz. Peygamber'e açık bir şekilde ifade etmesidir ki Hz. Peygamber'in eğitim anlayışında öğrencisi ile arasında son derece samimi bir iletişimin olduğunu açıkça göstermektedir.

---

[337] Azîmâbâdî, a.g.e., Cilt: 9, s. 361.
[338] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 9, s. 362.
[339] İbn Sa'd, *a.g.e.,* Cilt: 2, s. 340.

Hz. Peygamber'in Yemen'e gönderdiği bir diğer sahâbî ise Hz. Muâz b. Cebel'dir (ö. 17/638). Muâz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e gönderirken Hz. Peygamber, O'na (r.a.) da şu nasihatlerde bulunarak hüküm verme aşamalarını sahâbîsine tedricî bir şekilde öğretmiştir:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي عَوْنٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرِو ابْنِ أَخِي الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أُنَاسٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ،

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: "كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟"قَالَ: "أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: "فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟"، قَالَ: "فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، قَالَ: "فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ؟" قَالَ: "أَجْتَهِدُ رَأْيِي"، وَلَا آلُو فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ، وَقَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ"، رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ

Ebu Dâvûd ► Hafs b. Ömer ► Şû'be ► Ebî Avn ► el-Muğîre b. Şû'be'nin kardeşi Hâris b. Amr İbn ► Hıms ehli'nden Enes (Muaz b. Cebel'in ailesinden) ► Muâz (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) Muâz'ı (r.a.) Yemen'e gönderdiği zaman kendisine sorar: Sana bir dava geldiği vakit nasıl hükmedeceksin?" "Allah'ın (.c.c.) Kitab'ı ile hükmedeceğim." der Muâz (r.a.). "Meseleyi (Kitabullah'ta) bulamazsan?" "Rasûlullah'ın sünnetiyle hükmedeceğim." "Ne Kitabullah'ta ve ne de Rasûlullah'ın sünnetinde bulamazsan?" "Kendi reyimle içtihad edeceğim, (hüküm vermekten) geri durmayacağım." dedim.

Hz. Muâz der ki: Bu cevabım üzerine Rasûlullah (memnun kaldı), göğsüme eliyle vurup: "Allah'a (c.c.) hamdolsun ki Rasûlullah'ın elçisini Rasûlullah'ın razı oluğu şeye muvaffak kıldı." buyurdular.[340]

2.2.12. Hz. Enes'in Eğitiminde İnsan Fıtratının Gözetilmesi

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ حَاتِمٍ الأَنْصَارِيُّ البَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ قَالَ: قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا بُنَيَّ، إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تُصْبِحَ وَتُمْسِيَ لَيْسَ فِي قَلْبِكَ غِشٌّ لِأَحَدٍ فَافْعَلْ" ثُمَّ قَالَ لِي: "يَا بُنَيَّ وَذَلِكَ مِنْ سُنَّتِي، وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِي فِي الجَنَّةِ"

Tirmizî ► Müslim b. Hâtim el-Ensarî el-Basrî ► Muhammed b. Abdullah el-Ensarî ►Babası ►Ali b. Zeyd ► Saîd b. Müseyyib ► Enes b. Mâlik (r. a.) anlatıyor:

[340] Ebû Dâvûd, "Akdiye", 11; Tirmizî, "Ahkâm", 3 (Senedi muttasıl olmadığı için sahih değildir).

Rasûlullah (s.a.v.) bana: "Evladım, kalbinde hiç kimseye karşı kötülük düşüncesi olmadan yaşamaya gücün yeterse yap. Evladım, bu benim sünnetimdendir. Kim sünnetimi yaşatırsa beni sevmiş olur, beni seven kimse de cennette benimle beraberdir." buyurdu.[341]

Hz. Peygamber, Hz. Enes'i eğitirken güzel bir üslup kullanarak nasihatlerde bulunmuştur. Doğruyu-yanlışı öğretmek, hatalarını düzeltmek, davranışlarını daha da güzelleştirmek için Hz. Peygamber öğrencisini özel olarak uyarmıştır.

Hz. Peygamber, Enes'e (r.a.) nasihat ederken "*oğlum, evladım"* şeklinde sıcak bir hitap ile sözlerine başlayarak hem samimi bir latife etmiş hem de sevgisini, O'nun (r.a.) kendi nazarındaki değerini göstermiştir.[342] Bu şekilde nasihatlerin Hz. Enes'in iyiliği için olacağını hem belirtmiş hem de nasihatleri dinleyeceği samimi bir ortam hazırlamıştır. Samimi bir başlangıçtan sonra Hz. Peygamber, öğrencisine anlayacağı düzeyde nasihatlerde bulunmuş aynı zamanda sözlerini tatlılıkla devam ederek nasihatlerindeki etkisini arttırmaya çalışmıştır. Devamında "*eğer gücün yeterse kalbinde mü'min-kâfir hiç kimseye karşı kötülük düşüncesi besleme"* diye nasihat etmiştir. Hz. Peygamber, bunun kendisinin sünneti olduğunu bildirmiş ve sünnetini seven, sünnetini yaşatan kişinin Cennette kendisi ile beraber olacağını müjdeleyerek genç öğrencisini teşvik ederek eğitmiştir. Böylece elinden geldiğince söz ya da amel ile sünneti hayatına tatbik etmesini tavsiye etmiştir.[343]

Rivayette Hz. Peygamber, genç öğrencisine nasihat ederken fazla sözden ziyade basit ifadeler kullanmış, nasihatlerinde şahsi cezalandırmaya ya da küçümsemeye asla başvurmayarak İslâm'ın öngördüğü kurallar çerçevesinde cennette birlikte olma mükâfatı ile öğrencisini teşvik etmiştir. Ayrıca *"eğer gücün yeterse"* şeklindeki ifadesini kullanan Hz. Peygamber, karşısındaki kişinin bir insan olduğunun ve hata yapabileceğinin farkında olarak eğitmeye gayret etmiştir.

2.2.13. Hz. Âişe'ye Rol Model Olma

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ القَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ المُنْكَدِرِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ:

[341] Tirmizî, "İlim", 16 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[342] Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 7, s. 370.
[343] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 7, s. 371.

"أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا رَآهُ قَالَ: "بِئْسَ أَخُو العَشِيرَةِ، وَبِئْسَ ابْنُ العَشِيرَةِ" فَلَمَّا جَلَسَ تَطَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطَ إِلَيْهِ، فَلَمَّا انْطَلَقَ الرَّجُلُ قَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، حِينَ رَأَيْتَ الرَّجُلَ قُلْتَ لَهُ كَذَا وَكَذَا، ثُمَّ تَطَلَّقْتَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطْتَ إِلَيْهِ؟" فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَا عَائِشَةُ، مَتَى عَهِدْتِنِي فَحَّاشًا، إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ القِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ شَرِّهِ"

Buhârî ► Amr b. İsa ► Muhammed b. Sevâ' ► Ravh b. Kâsım ► Muhammed b. Münkedir ► Urve ► Aişe (r. anhâ) anlatıyor:

Bir adam, Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzuruna girmek için izin istemişti. Rasûlullah (s.a.v.): "Bu aşiretin kardeşi ne kötü!" buyurdu. Ama adam girince ona iyi davrandı, yumuşak sözle hitap etti. Adam gidince: "Ey Allah'ın (c.c.) Rasûlü! Adamın sesini işitince şöyle, şöyle söyledin. Sonra yüzüne karşı mültefit oldun, iyi davrandın" dedim. Hz. Peygamber:

"Ey Âişe! Beni ne zaman kaba buldun? Kıyamet günü, Allah Teâlâ hazretlerinin yanında mevkice insanların en kötüsü, kabalığından dolayı halkın korkarak kendini terk ettiği kimsedir." cevabını buyurdu.[344]

Eğitimin kalıcılığı için öğreticinin örnek olması çok önemlidir. Allah (c.c.) insanları doğru yola ulaştırmak için kendi içlerinden seçtiği peygamberler aracılığı ile ideal Müslümanı insanlara göstermiştir.

Hz. Peygamber, kendisine ziyarete gelen kişi hakkında görüşünü Hz. Âişe ile paylaşmış sonra da karşındaki kişi kötü bile olsa nasıl davranılması gerektiğini uygulamalı bir şekilde Hz. Âişe'ye göstererek tüm insanlara karşı saygı ve hoşgörülü olmayı öğretmiştir. Bununla birlikte rivayette anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, halk arasında kötü ve fasıklığı ile bilinen bir kişi hakkında diğer insanları bilgilendirmek ve toplumu o kişi için tedbir almasını sağlamak amacıyla onun hakkında konuşmayı uygun görmüştür.[345] Bununla birlikte Hz. Peygamber'in genç sahâbîsi Hz. Âişe'ye fikirlerini rahat bir şekilde paylaşması ve O 'nunla (r.anhâ) dertleşmesi Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye olan güvenini ve samimiyetini de açıkça göstermektedir.

[344] Buhârî, "Edeb", 38, 48; Müslim, "Birr", 73; Ebû Dâvûd, "Edeb", 6 (Hadis, sahihtir).
[345] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 454.

2.2.14. Hz. Ali, Hz. Enes ve Hz. İbn Abbâs İçin Hayır Duada Bulunma

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، وَعِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ:

"بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ: "بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَمَا أَجِدُنِي أَقْدِرُ عَلَيْهِ"فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَا أَبَا الحَسَنِ، أَفَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ، وَيَنْفَعُ بِهِنَّ مَنْ عَلَّمْتَهُ، وَيُثَبِّتُ مَا تَعَلَّمْتَ فِي صَدْرِكَ؟" قَالَ:"أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ" فَعَلِّمْنِي. قَالَ: "إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَقُومَ فِي ثُلُثِ اللَّيْلِ الآخِرِ فَإِنَّهَا سَاعَةٌ مَشْهُودَةٌ، وَالدُّعَاءُ فِيهَا مُسْتَجَابٌ، وَقَدْ قَالَ أَخِي يَعْقُوبُ لِبَنِيهِ {سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي} [يوسف: 98] يَقُولُ: حَتَّى تَأْتِيَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقُمْ فِي وَسَطِهَا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقُمْ فِي أَوَّلِهَا، فَصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، تَقْرَأُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَسُورَةِ يس وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَحم الدُّخَانِ، وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّالِثَةِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَالم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَفِي الرَّكْعَةِ الرَّابِعَةِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَتَبَارَكَ المُفَصَّلِ، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ التَّشَهُّدِ فَاحْمَدِ اللَّهَ، وَأَحْسِنِ الثَّنَاءَ عَلَى اللَّهِ، وَصَلِّ عَلَيَّ وَأَحْسِنْ، وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ، وَاسْتَغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالمُؤْمِنَاتِ وَلِإِخْوَانِكَ الَّذِينَ سَبَقُوكَ بِالإِيمَانِ، ثُمَّ قُلْ فِي آخِرِ ذَلِكَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِتَرْكِ المَعَاصِي أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي، وَارْحَمْنِي أَنْ أَتَكَلَّفَ مَا لَا يَعْنِينِي، وَارْزُقْنِي حُسْنَ النَّظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ذَا الجَلَالِ وَالإِكْرَامِ وَالعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ، أَسْأَلُكَ يَا أَللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَنُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُلْزِمَ قَلْبِي حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِي، وَارْزُقْنِي أَنْ أَتْلُوَهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِي يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ذَا الجَلَالِ وَالإِكْرَامِ وَالعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ، أَسْأَلُكَ يَا أَللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَنُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُنَوِّرَ بِكِتَابِكَ بَصَرِي، وَأَنْ تُطْلِقَ بِهِ لِسَانِي، وَأَنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَنْ قَلْبِي، وَأَنْ تَشْرَحَ بِهِ صَدْرِي، وَأَنْ تَغْسِلَ بِهِ بَدَنِي، فَإِنَّهُ لَا يُعِينُنِي عَلَى الحَقِّ غَيْرُكَ وَلَا يُؤْتِيهِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ العَلِيِّ العَظِيمِ، يَا أَبَا الحَسَنِ فَافْعَلْ ذَلِكَ ثَلَاثَ جُمَعٍ أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا تُجَبْ بِإِذْنِ اللَّهِ، وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالحَقِّ مَا أَخْطَأَ مُؤْمِنًا قَطُّ"

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ:

"فَوَاللَّهِ مَا لَبِثَ عَلِيٌّ إِلَّا خَمْسًا أَوْ سَبْعًا حَتَّى جَاءَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مِثْلِ ذَلِكَ المَجْلِسِ فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي كُنْتُ فِيمَا خَلَا لَا آخُذُ إِلَّا أَرْبَعَ آيَاتٍ أَوْ نَحْوَهُنَّ، فَإِذَا قَرَأْتُهُنَّ عَلَى نَفْسِي تَفَلَّتْنَ وَأَنَا أَتَعَلَّمُ اليَوْمَ أَرْبَعِينَ آيَةً أَوْ نَحْوَهَا، وَإِذَا قَرَأْتُهَا عَلَى نَفْسِي فَكَأَنَّمَا كِتَابُ اللَّهِ بَيْنَ عَيْنَيَّ، وَلَقَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ الحَدِيثَ فَإِذَا رَدَّدْتُهُ تَفَلَّتَ وَأَنَا اليَوْمَ أَسْمَعُ الأَحَادِيثَ فَإِذَا تَحَدَّثْتُ بِهَا لَمْ أَخْرِمْ مِنْهَا حَرْفًا"، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ:

"مُؤْمِنٌ وَرَبِّ الكَعْبَةِ يَا أَبَا الحَسَنِ"

Tirmizî ► Ahmed b. Hasan ► Süleyman b. Abdurrahman ed-Dimeşkî ► Velîd b. Müslim ► İbn Cüreyc ► Ata' b. Ebî Rebâh ve İkrime ► Mevlâ-İbn Abbâs ► İbn Abbâs (r.a.) anlatıyor:

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'a gelerek "Annem ve babam sana kurban olsun, şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor. Kendimi onu ezberleyecek güçte

göremiyorum" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) O'na (r.a.) şu cevabı verdi: "Ebûl-Hüseyin! (Bu meselede) Allah'ın (c.c.) sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi?" Ali (r.a.): "Evet, Ey Allah'ın Rasûlü, öğret bana!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu tavsiyede bulundu:

"Cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) olunca, gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhut bir andır. O anda yapılan dua müstecâbtır. Kardeşim Yakup (a.s.) da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabb'ime istiğfar edeceğim, hele cuma gecesi bir gelsin." Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rekât namaz kıl. Birinci rekâtta, Fatiha ile Yasin sûresini oku, ikinci rekâtta Fatiha ile Hâmim ve Duhân sûresini oku, üçüncü rekâtta Fatiha ile "Eliflâmmîm Tenzîlü'ssecde'yi oku, dördüncü rekâtta Fatiha ile "Tebâreke'l-Mufassal"ı oku. Teşehhütten boşaldığın zaman Allah'a (c.c.) hamd et, Allah'a (c.c.) senayı da güzel yap, bana ve diğer peygamberlere salât oku, güzel yap. Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar ve senden önce gelip geçen mü'min kardeşlerin için istiğfâr et. Sonra bütün bu okuduğun duaların sonunda şu duayı oku:

"Allah'ım, bana günahları, beni hayatta bâki kıldığın müddetçe ebediyen terk ettirerek merhamet eyle. Bana faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden razı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi bana nasip et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı olan Celâl, ikram ve dil uzatılamayan izzetin sâhibi olan Allah'ım, Ey Allah! Ey Rahmân! celâlin hakkı için, yüzün nuru hakkı için Kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi icbâr et. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasip et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı, celâlin ve yüzün nûru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi açmanı, onunla kalbimi yarmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasip edersin. Her şeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah' tandır." (ve ardından şu ilavede bulundu): "Ey Ebû'l-Hasan, bu söylediğimi üç veya yedi cuma yapacaksın. Allah'ın (c.c.) izniyle duana icâbet edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun bu duayı yapan hiçbir mü'min icâbetten mahrum kalmadı."

İbn Abbâs (r. a.) der ki: "Allah'a (c.c.) yemin olsun, Ali (r. a.) beş veya yedi cuma geçti ki Rasûlullah'a (s.a.v.) aynı önceki meclise tekrar gelerek:

"Ey Allah'ın Rasûlü, dedi, geçmişte dört beş ayet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onlar da (aklımda durmayıp) gidiyorlardı. Bugün ise, artık kırka kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan bir tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra onu bir başkasına anlatmak istediğimde ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum." Rasûlullah (s.a.v.) bu söz üzerine Ali (r. a.)'ye:

"Ey Ebû'l-Hasan! Kâbe'nin Rabb'ine yemin olsun sen mü'minsin"[346] *buyurdu.*[347]

Her işin başarı ile sonuçlanması, elinden gelen tüm çabanın gösterilmesi ile beraber Allah'a (c.c.) dayanıp neticeyi O'ndan (c.c.) isteyerek ve bekleyerek olur. Bu konuda en güzel örneği Hz. Peygamber'in hayatında görülmektedir. *"Allah (c.c.) katında duadan daha değerli bir şey yoktur"*[348] buyuran Hz. Peygamber, duanın ehemmiyetine dikkat çekerek ashâbına her konuda Allah'a (c.c.) dua etmeyi nasihat etmiş ve onlara Allah'a (c.c.) nasıl ve ne şekilde dua edileceğini birçok hadiste göstermiştir.

Yukarıdaki rivayette Hz. Ali, kendi maruzatını dile getirerek inen âyetleri ezberlemekte zorlandığını Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Hz. Peygamber, öğrencisinin bu samimi açıklamasına karşı O'na (r.a.) en uygun çözümü göstermiştir. Hz. Yakup peygamberin evlatları için istiğfâr duasını seher vaktine ertelemesi misalini veren Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye dua ve niyaz için gecenin üçte birini yani seher vaktini tavsiye etmiştir. Çünkü gecenin üçe biri meleklerin şahit olduğu bir vakittir.[349] Üç ve ya yedi cuma gecesi Hz. Peygamber'in rivayette söylediği şekilde kılınan namazdan sonra yapılan duanın daha makbul olduğunu[350] öğrenmesi ile Hz. Ali, Kur'an ve hadisleri ezberleme yönündeki engel Allah'ın (c.c.) izniyle ortadan kalkmıştır.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الأَسْوَدِ حَدَّثَنَا حَرَمِيٌّ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ:

---

[346] Tirmizî, "Deavât", 114 (Elbânî, hadisin mevzû' olduğunu bildirir).
[347] Muhammed Enver Şah b. Mu'zam el-Hindî el-Keşmîrî (ö. 1875/1933), *Arfü'ş-Şezî Şerhi Süneni't-Tirmizî*, Cilt: 4, s. 423 (Zehebî, isnâdının son derece sahih olduğunu ancak hadisin metninden dolayı hadisin münker olduğunu ifade etmektedir).
[348] Tirmizî, "Deavât", 1; İbn Mâce, "Duâ", 1 (Hadis, hasen-garibtir).
[349] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 14.
[350] Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 10, s. 15.

قَالَتْ أُمِّي:"يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَادِمُكَ أَنَسٌ"، ادْعُ اللَّهَ لَهُ، قَالَ:

"اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ، وَوَلَدَهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتَهُ"

Buhârî ► Abdullah b. Ebî'l Esved ► Haramî ► Şu'be ► Katâde ► Enes (r. a.) anlatıyor:

"Ümmü Süleym (r. anhâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Hâdimin Enes (r.a.) için Allah Teâlâ Hazretlerine dua ediver" Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"Allah'ım, O'nun (r.a.) malını, çocuklarını çoğalt ve O'na (r.a.) verdiklerini hakkında mübarek kıl!" şeklinde dua yapıverdi.[351]

حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ عَنْ أَبِي خَلْدَةَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي العَالِيَةِ سَمِعَ أَنَسٌ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

"خَدَمَهُ عَشْرَ سِنِينَ وَدَعَا لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَحْمِلُ فِي السَّنَةِ الفَاكِهَةَ مَرَّتَيْنِ، وَكَانَ فِيهَا رَيْحَانٌ يَجِدُ مِنْهُ رِيحَ الْمِسْكِ"

Tirmizî ► Mahmud b. Ğaylân ► Ebû Dâvûd ► Ebû Halde, Ebû'l-Aliye'ye, Enes'e (r. a.) Rasûlullah'dan (s.a.v.) hadis işitti mi?" diye sordum. Ebû'l-Âliye:

"(Bu nasıl soru?) Enes (r.a.), on yıl Rasûlullah'a hizmet etti, Rasûlullah, O'nun (r.a.) için duada bulundu. Enes'in (r.a.) bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve verirdi. Bahçede bir reyhanı vardı, ondan misk kokusu gelirdi" diye cevap verdi.[352]

Annesi Ümmü Süleym'in (r. anhâ) isteği üzerine Hz. Peygamber, Hz. Enes'e ömrünün uzun, evladının çok, malının bol olması[353] ve bazı rivayetlere göre cennete girmesi için de dua etmiştir. Hz. Peygamber'in yaptığı duaların bereketi ile Enes b. Mâlik (r.a.), yüz yıldan fazla bir ömür sürmüş, malı ve ailesi de çoğalmıştır.[354] Bir annenin evladı için duasını Hz. Peygamber, geri çevirmemiştir.

Öğretmenin öğrencisine yaptığı duanın Allah (c.c) katındaki değeri sebebiyle Hz. Peygamber, Hz. Enes'e ve annesine bereket, rahmet ve hayır için duada bulunmuştur.[355] Hem dünyayı hem de ahireti içine alan bu dualarda Hz. Peygamber, Hz. Enes için bereketli mal, hayırlı zürriyet ve yılda iki defa ürün veren bereketli bir bahçeyi Allah'tan (c.c.)

---

[351] Buhârî, "Deavât", 25, "Savm", 61; Tirmizî, "Menâkıb", 115 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[352] Tirmizî, "Menâkıb", 45 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[353] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 11, s. 182.
[354] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 10 s. 223.
[355] Nevevî, *Minhâc*, Cilt: 16, s. 40.

niyaz etmiştir.[356] Nitekim bu dualar, Hz. Enes'in hayatında aynı şekliyle zuhur ettiği görülmüştür.

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الجَوْهَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ: " إِذَا كَانَ غَدَاةَ الِاثْنَيْنِ فَأْتِنِي أَنْتَ وَوَلَدُكَ حَتَّى أَدْعُوَ لَهُمْ بِدَعْوَةٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا وَوَلَدَكَ" فَغَدَا وَغَدَوْنَا مَعَهُ فَأَلْبَسَنَا كِسَاءً ثُمَّ قَالَ : "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْعَبَّاسِ وَوَلَدِهِ مَغْفِرَةً ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً لَا تُغَادِرُ ذَنْبًا، اللَّهُمَّ احْفَظْهُ فِي وَلَدِهِ "

Tirmizî ► İbrahim b. Saîd el-Cevherî ► Abdülvehhab b. Atâ' ► Sevr b. Yezîd ► Mekhûl ► Küreyb ► İbn Abbâs (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) Abbâs (r. a.)'a dedi ki: "Ey amcam, pazartesi sabahı bana sen ve oğlun beraber gelin size dua edivereyim. Allah (c.c.) bu dua bereketine, sana da oğluna da hayırlar halk etsin!"

İbn Abbâs (r.a.) devamında der ki: "Abbâs (r.a.) gitti, biz de beraberinde gittik. Rasûlullah (s.a.v.) hepimize bir kîsa örttü; sonra da,

"Allah'ım! Abbâs'ı (r.a.) ve oğlunu mağfiretine erdir, öyle bir mağfiret ki zâhiri-bâtınî bütün günahlarına ulaşıp temizlesin, hiçbir günah hariç kalmasın. Allah'ım, O'na (r.a.) çocuğu sebebiyle ikram et." şeklinde dua buyurdu.[357]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ القَاسِمِ قَالَ حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الخَلاَءَ، فَوَضَعْتُ لَهُ وَضُوءًا قَالَ: " مَنْ وَضَعَ هَذَا" فَأُخْبِرَ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ"

Buhârî ► Abdullah b. Muhammed ► Hâşim b. Kâsım ► Verkâ' ► Ubeydullah b. Ebî Yezîd ► İbn Abbas (r. a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber (s.a.v.) (bir keresinde) helaya girdi. Kendisine abdest alacak su götürüp, bıraktım. "Bunu kim koydu" diye sordu. Haber verildi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle duada bulundu:

"Allah'ım, O'nu (r.a.) dinde fakih kıl"[358]

---

[356] Mübârekfûrî, a.g.e., Cilt: 10, s. 224.
[357] Tirmizî, "Menâkıb", 28 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَارِثِ قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

ضَمَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ:

"اللَّهُمَّ عَلِّمْهُ الكِتَابَ"

Buhârî ► Ebû Ma'mer ► Abdülvâris ► Hâlid ► İkrime ► İbn Abbas (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) beni kendisine doğru çekerek şöyle buyurdu:

"Allah'ım O'na (r.a.) Kitab'ı öğret!"[359]

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

ضَمَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِ وَقَالَ: "اللَّهُمَّ عَلِّمْهُ الْحِكْمَةَ، وَتَأْوِيلَ الْكِتَاب"

İbn Mâce ► Muhammed b. Müsennâ ve Ebû Bekir b. Hallâd el-Bâhilî ► Abdülvehhâb ► Hâlid el-Hazâ' ► İkrime ► İbn Abbas (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) beni kendine doğru çekerek şöyle buyurdu:

"Allah'ım, O'na (r.a.) hikmeti ve Kitabı'nın açıklamasını öğret."[360]

Hz. Peygamber, bir defasında amcası ve oğlunu yanına çağırmış ve bir örtü atarak onlara dua etmiştir. Onların affedilmesini, görülen ve görülmeyen günahlarından bertaraf olmasını Allah'tan (c.c.) temennide bulunmuştur.[361] Bir başka seferinde de İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'e abdest alması için su getirmiş, Hz. Meymûne, suyun İbn Abbâs'ın (r.a.) getirildiğini söylemesi üzerine Hz. Peygamber, İbn Abbâs (r.a.) için dinde kavrayış ve manaları anlama yeteneği için dua etmiştir.[362] Yine İbn Abbâs'a (r.a.) hikmeti öğrenmesi yani işlerin ve eşyaların hakikatini bilmesini ya da başka bir görüşe göre sünneti öğrenmesi için de dua etmiştir.[363] Ayrıca Ku'an'ı da zikrederek İslâm ilimlerine öğrencisini yönlendirmiştir. Böylelikle Hz. Peygamber, genç öğrencisi İbn Abbâs (r.a.) için yaptığı dualarda öğrencisi için iyi bir fakih olmasını, Kitabullah'ı ve hikmeti öğrenmesini istemiştir. Doğru bir akıl süzgecinin oluşması, derin düşünme anlayışının gelişmesini,

---

[358] Buhârî, "Vudû", 10 (Hadis, sahihtir).
[359] Buhârî, "İlim", 17 (Hadis, sahihtir).
[360] İbn Mâce, "Mukaddime", 11 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[361] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 10, s. 182.
[362] İbn Hacer, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 245.
[363] Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Süneni İbn Mâce*, Cilt: 1, s. 72.

anlama ve ezberleme yetisi ile hızlı ve isabetli cevap verme yeteneği oluşması için[364] de dua ederek genç öğrencine ilimde sınırsız bir yol hedeflemiştir.

Hz. Peygamber'in İbn Abbâs (r.a.) için farklı zamanlarda yaptığı tüm dualara bakıldığında Hz. Peygamber'in genç öğrencisinin kendisinden sonra İslâm dinine hizmet edecek, Müslümanlara doğruyu öğreterek iyi bir âlim ve iyi bir müçtehid olmasını temenni etmiştir. Bunun için Hz. Peygamber, elinden geldiği kadar öğrencisini eğitmiş aynı zamanda da eğitimin Allah'ın (c.c.) izniyle en iyi şekilde sonuç vermesi için dua etmiş ve tam bir tevekkül anlayışıyla ve sabır içerisinde öğrencisinin yetişmesini ve olgunlaşmasını beklemiştir. Bunun için Hz. Peygamber, Allah'ın (c.c.) rızasını gözeterek ve her türlü yolu deneyerek en uygun bir şekilde eğitmeye ve doğru yola ulaştırmaya gayret etmiştir.

2.2.15. Hz. Âişe'ye Ahiretin Zorluklarından Bahsederek Eğitimde Realist Olma

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَحُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَائِشَةَ،

أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ فَبَكَتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا يُبْكِيكِ؟" قَالَتْ: "ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ، فَهَلْ تَذْكُرُونَ أَهْلِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟" فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"أَمَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ فَلَا يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحَدًا: عِنْدَ الْمِيزَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَوْ يَثْقُلُ، وَعِنْدَ الْكِتَابِ حِينَ يُقَالُ {هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ} حَتَّى يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ أَفِي يَمِينِهِ أَمْ فِي شِمَالِهِ أَمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ، وَعِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ"

Ebû Dâvûd ► Yakup b. İbrahim, Humeyd b. Mesade ► İsmail b. İbrahim ► Yunus ► Hasan ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

"Ateşi hatırlayıp ağladım. Rasûlullah (s.a.v.): "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. "Cehennemi hatırladım da onun için ağladım." "Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim. Hz. Peygamber:

"Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mîzan yanında; tartısı ağır mı geldi hafif mi öğreninceye kadar, sahifelerin uçuştuğu zaman; kendi defteri nereye düşecek, öğreninceye

[364] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 170.

kadar: Sağına mı soluna mı; yoksa arkasına mı? Sıratın yanında; cehennemin iki yakası ortasına kurulunca; bunu geçinceye kadar." buyurdu.[365]

İslâm dini kolaylık ve güzellik dinidir. Ancak hak din olması hasebiyle kolaylık için kendi gerçekleriyle asla çelişmez. Bu nedenle Hz. Peygamber*"...Müjdeleyiniz"*[366] buyurarak İslâm dinini güzellikle tebliğ etmeyi tavsiye etmiş ancak bunun yanı sıra hayatın gerçeklerinden yani ahiretin ve hesabın zorluğundan da bahsederek ödül kadar azabın da hak olduğuna dikkat çekmiştir.

Cehennem azabını düşünerek üzüntü duyan ve Hz Peygamber'den teselli bekleyen Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber, o gün ehl-i beytten olması hasebiyle hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmayacağına açıklık getirirken aynı zamanda kıyamette kişinin sadece kendi ile meşgul olduğu en zor üç merhaleyi genç öğrencisine izah etmiştir. Bunu yaparken kendisine soru soran Hz. Âişe'nin anlayacağı düzeyde meseleyi basitleştirmeyi de ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber, kimsenin bir başkasını düşünmeyeği yerleri şu şekilde sınırlamıştır: Kıyamet gününde mizanın hak olduğu zaman, insanların amellerinin kayda geçtiği sahîfelerin gün yüzüne çıkıp ameline göre kişinin defterinin bir yere konulacağı zaman ve sıratın geçileceği zaman.[367]

Yukarıdaki rivayete bakıldığında Hz. Peygamber'in eğitimde temel aldığı esaslardan biri de kendisine sorulan soruya cevap verdikten sonra o soru ile ilgili zihinde oluşabilecek muhtemel sorulara da cevap vererek soruya kökten çözüm getirmeye çalıştığı açık bir şekilde görülmektedir.

2.2.16. Öğrencisi Hz. Âişe İle Dertleşmesi

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهُ

أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ"، قَالَ: "لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ العَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلاَلٍ، فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي، فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيلُ، فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، فَنَادَانِي مَلَكُ الجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ، ذَلِكَ فِيمَا شِئْتَ، إِنْ شِئْتَ أَنْ أُطْبِقَ

[365] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 24 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[366] Buhâri, "İlim", 11; Ebû Dâvûd, "Zühd", 20 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[367] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 13, s. 69-70.

عَلَيْهِمُ الأَخْشَبَيْنِ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلاَبِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ، لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا"

Buhârî ► Abdullah b. Yusuf ► İbn Vehb ► Yunus ► İbn Şihab ► Urve ► Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşi Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Rasûlü, dedim. Uhud'dan daha kötü bir gün yaşadın mı?" Hz. Peygamber: "Senin kavminden neler çektim neler. Onlardan en kötü hal Akabe Günü başıma geldi. O zaman kendimi İbn Abdiyalil b. Abdikülâl'e arz etmiştim. Teklif ettiğim şeye müspet cevap vermedi. Ben de üzgün vaziyette yüzümün doğrultusunda yürüdüm. Karnu's-Seâlib mevkide kendime gelebildim ve başımı kaldırdım. Baktım ki, bir bulut bana gölge yapıyor. Bir de ne göreyim, bulutun içerisinde Cibril (a.s.) bana bağırdı ve: "Allah Teâlâ hazretleri, kavminin sana neler söylediğini, seni nasıl reddettiğini işitti. Sana dağlar meleğini gönderdi, ta ki kavmin hakkında dilediğini emredesin!" dedi. Bunun üzerine dağlar(a müekkel) melek bana seslenip, selam verdikten sonra: "Ey Muhammed! Allah Teâlâ hazretleri, kavminin sana söylediği sözü işitti. Ben dağlar meleğiyim. Allah (c.c.), beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Öyleyse haydi ne dilersen dile! Eğer üzerlerine iki ahşeb'i kapamamı dilersen kapayayım!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.):

"Hayır! Bilâkis, Allah (c.c.)'ın onların sulbundan Allah'a (c.c.) ihlas ile ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim." buyurdu.[368]

Mekkeli müşrikler, Ebû Tâlib vefat edene kadar Hz. Peygamber'e fazla bir şey yapamıyorlardı. Ebû Tâlib öldükten sonra kötülük yapmaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Taif'e gitti. Ancak Taiflilerden istediği ilgi ve yardımı göremedi. Üstelik orada çok kötü muamele gördü. Gerisin geriye geri dönen Hz. Peygamber, yorgun ve bitap halde Karnu's-Seâlib denilen yerde dinlenmeye koyuldu. Bir süre sonra üzerinde bir bulutun olduğunu ve Cebrâil'in (a.s.) kendisine yardım etme ve isterse Dağlar Meleği ile Mekke'yi çevreleyen dağları birbirine kapatıp Mekkeli müşrikleri helak edebileceğini niyaz etti. Ancak Hz. Peygamber, onların helakını değil kurtuluşunu talep ederek onların soyundan geleceklerin Müslüman olmasını istedi. İşte bu zor ve sıkıntılı günleri ve kendi kabilesi olan Kureyş ile ilgili geçmişini Hz. Âişe'ye anlatarak dertleşmiştir.[369] Kendini üstün görmek yerine muhatabı ile eşit düzeyde olduğunu kabul eden Hz. Peygamber, eşi ve

[368] Buhârî, "Bed'ü'l-Halk", 7; Müslim, "Cihad", 111 (Hadis, sahihtir).
[369] İbn Hacer, a.g.e., Cilt: 5, s. 315-316.

öğrencisi olan Hz. Âişe'ye çektiği sıkıntılardan bahsetmiş ve hem kendisini anlamasını hem de olgunlaşması için geçmişte yaşananların kendi üzerindeki etkisini izah etmiştir.

2.2.17. Hz. Enes'in Eğitimde Şakalaşma

حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ:

رُبَّمَا قَالَ لِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا ذَا الأُذُنَيْنِ"

Tirmizî ► Muhammed b. Ğaylân ► Ebû Üsame ► Şerîk ► Âsım el-Ehvâl ► Enes b. Mâlik (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.), bana bazen: "Yâ zü'l-üzüneyn (iki kulaklı)!" diye hitap eder (ve bu sözüyle şaka yapmayı kastederdi.)"[370]

Hz. Muhammed (s.a.v.), annesi tarafından kendisine hizmet etmek için verilen Hz. Enes'i kabul ederek Hz. Enes'i küçük yaştan itibaren kendi yanında eğitme fırsatı bulmuştur. Hz. Peygamber, genç öğrencisini çok sevmiş ve bu sevgisini de açıkça göstermekten çekinmemiştir. Yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere Hz. Peygamber, O'na (r.a.) sesleneceği zaman *"iki kulaklı"* diye şaka ile seslenmiştir. Hz. Enes'e çok değer veren Hz. Peygamber, O'na (r.a.) mizahi anlamda seslenmiş[371] bunu yaparkende O'nu (r.a.) ne incitecek bir söz ne de yalan ile karışık bir söz söylemiştir. "İyi dinleyici" ya da "iki kulak sahibi" anlamında yaptığı latife de[372] Hz. Peygamber, şaka yaparken bile en ufak bir yalandan kaçınmış ve doğruluktan asla ayrılmamaya özen göstermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, genç öğrenci ile ilgilenirken aralarında özel bir bağ oluşmasına gayret etmiş ve bu sebeple öğrencisine özel latife ve mizahlarda bulunarak öğrencisini yetiştirmiştir. Hz. Enes'in bu hadisi rivayet etmesi de bu manayı kabul ettiğini göstermektedir.

2.2.18. Öğrencisi Hz. Câbir'e İkramda Bulunma

حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْمُتَوَكِّلِ النَّاجِيُّ قَالَ:

أَتَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيَّ فَقُلْتُ لَهُ حَدِّثْنِي بِمَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: سَافَرْتُ مَعَهُ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ ـ قَالَ أَبُو عَقِيلٍ: لاَ أَدْرِي غَزْوَةً أَوْ عُمْرَةً ـ فَلَمَّا أَنْ أَقْبَلْنَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَعَجَّلَ إِلَى أَهْلِهِ فَلْيُعَجِّلْ" ، قَالَ جَابِرٌ:"فَأَقْبَلْنَا وَأَنَا عَلَى جَمَلٍ لِي أَرْمَكَ لَيْسَ فِيهِ شِيَةٌ، وَالنَّاسُ خَلْفِي، فَبَيْنَا أَنَا

---

[370] Tirmizî, "Menâkib", 45, "Birr", 57; Ebû Dâvûd, "Edeb", 84 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[371] Suyûtî, *Kûtü'l-Muğtezî alâ Câmiu't-Tirmizî*, Cilt: 2, s. 1031.
[372] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 6, s. 108.

كَذَلِكَ إِذْ قَامَ عَلَيَّ"، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا جَابِرُ اسْتَمْسِكْ" ، فَضَرَبَهُ بِسَوْطِهِ ضَرْبَةً، فَوَثَبَ البَعِيرُ مَكَانَهُ، فَقَالَ: "أَتَبِيعُ الجَمَلَ؟" قُلْتُ: "نَعَمْ"، فَلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ وَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ المَسْجِدَ فِي طَوَائِفِ أَصْحَابِهِ، فَدَخَلْتُ إِلَيْهِ وَعَقَلْتُ الجَمَلَ فِي نَاحِيَةِ البَلاَطِ، فَقُلْتُ لَهُ: "هَذَا جَمَلُكَ، فَخَرَجَ، فَجَعَلَ يُطِيفُ بِالْجَمَلِ" وَيَقُولُ : "الجَمَلُ جَمَلُنَا" ، فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "أَعْطُوهَا جَابِرًا" ثُمَّ قَالَ: "اسْتَوْفَيْتَ الثَّمَنَ؟" قُلْتُ: "نَعَمْ"، قَالَ:

"الثَّمَنُ وَالجَمَلُ لَكَ"

Buhârî ► Müslim ► Ebû Akîl ► Ebû'l Mütevekkil en-Nâcî ► Câbir b. Abdullah (r. a.) anlatıyor:

"Ben seferlerin birinde Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber yolculuk ettim. (ya da umre yolculuğu) Seferden döndüğümüz zaman Hz. Peygamber: "Kim ailesine gitmekte acele etmek isterse yürüyüşünü hızlandırsın." buyurdu. Ben kül renkli devem üzerine binmiş olarak döndüm. Bu devede başka renk yoktu. İnsanlar benim arkamda idiler. İşte ben böyle herkesin önünde yol aldığım sırada devem yorgunluktan aniden durdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bana: "Ya Câbir (r.a.), deveni sıkı tut." buyurdu ve kamçısıyla ona bir kere vurdu. Vurmasıyla birlikte deve yerinden sıçrayıp hareket etti. Hz. Peygamber: "Deveyi bana satar mısın?" buyurdu. Ben de "Evet" dedim. Nihayet Medine'ye geldiğimizde Hz. Peygamber bir grup sahâbî ile birlikte mescide girdiğinde ben de devemi mescidin kenarındaki taş döşemeliğe bağlayıp yanına girdim ve kendisine "İşte (benden satın aldığın) deven buradadır." dedim. Hz. Peygamber mescitten çıktı ve "Bu deve, bizim devemizdir." diyerek devenin etrafında dolaşmaya başladı. Akabinde Hz. Peygamber birkaç ukiyye altın yolladı ve "Bunu Câbir (r.a.)'e verin." buyurdu. Bundan sonra Hz. Peygamber, bana: "Devenin bedelini tastamam aldın mı?" buyurdu. Ben de "Evet, aldım." dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

"O bedel (ücret) de o deve de (hîbe olarak) senindir." buyurdular.[373]

Hz. Câbir, erken yaşta ailesinin sorumluluğunu almış genç bir sahâbîdir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in her daim yanında olmuş ve Uhud'dan sonraki tüm seferlere Hz. Peygamber'in yanında iştirak etmekten uzak kalmamıştır. Bir sefer dönüşü ailesine dönme konusunda acele eden Hz. Câbir, Hz. Peygamber'in izni ile birlikte hızını arttırmıştır. Ancak yorgun devesi yola devam etmekte zorlanmıştır. Hz. Peygamber'in mucizesi ile

[373] Buhârî, "Cihad", 49 (Hadis, sahihtir).

deve canlanmıştır.[374] Sonrasında da Hz. Peygamber, Hz. Câbir'den binek olarak kullandığı bu deveyi kendisine satmasını rica etmiştir. Hz. Peygamber'in ricasını Medine'ye vardığında gerçekleştirmek üzere anlaşan Hz. Câbir, Medine'ye geldiklerinde mescidin bahçesine devesini bırakmıştır. Hz. Peygamber, kendi ihtiyacı olduğu halde deveyi satmayı kabul eden genç sahâbîsinin göstermiş olduğu sevgi ve muhabbete mukâbil deveyi de devenin ücretini de Hz. Câbir'e hediye etmiştir. Hz. Peygamber ile Hz. Câbir arasında gerçekleşen bu tatlı alım-satım ve hediyeleşme Hz. Peygamber'in öğrencisine karşı nasıl bir tutum gösterdiğini ve O'nu (r.a.) nasıl eğittiğini ortaya koymaktadır.

2.2.19. Hz. Ali'ye Manevi Rehberlik

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ الرُّومِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ عَنْ الصُّنَابِحِيِّ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا دَارُ الحِكْمَةِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا"

Tirmizî ► İsmail b. Musa ► Muhammed b. Ömer b. er-Rûmî ► Şerîk ► Seleme b. Küheyl ► Süveyd b. Ğafele ► Sanâbih ► Ali (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.): "Ben ilmin şehriyim, Ali'de kapısıdır." buyurdu.[375]

Hz. Ali'yi her anlamda yetiştiren Hz. Peygamber, O'nun (r.a.) büyük bir olgunluğa ve derin bir kavrayışa sahip olması için inanç, amel, fikir ve ilimde O'na (r.a.) örnek olmuş ve ilim yolunu O'na (r.a.) göstermiştir. Genç öğrencisinin ilim konusundaki üstünlüğünü ve gayretini dile getirdiği bu rivayette Hz. Peygamber, öğrencisini en güzel şekilde motive etmiştir. Ancak bu rivayette Hz. Ali'nin ilmin kapısı şeklindeki tabiri, ilmin sadece Hz. Ali'den geçtiği anlamına da gelmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in ashâbının her biri gökteki yıldızlar misali, yol gösterici olması hasebiyle Hz. Ali'nin dışındaki diğer sahâbîlerin de bir ilim kapısı olduğu anlamında düşünülmelidir.[376]

أَوْصَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ:"يَا عَلِيُّ احْفَظِ التَّوْحِيدَ فَإِنَّهُ رَأْسُ مَالِي وَالْزَمِ الْعَمَلَ فَإِنَّهُ حِرْفَتِي، وَأَقِمِ الصَّلَاةَ فَإِنَّهَا قُرَّةُ عَيْنِي، وَاذْكُرِ الرَّبَّ فَإِنَّهُ بَصِيرَةُ فُؤَادِي، وَاسْتَعْمِلِ الْعِلْمَ فَإِنَّهُ مِيرَاثِي"

[374] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 6, s. 66.
[375] Tirmizî, "Menâkıb", 20 (Bu hadis, garib-münkerdir. Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[376] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 10, s. 155.

Bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.), Ali b. Ebî Tâlib'e (r.a.) vasiyet olarak şöyle buyurduğu bazı kaynaklarda yer almaktadır:

"Ey Ali, tevhidi muhafaza et, çünkü o benim sermayemdir. Amele sarıl, çünkü o benim mesleğimdir. Namazı dosdoğru kıl, çünkü o benim gözümün nurudur. Allah'ı (c.c.) zikret, çünkü o benim kalp gözümdür. İlmi kullan, çünkü o benim mirasımdır."[377]

Küçük yaştan itibaren vahyin inişine bizzat tanıklık eden Hz. Ali, Hz. Peygamber'den en çok istifade eden sahâbîlerin başında yer almaktadır. Hz. Ali, hem keskin zekâsı hem de ilme olan ilgisi hasebiyle Hz. Peygamber tarafından özel olarak yetiştirilmiştir. Bu sebeple ashâb içerisinde âlim olarak tanınan Hz. Ali, kendisinin Kur'an ilmine olan ilgisini şu şekilde dile getirmiştir: *"Bana sorunuz. Vallahi bana sorduğunuz her şeye cevap vereceğim! Bana Allah (c.c.)'ın Kitabı'ndan sorunuz. Vallahi hiçbir âyet yoktur ki, ben onun gece mi gündüz mü, dağda mı ovada mı indiğini bilmeyeyim..."*[378]

Hz. Ali, ilme gönül vermiş bir sahâbî olmuş ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilim öğrenmeye ve Müslümanlara ilim öğretmeye kendini adamıştır. Kendisine nispet edilen şu sözler ile insanlara şöyle nasihat etmiştir: *"İlim maldan hayırlıdır: İlim seni korur, malı sen korursun. Mal vermekle azalır, ilim öğretmekle artar. İlim hâkimdir, mal ise mahkûm. İlim sahibi cömert olur, mal sahibi cimri olur. İlim ruhun hâkimidir. İlim sahibi cömert olur, mal sahibi cimri olur. İlim ruhun gıdasıdır, mal ise cesedin gıdasıdır. Mal uzun zaman sürecinde tükenir, ilim uzun zaman sürecinde tükenmez ve eksilmez. İlim kalbi aydınlatır, mal ise kalbi katılaştırır. İlim peygamberlerin mirasıdır, mal ise eşkıyaların mirasıdır."*[379]

2.2.20. Hz. Enes'e Psikolojik Destek ve Manevi Rehberlik

حَدَّثَنَا هَنَّادٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: "يَا مُقَلِّبَ القُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ"، فَقُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟" قَالَ:

"نَعَمْ، إِنَّ القُلُوبَ بَيْنَ أُصْبُعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ"

---

[377] Fahruddin er-Râzî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 410.
[378] İbn Sa'd, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 338.
[379] Mürşidbillah Yahya b. el-Hüseyin b. İsmail b. Zeyd eş-Şecerî el-Cürcânî (ö. 298/911), *Tertîbü'l-Emâli*, Cilt: 1, s. 88.

Tirmizî ► Hennâd ► Ebû Muaviye ► A'meş ► Ebî Süfyan ► Enes (r. a.) anlatıyor:

"Rasûlullah (s.a.v.) şu duayı çok yapardı: "Ey kalpleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl!" Ben (bir gün kendisine): "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?" dedim. Bana şöyle cevap buyurdu:

"Evet! Kalpler, Rahmân'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir."[380]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّبَّاحِ الهَاشِمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا بَدَلُ بْنُ المُحَبَّرِ قَالَ حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ مَيْمُونٍ الأَنْصَارِيُّ أَبُو الخَطَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ:

سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَشْفَعَ لِي يَوْمَ القِيَامَةِ، فَقَالَ: "أَنَا فَاعِلٌ" قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيْنَ أَطْلُبُكَ؟ قَالَ:"اطْلُبْنِي أَوَّلَ مَا تَطْلُبُنِي عَلَى الصِّرَاطِ " قَالَ قُلْتُ: "فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ عَلَى الصِّرَاطِ؟" قَالَ: "فَاطْلُبْنِي عِنْدَ المِيزَانِ "قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ [ص:622] عِنْدَ المِيزَانِ؟" قَالَ : "فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الحَوْضِ فَإِنِّي لَا أُخْطِئُ هَذِهِ الثَّلَاثَ المَوَاطِنِ "

Tirmizî ► Abdullah b. es-Sabbâh el-Hâşimî ► Bedâl b. Muhabbir ► Harb b. Meymûn el-Ensarî Ebû'l Haddâb ► Nadr b. Enes b. Mâlik ► Babası (Enes (r.a.)) anlatıyor:

"(Bir gün), "Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet günü bana şefaat edin!" dedim. "(İnşallah) yapacağım!" buyurdular. Ben tekrar: "Sizi nerede arayıp bulayım?" dedim. "Beni ilk aradığın zaman sırat üzerinde ara!" buyurdular. "Size (orada) rastlayamazsam?" dedim. "Mizan'ın yanında beni ara!" buyurdular. "Orada da size rastlayamazsam?" dedim. "Öyleyse beni havuzun yanında ara! Zira ben üç mevkiinin dışına çıkmam!" buyurdular.[381]

İmanın Yüce Allah'ın (c.c.) verdiği bir nimet olduğunun bilincinde hareket eden Hz. Peygamber, kalbinin hak din İslâm ve sırat-ı müstakîm üzere sâbit olması için sık sık dua etmiş ve öğrencilerine de bunu tavsiye etmiştir. Hz. Enes, iman eden kişiler için iman endişesi taşıması konusunda aklı karışması üzerine bu meseleyi Hz. Peygamber'e sormuştur. Hz. Peygamber, öğrencisinin sorusunu dinlemiş sonra da Hz. Enes'in

[380] Tirmizî, "Kader", 7 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[381] Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâmet ve'r-Rakâik ve'l-Ver", 9 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).

anlayacağı şekilde izah ederek iman nimetinin yalnızca Allah'ın (c.c.) elinde olduğunu ve son nefesini verinceye kadar kişinin kalbinin değişebileceğini ifade etmiştir.[382]

Diğer bir rivayette ise şefaatin Hz. Peygamber'e mahsus kılındığına delil teşkil etmektedir. Buna göre Hz. Enes, ahirette şefaat talebinde bulunmuş, Hz. Peygamber'de O'nun (r.a.) bu isteğine olumlu cevap vermiştir. Böylece sırat, mizan ve havuz kenarında şefaat edebileceğini ifade eden Hz. Peygamber[383], öğrencisine ahiret ile ilgili endişelerini gidererek O'na (r.a.) manevi rehberlikte bulunmuştur. Ancak Hz. Âişe'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber'in Ahirette üç yerde kimse kimseyi tanımayacağı ile ilgili rivayet bu rivayete ters düşmüş gözükebilir. Ancak Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis, aynı aileye mensup kişilerin birbirini tanıyamayacak olmasıdır ama Hz. Enes'in rivayet ettiği hadis, Hz. Peygamber'in ümmetinden olanları tanıyarak onlara yardım edebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca rivayette geçen havuz ifadesi, âlimlerin çoğuna göre başka bir havuzdur, Cennetteki Kevser Havuzu kastedilmemiştir.[384]

İkinci rivayette Hz. Peygamber'in genç öğrencisinin her sorusuna sakin bir şekilde cevap verdiği görülmektedir. Bu şekilde Hz. Enes, her bir sorunun cevabını kendi içinde değerlendirerek Ahiret hayatının aşamalarını kademeli bir şekilde özümseme ve ahiretteki hesabın zor olduğu yerleri öğrenme fırsatı bulmuştur. Ayrıca bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in eğitim anlayışında öğrenciye sürekli bilgi aktardığı, öğretmen merkezli bir eğitimi benimsemediği görülmektedir. O (s.a.v.), vahiy veya hutbe dışında daha çok kendisi örnek olarak ashâbını eğitmiş ve ancak soru sorulduğu zaman anlatmayı tercih etmiştir. Bu şekilde bilgi yığınının önüne geçerek öğrencinin verimli olarak bilgilenmesini sağlamıştır. Bununla beraber Hz. Peygamber'in öğrencisine karşı "*inşallah"* gibi umut verici ifadeleri kullanarak Hz. Enes'in kafasındaki endişe ve tereddütleri gidermeye çalıştığı da görülmektedir.

2.3. Öğrenci Eksenli Eğitim-Öğretim

2.3.1. Hz. Ali'yi Tatlı Sözle Eğitime Hazırlama

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ الحَارِثِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ:

[382] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 6, s. 291.
[383] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 7, s. 101-102.
[384] Mübârekfûrî, a.g.e., Cilt: 7, s. 102.

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَا عَلِيُّ، أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي، وَأَكْرَهُ لَكَ مَا أَكْرَهُ لِنَفْسِي، لَا تُقْعِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ"

Tirmizî ► Abdullah b. Abdurrahman ► Ubeydullah b. Musa ► İsrâil ► Ebî İshâk ► el-Hâris ► Ali (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu:

"Ey Ali! Ben, kendim için sevdiğimi senin için de seviyorum, kendim için hoşlanmadığımı senin için de hoşlanmıyorum, öyleyse iki secde arasında ik'âda bulunma."[385]

Hz. Peygamber, gençlere ve bilhassa çocuklara karşı özel ilgi gösterir, son derece sıcak davranırdı. Çocuklarla karşılaştığında selam veren Hz. Peygamber, çocuklara iyi muamele edilmesini, onlara asla kötü söz söylememeyi tavsiye etmiş, kötü söz ve beddua edilmesini yasaklamıştır.[386]

Rivayette Hz. Peygamber, genç öğrencisini uyarıda bulunmadan önce hatasından dolayı O'nu (r.a.) kınamak yerine O'nun (r.a.) kendisi için ne kadar değerli olduğunu ifade etmiştir. Eğitimin içselleştirilmesi için öğrencinin öğretmenin eğitimini kabullenip benimsemesi gerektiğinin bilincinde olan Hz. Peygamber, öğrencisinin sadece kendisinin yanında zorla bir şeyi yaptırmak, öğrencisini rencide etmek ya da öğrencisinin nebevî eğitimden soğumasına sebep olacak tüm sebepleri ortadan kaldırarak öğrencisini sevgiyle eğitmeye çalışmıştır. Bu sebepten ötürü Hz. Ali'yi kendisine yakın gördüğünü, kendisi için istediğini Hz. Ali için de istediğini yani O'nu (r.a.) gerçekten sevdiğini ifade ederek Hz. Ali'ye yapacağı uyarının zeminini hazırlamıştır.[387] Bundan sonra kısa, sade ve anlaşılır bir şekilde namaz esnasında secdedeyken köpek oturuşuna benzer şekilde oturmamasını tavsiye etmiştir.[388] Ancak rivayette yer alan "ikâ" konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Buna göre iki görüş ortaya çıkmıştır: Birincisi, kişinin kabalarını yere koyup bacaklarını dikmesi ve ellerini de yere koymasıdır. Bu şekilde yapmak tahrimen mekruhtur. İkincisi, kabalarını ökçelerinin üzerine koymasıdır. Çoğunluğa göre rivayette uyarılan birinci ikâdır.[389]

---

[385] Tirmizî, "Salât", 93; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 22 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[386] Y. Keskin, *Hz. Peygamber'de Çocuk Sevgisi*, Şanlı Urfa 2007, s. 226.
[387] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 137.
[388] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 138.
[389] Keşmîrî, *Arfü'ş-Şezî Şerhi Süneni't- Tirmizî*, Cilt: 1, s. 279; Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 137.

2.3.2. Hz. İbn Abbâs'a Özel İtikadî Eğitim

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ المُبَارَكِ قَالَ أَخْبَرَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ قَيْسِ بْنِ الحَجَّاجِ، ح وحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الوَلِيدِ قَالَ حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ الحَجَّاجِ، المَعْنَى وَاحِدٌ، عَنْ حَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:

كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا، فَقَالَ: "يَا غُلَامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ، احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلَامُ وَجَفَّتْ الصُّحُفُ"

Tirmizî ► Ahmed b. Muhammed b. Musa ► Abdullah b. Mübârek ► Leys b. Sa'd ► İbn Lehîa ► Kays b. Haccâc (Abdullah b. Abdurrahman ► Ebû'l Velîd ► Leys b. Sa'd ► Kays b. Haccâc) ► Haneş es-Sannâî ► İbn Abbâs (r. a.) anlatıyor:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.)'ın terkisinde idim. Şöyle buyurdu:

"Ey oğul, ben sana birkaç kelime öğreteyim. Allah'ı (c.c.) koru ki, O da seni korusun. Allah'ı (c.c.) koru ki, O'nu (c.c.) karşında bulasın. Dileyecek olursan, Allah'dan (c.c.) dile. Yardım isteyecek olursan, Allah'dan (c.c.) yardım iste. Şunu bil ki, eğer bütün insanlar (en ufak) bir şey ile sana faydalı olmak için bir araya toplanacak olsalar Allah'ın (c.c.) senin için yazmış olduğundan başka bir şeyle fayda sağlayamazlar. Eğer sana herhangi bir şeyle zarar vermek için bir araya toplanacak olsalar, Allah'ın (c.c.) senin aleyhine yazmış olduğu bir şeyden başkasıyla sana zarar veremezler. (Çünkü) Kalemler kaldırılmış, sahîfeler(in mürekkebi) kurumuştur."[390]

Hz. Peygamber'in tedrisinde yerin ve zamanın önemi yoktur. Günümüzdeki öğretmen-öğrenci profilinden uzak olarak öğrencisini arkasına alan Hz. Peygamber, bir baba sıcaklığındaki hitabı ile genç öğrencisi ile baş başa bir eğitim yapmıştır.

Hz. Peygamber, birlikte yolculuk yaptığı öğrencisine İslâm dininin merkezinde bulunan tevhid inancından bahsetmiştir. Soyut ve anlaşılması güç olabilecek bir meseleyi Hz. Peygamber, genç öğrencisine anlatmayı tercih etmiş ve O'nun (r.a.) genç yaşta engin düşünme anlayışını geliştirmeye çalışmıştır. Toplumun kalıplaşmış yargılarından uzak taze beyine bilgi aktarırken Hz. Peygamber, kullandığı kelimeleri titizlikle seçmiştir.

[390] Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâmet", 59 (Elbânî hadisin sahih olduğunu bildirir).

Hz. Peygamber, nasihatlerinde *"Allah'ı (c.c.) koru"* ifadesiyle Allah'ın (c.c.) emirlerine uy anlamında kullanmış ve böyle yaparsan Allah (c.c.) da seni dünyadaki afet, kötülük ve çeşitli eziyetlerden koruyacağını söylemiştir. Allah'ın (c.c.) emirlerine riayet edersen Allah'ı (c.c.) yanında bulacağını, yardımı sadece Allah'dan (c.c.) istenmesi gerektiğini, başkasının bir yardımı ve ya zararının dokunamayacağını ifade eden Hz. Peygamber, insanın hayatı ile ilgili kader defterinin Levh'i-Mahfuz'da bulunduğunu ve bundan sonra hiçbir değişikliğin olmayacağını bildirmiştir.[391]

Hz. Peygamber, bu nasihatlerinde Yüce Allah'ın (c.c.) sonsuz gücü ve iradesinden, O'nun (c.c.) azametinden ve Allah'ın (c.c.) tayin ettiği kaderden bahsederken son derece somut ve basit ifadeler kullanarak meselenin anlaşılmasını ve akılda kalmasını kolaylaştırmıştır. Yine Allah'ın (c.c.) kendisini tüm sıkıntı ve kötülüklerden koruması için kişinin öncelikle Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına uyması gerektiğini bildirmiştir. Bununla birlikte karşılaşabileceği zorluk ve sıkıntıların Allah'ın (c.c.) kader çizgisi dâhilinde olduğunu söyleyerek öğrencisini geleceğe hazırlarken ileride olabilecek sıkıntılar karşısında da öğrencisini hazırlamıştır. Böylece Hz. Peygamber, özellikle genç ashâbını eğitirken onları hem maddi hem ruhî hem de zihnen yetiştirmeye ve olgunlaştırmaya gaye edinmiştir.

2.3.3. Hz. Ali'ye Zamanın Ehemmiyet Kazandığı Meseleler ve Helal-Haramlar İle İlgili Uyarılar

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الجُهَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: "يَا عَلِيُّ، ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرْهَا: الصَّلَاةُ إِذَا أَتَتْ، وَالجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالأَيِّمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْئًا "

Tirmizî ► Kuteybe ► Abdullah b. Vehb ►Saîd b. Abdullah el-Cühnî ► Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebî Tâlip ► Babası► Ali b. Ebî Tâlib (r. a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber, Ali'ye (r.a.) şu tembihlerde bulundu:

[391] Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 7, s. 185-186.

"Ey Ali (r.a.), üç şey vardır, sakın onları geciktirme: Vakti girilen namazı, (hemen kıl!)hazır olunca cenazeyi, (hemen defnet!) kendisine denk birini bulduğun bekâr kadını, (hemen evlendir!)"[392]

Hz Peygamber, zaman zaman Hz. Ali'ye gelip nasihatlerde bulunurdu. Hz. Peygamber, bu rivayette Hz. Ali'ye zamanın ehemmiyetinden bahsetmiştir. Çünkü zaman, Allah'ın (c.c.) bize verdiği en büyük nimetlerden biridir ve onu doğru bir şekilde kullanmak Müslümanların sorumlu olduğu önemli meselelerden biridir. Özellikle namaz, cenaze ve evlilik meselelerinde acele edilmesi ve ertelenmemesi gerektiğine dikkat çeken Hz. Peygamber, bu meseleleri de veciz bir şekilde Hz. Ali'ye özetlemiştir.[393]

Hz. Peygamber'in vakit konusunda titizlikle önem verdiği ilk mesele namazdır. Çünkü bir özür olmadıkça namazın telafisi yoktur. Bu nedenle vakti girilen namazı eda etme konusunda Hz. Peygamber acele etmeyi tavsiye etmiştir. Bir diğer husus, defin işlemedir ki Hz. Peygamber, cenazenin en yakın zamanda defnedilmesi gerektiğini ve sebepsiz yere bekletmenin mekruh olduğunu buyurmuştur. Hz. Ali'ye söylediği nasihatlerden bir diğeri de evliliktir. Birbirine denk olan kişilerin yuva kurmayı uzatmamalarını ve yuva kuracak kişiler için yardım eden ve önayak olan kişilerin de bu konuda acele etmelerini bunun Hz. Peygamber'in sünneti olduğunu ifade etmiştir. Çünkü İslâm'a göre evlilik, toplumu ve soyu ıslah eder, ameli ve kazancı da güzelleştirir.[394] Yine başka bir rivayette de toplumda fitne ve fesadın ortaya çıkıp yayılmaması için evliliğin yaygınlaştırılmasını tavsiye etmiştir.

Hz. Peygamber, bir hadisinde *"Karanlık gecelerin parçaları gibi karışıklıklar gelmeden önce hayırlı işlerde acele ediniz"*[395] buyurmaktadır. Yüce Allah (c.c.) da Kur'an'da *"Hayırlı işlerde yarışın"*[396] sözü ile özellikle Hz. Peygamber'in Ali'ye (r.a.) söylediği hayırlı işlerde Müslümanların ağırdan almamalarını ve zamanı dikkatli kullanmalarını emretmiştir.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْفَزَارِيُّ أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي رَبِيعَةَ الْإِيَادِيِّ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ: "يَا عَلِيُّ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ"

---

[392] Tirmizî, "Salât", 13 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[393] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 1 s .440.
[394] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 1, s. 440-441.
[395] Tirmizî, "Fiten", 30 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[396] Bakara 2/148.

Tirmizî ► İsmail b. Musa el-Fezârî ► Şerîk ► Ebî Rebîa el-İyâdi ► İbn Büreyde► Babasından rivayetle Büreyde anlatıyor:

Rasûlullah, Ali'ye (r.a.) buyurdular ki:

"Ya Ali! Bakışına bakış ekleme. Zira ilk bakış sanadır ama ikinci bakış aleyhinedir."[397]

Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye kendisine bakması haram olanlara karşı bir kere baktıktan sonra ikinci defa bakmamasını, çünkü birinci bakışın tabî ama ikinci bakışın kişinin aleyhine günah olduğunu açık ve öz bir şekilde anlatmıştır.[398] Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği bu uyarıda sadece zorunluluk icabı ilk bakışın sorumluluk oluşturmadığını, ikinci bakışın kişinin iradesine bağlı olduğundan dolayı[399] sorumluluk dâhilinde olduğuna dikkat çekmiştir.[400] Nitekim Yüce Allah, Kur'an'da *"Müminlere söyle: Gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Gerçekten Allah (c.c.), yaptıklarından haberdardır"*[401] buyurmaktadır. Âyetten ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği uyarıdan anlaşıldığı üzere İslâm dini, bakışa karşı bir takım sınırlamalar getirmiştir. İslâm toplumunun fitne ve bozgunluktan uzak olması için birbirlerine haram olan kadının erkeğe, erkeğin de kadına bakmasını yasaklanmıştır. Çünkü harama giden ilk yol, gözün harama bakmasından geçmektedir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَال:

"نَهَانِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّخَتُّمِ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْقَسِّيِّ، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْمُعَصْفَرِ"

Müslim ► Abd b. Hamîd ► Abdurrezzâk ► Ma'mer ► Zührî ► İbrahim b. Abdullah b. Huneyn ► Babası ► Ali (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah, bana altın yüzük takmayı, kıssî elbise giymeyi, rükû ve secdede Kur'an okumayı ve sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı.[402]

---

[397] Tirmizî, "Edeb", 28; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 44 (Elbânî, hadisin hasen olduğunu bildirir).
[398] Suyûtî, *Kûtü'l-Muğtezî,* Cilt: 2, s. 698-699.
[399] Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd,* Cilt: 6, s. 131.
[400] Suyûtî, *Kûtü'l-Muğtezî,* Cilt: 2, s. 699.
[401] Nur 24/30.
[402] Müslim, "Libâs", 31; Tirmizî, "Libâs", 13 (Hadis, sahihtir).

Hz. Peygamber, İslâm dininin ahkâmının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Helallerin de haramlarında açıkça belli olduğunu[403] ifade eden Hz. Peygamber, helal ve haram konusunda önemli bir sınırlandırma ve açıklamada bulunarak ipek ve altının İslâm ümmetinin erkeklerine haram, kadınlarına helal olduğunu bu rivayette buyurmuştur. Yine bu hadiste altın ve ipeğin dışında ipek şeritlerinin geçtiği elbise ve sarıya boyanmış elbisenin de Müslüman erkeklere haram olduğunu, namazın rükû ve secdelerinde Kur'an tilâvetinin ise tüm Müslümanlara haram kılındığını açık bir şekilde bildirmiştir. Bu konuda *"... Ben rükû ve secde halinde Kur'an okumaktan men edildim"*[404] hadisiyle de bunu teyit etmiştir.

İpeğin ve altının erkeklere haram kılınması ile ilgili pek çok rivayet olmakla birlikte Hz. Peygamber, burada özel olarak Hz. Ali' ye erkeğe haram olan şeyleri açıklamış ve bu konuda hatırlatmada bulunmuştur. Bu uygulamasıyla nebevî eğitimde hatırlatmanın büyük rolünü gösteren Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi merkeze alarak haramların ne olduğunu tekrar ortaya koyarak öğrencisini güzel bir şekilde eğitmiştir.

2.3.4. Hz. Âişe'ye Cahiliye Âdetleri Hususunda İkaz

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ - وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ تَقُولُ:

دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فِيهِ تَمَاثِيلُ فَلَمَّا رَآهُ هَتَكَهُ وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ وَقَالَ:

"يَا عَائِشَةُ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللهِ" قَالَتْ عَائِشَةُ: "فَقَطَعْنَاهُ فَجَعَلْنَا مِنْهُ وِسَادَةً أَوْ وِسَادَتَيْنِ"

Müslim ► Ebu Bekir b. Ebî Şeybe, Zühre b. Harp ► İbn Uyeyne ► Süfyân b. Uyeyne ► Abdurrahman b. Kâsım ► Babası ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bir seferden dönmüştü. (O (s.a.v.) yokken) ben, yüklüğün önüne, üzerinde resimler bulunan bir bez çekmiştim. Rasûlullah perdeyi görünce, çekip attı, (öfkeden) yüzü de renklenmişti. Rasûlullah (s.a.v.):

"Ey Âişe (r. anhâ)! Bil ki, Kıyamet günü insanların en çok azap görecek olanı, Allah'ın (c.c.) yarattıklarını taklit edenlerdir." buyurdular.

---

[403] Ebû Dâvûd, "Büyû" 3; Nesâî, "Eşribe", 50 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).
[404] Müslim, "Salât", 207; Ebû Dâvûd, "Salât", 148; Nesâî, "Tedbîk", 61 (Hadis, sahıhtir).

Âişe (r. anhâ) rivayetine devamla dedi ki: "Biz o bezi kestik bir ve ya iki minder yaptık."[405]

İslâm dini, Müslümanın müşriklere benzemesini doğru kabul etmez. Müşriklerin âdetlerini uygulamak ya da bu uygulamaları hoş görmek de İslâm dininde yasaklanmıştır. Hz. Peygamber, İslâm dini ile birlikte cahiliye âdetlerinin hepsini kaldırmış, zaman zaman bu âdetleri yapan ashâbını da hemen uyararak Müslümanların özgün olmalarını sağlamıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber, en büyük günahlardan kabul edilen şirki ve şirke giden yolları tamamen kapatmıştır.

Evleri birer mescit olarak kabul eden İslâm dinini, Müslümanların yaşamlarına yerleştirmek için çabalayan Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye resimli perdeyi kullanmamayı ikaz ederek bu gibi cahiliye âdetlerini taklit etmenin en büyük azaba maruz kalacağının da altını çizmiştir. Hz. Peygamber, hata yapan genç sahâbîsi Hz. Âişe'ye uyarıda bulunurken hatasından dolayı O'na (r. anhâ) ne kızmış ne de kötü bir söz söylemiştir. Sadece hatalı davranışa odaklanarak hatanın ne olduğunu ve ne gibi sonuçlar doğuracağını ikaz etmekle yetinerek hatanın bir daha tekrarlanmamasını sağlamıştır.

2.3.5. Hz. İbn Mes'ûd'u Takdir Ederek Eğitimi

حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ:

كُنْتُ أُصَلِّي وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ، ثُمَّ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِي، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم:

"سَلْ تُعْطَهْ، سَلْ تُعْطَهْ"

Tirmizî ► Mahmut b. Gaylân ► Yahya b. Âdem ► Ebû Bekir b. Ayyâş ► Âsım ► Zirr ► Abdullah b. Mes'ûd (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallahü anhümâ) beraber otururlarken ben namaz kılıyordum. (Namazı bitirip) oturunca, Allah'a (c.c.) sena ile zikretmeye başladım ve arkasından Rasûlullah'a (s.a.v.) salât okuyarak devam ettim. Sonra kendim için duada bulundum. (Bu tarzımı beğenmiş olacak ki) Hz. Peygamber (s.a.v.):

"İşte! İstediğin veriliyor. İşte! İstediğin veriliyor." buyurdu.[406]

---

[405] Müslim, "Libâs", 87 (Hadis, sahihtir).

Hz. Peygamber, günün çoğu vaktini ashâbıyla ve özellikle genç öğrencileri ile birlikte vakit geçirmiş, büyük-küçük ashâbının yaptığı her davranışı gözlemlemiştir. Bu zamanlarda bazen ashâbında gördüğü olumlu ya da olumsuz bir davranışı takdir ederek ya da uyararak İslâm dinini öğretmiştir. Yine Hz. Peygamber, Müslümanlara nasıl namaz kılınır, nasıl Allah'a (c.c.) niyaz edilir tüm bunları en güzel şekilde örnek olması ile birlikte ashâbının nasıl ibadet ve taatte bulunduğu gözlemlemeyi de ihmal etmemiştir. Rivayette görüldüğü üzere Hz. Peygamber, arkadaşlarıyla birlikte oturup sohbet ettiği bir sırada Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) aynı yerde ta'dîl-i erkân üzere namaz kılmış ve sonra dua ile meşgul olmuştur. Öğrencisinin davranışını gözlemleyen Hz. Peygamber, öğrencisinin yapmış olduğu tavır ve davranışlardan memnun olmuş ve bu memnuniyetini "*istediğin veriliyor"* şeklindeki müjdesi ile ifade ederek öğrencisini takdir ve teşvik etmiştir.[407]

2.3.6. Hz. Câbir'i Okumaya Teşvik ve Yanında Takip Ederek Eğitimi

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِي بَدَلٌ قَالَ: حَدَّثَنَا شَدَّادُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اقْرَأْ يَا جَابِرُ" قُلْتُ: "وَمَاذَا أَقْرَأُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟" قَالَ: "اقْرَأْ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ" فَقَرَأْتُهُمَا، فَقَالَ:

" اقْرَأْ بِهِمَا، وَلَنْ تَقْرَأَ بِمِثْلِهِمَا"

Nesâî ► Amr b. Ali ► Bedel ►Şeddâd b. Saîd Ebû Talha ► Saîd el-Cürayrî ► Ebû Nadra ► Câbir b. Abdullah (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana: "Ya Câbir, oku!" buyurdu. Ben: "Anneme, babama ve kendime Ya Rasûlullah ne okuyayım? Rasûlullah (s.a.v.): "Felak ve Nâs Sûreleri'ni oku" buyurdu, ben de bu iki sureyi okudum ve Rasûlullah (s.a.v.):

"O ikisini oku, (çünkü sen) onların bir benzerini daha okuyamayacaksın!" buyurdu.[408]

Hz. Peygamber, genç öğrencilerinin her daim yanında olarak onları İslâm'ın ilk müderrisleri olmaları için eğitmiştir. Bu genç öğrencileri bizzat kendi gözetiminde yetiştirmeyi gaye edinen Hz. Peygamber, bu sebeple Hz. Câbir'den istediği sureleri

---

406 Tirmizî, "Cum'a", 63 (Elbânî, hadisin hasen-sahih olduğunu bildirir).
407 Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 167.
408 Nesâî, "İstiâze", 1 (Elbânî, hadisin hasen-sahih olduğunu bildirir).

okumasını isteyerek O'nun (r.a.) kıraatini dinlemiştir. Öğrencisinin doğru bir şekilde okumasından sonra Hz. Peygamber, dinlediği Felak ve Nâs Sûrelerinin bir benzerinin olmadığına dikkat çekerek bu iki sûreyi çokça okumasını genç öğrencisine tavsiye etmiştir.

Rivayette görüldüğü üzere Hz. Câbir'in Hz. Peygamber'e rahatlıkla soru sorabildiğini, Hz. Peygamber'in genç öğrencisini dinleyip O'nun (r.a.) sorusunu hemen yanıtlaması, Hz. Peygamber'in öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı benimsediğini göstermektedir. Yine Hz. Peygamber, bu iki sureyi kendisi okumak yerine öğrencisinden okumasını isteyerek öğrencisine yol göstermiştir.

2.3.7. Hz. İbn Abbâs'ın Somutlaştırma Yoluyla Eğitimi

أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ قَالَ حَدَّثَنَا عَوْفٌ قَالَ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ حُصَيْنٍ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ الْعَقَبَةِ وَهُوَ عَلَى رَاحِلَتِهِ: "هَاتِ، الْقُطْ لِي" فَلَقَطْتُ لَهُ حَصَيَاتٍ هُنَّ حَصَى الْخَذْفِ فَلَمَّا وَضَعْتُهُنَّ فِي يَدِهِ، قَالَ:

"بِأَمْثَالِ هَؤُلَاءِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمُ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ"

Nesâî ► Yâkup b. İbrahim ed-Devrakî ► İbn Uleyye ► Avf ►Ziyâd b Husayn ► Ebi'l-Âliye ► İbn Abbâs (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.), Akabe (taşlaması) sabahı, bineğinin üzerindeyken: "Bana (taş) toplayıver!" buyurdu. Ben de (şehadet ve başparmaklarla atılabilecek büyüklükte) ufak taşlardan onun için topladım. Avucuna koyduğum sırada:

"İşte bunlar gibi. Dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekileri, dinde aşırılıkları helâk etmiştir!" buyurdu.[409]

Hz. Peygamber, bu rivayette öğrencisi Hz. İbn Abbâs'ı gündelik hayatın içerisinde bir binek üzerindeyken eğitmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber, genç sahâbîsinden cemrelere taş atmak ya da söyleyeceği sözleri tamamlamak için taş toplamasını emretmiştir.[410] Hz. İbn Abbâs'ın getirdiği taşların büyüklüklerinden memnun kalan Hz. Peygamber, öğrencisinin topladığı taşları sembolize ederek O'na (r.a.) hayatına düstur olacak ilkeleri somutlaştırarak anlatmıştır. Buna göre Hz. Peygamber, genç öğrencisine dini konularda

[409] Nesâî, "Haccü'l-Menâsik", 14 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[410] Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ-Süneni en-Nesâî,* Cilt: 5, s. 268.

aşırıya gitmemesini tavsiye etmiştir. Çünkü Yüce Allah (c.c.), Müslümanlara orta yolu seçmiş[411], Hz. Peygamber de ashâbına kolaylık yolunu anlatmış ifrat ve tefriti yasaklamıştır. Hz. Peygamber'de öğrencisi Hz. İbn Abbâs'a din ve ibadet konusunda bile olsa aşırılığa kaçmamasını tavsiye ederken önceden yaşamış olan toplumları örnek göstererek aşırılığa kaçmanın sonunu haber vermiş ve aşırılığın kötü bir davranış olduğuna dikkat çekmiştir.[412] Yine genç öğrencilerinden Hz. Enes'i Şam yolculuğu sırasında namazları kısaltmamasından ve dinde aşırılığa gitmesinden dolayı *"Dinde aşırılığa giden bazı kimseler vardır ki onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar"*[413] sözleri ile uyarmıştır.

Eğitim açısından bu rivayete bakıldığında görülen bir başka hususta Hz. Peygamber'in hata yapmadan önce öğrencisine uyarıda bulunarak hata yapmasını önlemeye çalışması yani iş işten geçmeden önce nasihatte bulunmasıdır. Hem öğrencisini iyi tanıyan hem de olabilecek hataları önceden kestiren Hz. Peygamber, öğrencini en güzel şekilde doğruya yönlendirerek Müslümanlar için ideal öğretmen örneğini en güzel şekilde ortaya koymuştur.

2.3.8. Hz. Âişe'nin Sorularını İtina ile Cevaplaması

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ:

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ حُوسِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، عُذِّبَ" فَقُلْتُ: "أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ:{فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} [الانشقاق: 8]؟" فَقَالَ:

"لَيْسَ ذَاكِ الْحِسَابُ، إِنَّمَا ذَاكِ الْعَرْضُ، مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عُذِّبَ"

Buhârî ► Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Ali b. Hicr ► İsmail ► İbn Uleyye ► Eyyûb ► Abdullah b. Ebî Müleyke ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.): "Ahirette kimin hesabı münakaşa edilirse, azaba maruz kalacak demektir!" buyurmuşlardı. Ben: "Nasıl olur? Allah Teâlâ (mealen):"O vakit kimin kitabı sağ eline verilirse; kolay bir hesapla muhasebe edilecek ve ehline sevinçli olarak dönecek." (İnşikâk 84/7-9) buyurmadı mı, (bu hesap münakaşası değil mi)?" dedim.

---

411 Bakara 2/143.
412 Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Süneni en-Nesâî*, Cilt: 5, s. 268.
413 İbn Hanbel, *a.g.e.,* Cilt: 20, s. 66 (İsnadı sahıhtir, hadis hasendir).

"Hayır, bu (münakaşa değil) arzdır. Kıyamet günü hesaba çekilen herkes mutlaka helak olmuş demektir!" buyurdu.[414]

حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ دَاوُدَ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قُلْتُ:

"يَا رَسُولَ اللهِ، ابْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ، وَيُطْعِمُ الْمِسْكِينَ، فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ؟" قَالَ: "لَا يَنْفَعُهُ، إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا: رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ"

Müslim ► Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ► Hafs b. Ğiyâs ► Şa'bî ► Mesrûk ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Dedim ki "Ey Allah'ın Rasûlü, İbn Cüd'ân cahiliye devrinde sıla-i rahimde bulunur, fakirlere yedirirdi. O, bundan fayda görecek mi?" Rasûlullah (s.a.v.) şu cevabı buyurdu:

"(Hayır!) İyiliklerin ona bir faydası olmayacaktır. Çünkü O, bir gün bile "Ya Rabb'i kıyamet günü günahlarımı bağışla" dememiştir.[415]

حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قُلْتُ:

"يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟" قَالَ: "إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا"

Buhârî ► Haccâc ► Şu'be (başka bir kanalla Ali b. Abdullah ► Şebâbe ► Şu'be) ► Ebû İmrân ► Talha b. Abdullah (r.a.) ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

(Bir gün), "Ey Allah'ın Rasûlü, dedim, iki komşum var, hangisine (öncelikle) hediyede bulunayım?"Rasûlullah:

"Sana kapı itibarıyla hangisi yakınsa ona!" cevabını buyurdu.[416]

Kelâmı ve belagati ile en büyük icaza sahip olan Kur'an-ı Kerim, hem herkese açık ve mefhum hem de ilk etapta anlaşılması müşkül olma özelliğini bir arada bulundurmaktadır. Nahl Sûresi 16/44. âyette *"(O Peygamberleri), Apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara kendilerine indirileni açıklaman ve onlarında (üzerinde) düşünmeleri için sana bu kitabı indirdik."* buyrularak Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklama

---

[414] Müslim, "Cennet", 79; Buhârî, "İlim", 35; Ebû Dâvûd, "Cenâiz"; Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâmet", 5 (Hadis, sahihtir).
[415] Müslim, "İman", 92 (Hadis, sahihtir).
[416] Buhârî, "Edeb", 32, "Şüf'a", 3 (Hadis, sahihtir).

görevi açık bir şekilde belirtilmiştir. Hz. Peygamber de aslî görevi olan tebliğ ve teybini en iyi şekilde yaparak zihinleri şüphe ve karışıklıklardan kurtarmıştır.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in kıyametteki hesap esnasında herkesin azaba maruz olacağı ile ilgili açıklamasını Kur'an'daki cennet ehlinin durumu ile bağdaştıramamasından dolayı Hz. Peygamber'e anlamadığını dile getirmiştir. Peygamber, Hz. Âişe'ye sade ve anlaşılır bir şekilde duruma açıklık getirmiş ve burada kastedilen arz etmenin günahların ortaya çıkması ve hesabın başlamasıdır ki herkesin o zaman sıkıntı ve zorluk içeresinde olacağını, asıl helakin cehenneme gidecek olan müşrikler üzerinde olacağını ifade etmiştir.[417]

Hz. Âişe, başka bir zaman Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden Abdullah b. Cüd'ân'ın durumu sormuştur.[418] Hz. Peygamber'de müşrik olan ölen kimsenin yaptığı hayırların ahirette bir faydasının olmayacağını söylemiştir.

Yine komşusuna hediye verme ve ikram etme konusunda önceliğin kime ait olduğunu bilemeyen Hz. Âişe, bu durumu Hz. Peygamber'e bildirmiş, Hz. Peygamber de şuf'a hakkı sebebiyle kapı olarak hangisi daha yakın ise ikram etmeye ondan başlanılması gerektiğini izah etmiştir.[419]

Yukardaki rivayetlere bakıldığı zaman Hz. Peygamber, kendisine rahatlıkla soru sorma ortamı oluşturduğu görülmektedir. Merak ettiğinde kendisine rahatlıkla soru soran genç sahâbî Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber, sade ve muhatabın seviyesine uygun cevaplar vermiştir. İster Kur'an kavramı olsun ister yardımsever bir müşrikin Ahiretteki akıbeti olsun ister komşulukta öncelik hakları olsun pek çok muhtelif konularda Hz. Âişe aklına takılan soruları Hz. Peygamber'e sormaktan çekinmemiştir. Sorulara cevap bulan Hz. Âişe de cevabını öğrendiği bilgileri insanlarla paylaşmış ve İslâm dininin doğru anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

2.3.9. Hz. İbn Amr'a Kolaylık İzahı

وحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

[417] Nevevî, *a.g.e.,* Cilt: 17, s. 208-209.
[418] Suyûtî, *Şerhi Suyûtî alâ Müslim*, Cilt: 1, s. 274.
[419] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 439.

حُدِّثْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا نِصْفُ الصَّلَاةِ" ، قَالَ: فَأَتَيْتُهُ، فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي جَالِسًا، فَوَضَعْتُ يَدِي عَلَى رَأْسِهِ، فَقَالَ: "مَا لَكَ؟ يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو" قُلْتُ:"حُدِّثْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَنَّكَ قُلْتَ:"صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا عَلَى نِصْفِ الصَّلَاةِ" ، وَأَنْتَ تُصَلِّي قَاعِدًا"، قَالَ: "أَجَلْ، وَلَكِنِّي لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ"

Müslim ► Züheyr b. Harb ► Cerîr ► Mansûr ► Hilâl b. Yesâf ► Ebî Yahya ► Abdullah b. Amr b. Âs (r. a.) anlatıyor:

Bana Rasûlullah'ın (s.a.v.): "Kişinin oturarak kıldığı (nafile) namaz, normal şekilde kıldığı namazın (sevapça) yarısına denktir." buyurduğu söylenmişti. (Kendisine sormak üzere) derhal yanına gittim. Yanına varınca, Efendimizi (s.a.v.) oturarak namaz kılıyor halde buldum. Elimi başının üzerine koydum. Bana: "Ey Abdullah b. Amr! Meselen nedir?" dedi. Ben de: "Ey Allah'ın Rasûlü, bana "Kişinin oturarak kıldığı namaz, normal namazın yarısına denktir." buyurduğunuz söylendi. Hâlbuki siz de oturarak kılıyorsunuz?" dedim. Rasûlullah (s.a.v.): "Evet, öyledir. Ancak ben sizlerden biri gibi değilim." cevabını buyurdu."[420]

Hz. Peygamber, İslâm dininin fıtrat dini olduğunu ve bu nedenle hem dünya hem de ahiret hayatı için ölçülü olmak gerektiğini ashâbına ifade etmiştir. Hatta sürekli ibadet etmesinden dolayı genç sahâbîsi Abdullah b. Amr'a (r.a.) ikaz etmiş[421] ve bu konuda kendisini örnek göstererek dinde aşırıya kaçmasına izin vermemiştir.[422]

Yukarıdaki rivayette Hz. Abdullah, Hz. Peygamber'in oturarak kılmak ayakta kılmaya göre yarım ecir alır sözü ile yaptığı davranışının birbirine zıt olduğunu görünce şaşırmıştır. Hz. Peygamber, öğrencisinin şaşırmasını fark etmesi üzerine sebebini sormuş ve Hz. Abdullah da oturarak namaz kılma yarım sevap iken Hz. Peygamber'in neden oturarak namaz kıldığını sormuştur. Genç öğrencisinin samimi sorusuna mukâbil Hz. Peygamber, kısa ve öz bir şekilde durumu açıklamış ve farz namazlar haricinde nafile namazlarda ruhsat olduğunu söylemiştir. Buna göre bir özür durumunda nafile ya da farz tüm namazlarda kişi isterse oturarak kılabilir ve bu ecri azaltmaz. Ancak özürsüz farz namazların oturarak kılınması sahih değildir. Nafile namazlarda ise özürsüz olarak oturarak kılınabilir ama kıyamı terk ettiği için sevabı azalır.[423] Ayrıca bu rivayet, Hz. Peygamber'in

[420] Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 120; Ebû Dâvûd, "Salât", 174 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[421] Buhârî, "Savm", 54; Ebû Dâvûd, "Salât", 336 (Hadis, sahıhtir).
[422] A. Özbek, *İslam Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış,* s. 285.
[423] Nevevî, *a.g.e*., Cilt: 6, s. 14-15.

çok ibadet etmesinden dolayı oturarak nafile namaz kıldığını ve bundan dolayı ecrinin azalmadığını da ifade edebilmektedir.[424]

2.3.10. Namazda Kolaylaştırma Yoluna Gitmesi

2.3.10.1. Hz. Âişe'ye Kolaylık İlkesinde Örnek Olma

أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الصُّوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ زُهَيْرٍ الْأَزْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ:

أَنَّهَا اعْتَمَرَتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ حَتَّى إِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي قَصَرْتَ، وَأَتْمَمْتُ، وَأَفْطَرْتَ، وَصُمْتُ، قَالَ:

"أَحْسَنْتِ يَا عَائِشَةُ" ، وَمَا عَابَ عَلَيَّ

Nesâî ► Ahmed b. Yahya es-Sûfî ► Ebû Nuaym ► Alâ' b. Züheyr el-Ezdî ► Abdurrahman b. Esved ► Âişe (r. anhâ) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte umre yapmak üzere Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktık. Mekke'ye gelince: "Ey Allah'ın Rasûlü, annem babam sana feda olsun. Sen namazı kısalttın, ben tam kıldım, sen yedin ben oruç tuttum, (ne dersiniz?) dedim. Rasûlullah (s.a.v.):

"Ey Âişe güzel yaptın!" buyurdu ve beni bu işimde kınamadı.[425]

Hz. Peygamber, Allah'ın (c.c.) son peygamberi olması ve Allah'dan (c.c.) en çok korkan ve Allah'ı (c.c.) seven insan olması hasebiyle Allah'a (c.c.) en çok ibadet eden kul olmuştur. Hz. Peygamber bu özelliği ile hem Allah'a (c.c.) olan sorumluluğunu layıkıyla yerine getirirken aynı zamanda İslâm dininin zorlaştırılmamasına da gayret etmiştir. Bir rivayetinde *"Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz"*[426] buyuran Hz. Peygamber, insan tabiatının farkında olarak fıtrata uygun bir İslâm inancını oturtmaya çalışmıştır. Bu nedenle yolculuk esnasındaki ruhsatların uygulanması konusunda ashâbına öncülük etmiştir. Yolculuk ruhsatını kullanamayan genç sahâbî Hz. Âişe, kendisinin bu ruhsatı uygulamadığını Hz. Peygamber'e dile getirmiş, Hz. Peygamber, yapılan amelin boşa gitmediğini izah etmiş ve Hz. Âişe'yi bu davranışından dolayı kınamamıştır. Rivayette Hz. Peygamber'in bu

[424] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 162.
[425] Nesâî, "Taksîru's-Salât", 4 (Elbânî, hadisin münker olduğunu bildirir).
[426] Buhârî, "İlim", 11; Müslim, "Cihad", 6; Ebû Dâvûd, "Edeb", 20 (Elbânî, hadisin sahıh olduğunu bildirir).

davranışı namazı kısaltmanın bir vecibe olmadığına delil oluşturmaktadır. Ancak vacip olduğunu gösteren rivayetler de vardır.[427]

2.3.10.2. Hz. Enes'i Fark Eden Hz. Peygamber'in Namazı Kısaltması

حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:

كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ، فَجِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ وَجَاءَ رَجُلٌ آخَرُ، فَقَامَ أَيْضًا حَتَّى كُنَّا رَهْطًا فَلَمَّا حَسَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّا خَلْفَهُ جَعَلَ يَتَجَوَّزُ فِي الصَّلَاةِ، ثُمَّ دَخَلَ رَحْلَهُ، فَصَلَّى صَلَاةً لَا يُصَلِّيهَا عِنْدَنَا، قَالَ: قُلْنَا لَهُ: "حِينَ أَصْبَحْنَا أَفَطِنْتَ لَنَا اللَّيْلَةَ قَالَ: فَقَالَ:"نَعَمْ، ذَاكَ الَّذِي حَمَلَنِي عَلَى الَّذِي صَنَعْتُ" قَالَ: "فَأَخَذَ يُوَاصِلُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَذَاكَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَأَخَذَ رِجَالٌ مِنْ أَصْحَابِهِ يُوَاصِلُونَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا بَالُ رِجَالٍ يُوَاصِلُونَ، إِنَّكُمْ لَسْتُمْ مِثْلِي، أَمَا وَاللهِ، لَوْ تَمَادَّ لِي الشَّهْرُ لَوَاصَلْتُ وِصَالًا يَدَعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ"

Müslim ► Züheyr b. Harp ► Ebû Nadr Hâşim b. Kâsım ► Süleyman ► Sâbit ► Enes (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) ramazanda geceleyin namaz kılardı. (Bir gece) gelip yanında ben de namaza uydum. Sonra bir erkek daha geldi, o da namaza uydu, derken (sayımız arttı ve) bir cemaat olduk. Rasûlullah (s.a.v.) bizim arkasında olduğumuzu hissedince namazı hızlandırdı. Sonra (selam verip) ayrıldı ve evine girdi. Orada bizim yanımızda kılmadığı bir namaz kıldı. Sabah olunca kendisine: "Bizim arkanıza durduğumuzu geceleyin fark etmiş miydiniz?" diye sordum. Bana: "Evet! Ve işte bu, beni o yaptığıma sevk eden şeydir. (Yani sizi arkamda hissedince namazı hızlı kılarak yanınızdan ayrıldım)" buyurdu.[428]

Hz. Muhammed (s.a.v.), hiç şüphesiz Allah'a (c.c.) en çok ibadet eden bir kul idi. Özellikle Ramazan ayında yalnız kaldığı zamanlarda Allah'a (c.c.) çokça ibadet ve taatte bulunurdu. Bu ayda Allah (c.c.) ile baş başa kalıp uzun uzun namaz kılan Hz. Peygamber bu ayda ibadetlerini arttırır ve özellikle sonlarına doğru daha fazla ibadet ile meşgul olurdu.[429] Ramazanda bir gece genç sahâbîlerden Hz. Enes, Hz. Peygamber'i namazda görünce arkasına durmuş ve başka sahâbîlerinde katılımıyla cemaat olmuşlardır. Hz. Peygamber, arkasında kendisine tâbi olan cemaati fark etmesi üzerine namazı hızlı bir

[427] İ. Canan, *a.g.e.,* Cilt: 9, s. 246.
[428] Müslim, "Sıyâm", 59 (Hadis, sahihtir).
[429] Suyûtî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 203.

şekilde kıldırmıştır. Ertesi gün Hz. Enes, Hz. Peygamber'e bu durumu sorması üzerine Hz. Peygamber, durumu izah etmiştir. İslâm dininin zorlama değil kolaylık dini olduğunu kendi hayatında gösteren Hz. Peygamber, bu konuda Hz. Enes dâhil tüm ashâbına örnek olarak ibadetlerde dahi tüm işlerde insan tabiatının bilincinde hareket edilmesi gerektiğini göstermiştir.

2.3.11. Hz. Âişe'nin Sorusuna Mukâbil Kadınlara Tanınan Ruhsat

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الجِهَادِ، فَقَالَ:

"جِهَادُكُنَّ الحَجُّ"

Buhari ► Muhammed b. Kesir ► Süfyân ► Muaviye b. İshak ►Âişe b. Talha ► Mü'minlerin annesi Âişe (r. anhâ) şöyle demiştir:

Ben, Hz. Peygamber'den cihada gitmek için izin istedim. O (s.a.v.) da:

"Siz kadınların cihadı hactır" buyurdu.[430]

Hz. Peygamber, özellikle kadınlara güçlerinden daha fazla yük bindirmeme konusunda kolaylaştırma yoluna gitmiştir. Yolculuk, savaş gibi meşakkat isteyen durumlarda bazen kadını arka plana atmış ya da bazı düzenlemeler ile kadına bir takım kolaylıklar getirmiştir.

Rivayette Hz. Peygamber, kendisinden cihada katılmak için izin isteyen Hz. Âişe'ye izin vermemiştir. Bununla birlikte eşi ve aynı zamanda öğrencisi olan Hz. Âişe'ye cihad yerine haccı tavsiye ederek kadınlara alternatif bir yol göstermiştir. Kadınlara cihadın vacip olmadığını, cihadın kadınlar için gönüllülük esasına bağlı olduğunu belirten Hz. Peygamber, haccın cihaddan daha faziletli olmasından dolayı haccın Müslüman kadınlar için yeterli olduğunu dile getirmiştir.[431] Böylece kadın ile erkeğin farklı yollarla Allah (c.c.) katında eşit seviyeye gelebileceğini gösteren Hz. Peygamber, genç sahâbîsinin ricasını geri çevirmemiş ve O'na (r. anhâ) ikinci bir yol göstermiştir. Bu rivayet, bir öğretici olarak Hz. Peygamber'in olaylar karşısında pozitif bir yaklaşım benimsediğini ve alternatif çözümler ürettiğinin de bir göstergesi olmaktadır.

---

[430] Buhârî, "Cihad", 62 (Hadis, sahihtir).
[431] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 6, s. 76.

2.3.12. Hz. İbn. Amr'a Abdest Eğitimi

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ عَارِمُ بْنُ الفَضْلِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

"تَخَلَّفَ عَنَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفْرَةٍ سَافَرْنَاهَا فَأَدْرَكَنَا - وَقَدْ أَرْهَقَتْنَا الصَّلاَةُ - وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا، فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: "وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ" مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا"

Buhârî ► Ebû'n-Ne'mân Ârim b. Fadl ► Ebû Avâne ► Ebî Bişr ► Yusuf b. Mâhek ► Abdullah b. Amr b. Âs (r. a.) anlatıyor:

Beraber olduğumuz bir sefer sırasında, bir ara Rasûlullah (s.a.v.) bizden geride kaldı, sonra tekrar kavuştu. Bu sırada namaz vakti girmişti. Bizler de abdest alıyor, ayaklarımızı mesh ediyorduk. (Hz. Peygamber) yüksek sesle nidâ etti:

"Ateşteki ökçelerin vay hâline! (abdesti tam alın)"[432] *Bunu iki veya üç kere tekrarladı.*[433]

Hz. Peygamber, ashabına doğruyu, iyiyi anlatırken aynı zamanda yapmış oldukları yanlışları da en güzel şekilde uyararak daha kısa süre de onları yetiştirmeye çalışmıştır. Bu rivayette Hz. Abdullah ve yanındaki sahâbîlerin abdest alırken hata yaptıklarını fark eden Hz. Peygamber, uyarısını iki üç kere tekrar ederek hatalarını anlamalarını ve abdest eğitimi öğretmeye çalışmıştır.[434]

Bu hadise bakıldığı zaman Hz. Peygamber, yanlış bir davranış gördüğü zaman onu anında düzeltmiş, yanlış bir davranışı düzeltmek için gerekirse sesini yükseltmiş ve meselenin iyi anlaşılması için tekrar etmiştir.[435] Ayrıca uyarıda bulunurken sadece yapılan hatanın üzerinden konuşarak ve asla bir isim vermeden ashâbını eğitmiştir.

2.3.13. Hz. Câbir'in Namazda Örtünmesi Meselesiyle İlgili Eğitimi

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الحَارِثِ قَالَ سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الصَّلاَةِ فِي الثَّوْبِ الوَاحِدِ فَقَالَ:

---

[432] Buhârî, "İlim", 3; "Vudû", 27.
[433] Tirmizî, "Tahâret", 31 (Hadis, sahihtir).
[434] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 189.
[435] İ. Canan, *a.g.e,*, Cilt: 10, s. 419.

"خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَجِئْتُ لَيْلَةً لِبَعْضِ أَمْرِي، فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي، وَعَلَيَّ ثَوْبٌ وَاحِدٌ، فَاشْتَمَلْتُ بِهِ وَصَلَّيْتُ إِلَى جَانِبِهِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: "مَا السُّرَى يَا جَابِرُ" فَأَخْبَرْتُهُ بِحَاجَتِي، فَلَمَّا فَرَغْتُ قَالَ: "مَا هَذَا الِاشْتِمَالُ الَّذِي رَأَيْتُ" ، قُلْتُ:"كَانَ ثَوْبٌ يَعْنِي ضَاقَ" قَالَ:

"فَإِنْ كَانَ وَاسِعًا فَالْتَحِفْ بِهِ، وَإِنْ كَانَ ضَيِّقًا فَاتَّزِرْ بِهِ"

Buhârî ► Yahya b. Salih ► Füleyh b. Süleyman ► Saîd b. Hâris (r. a.) anlatıyor:

Câbir b. Abdullah'a (r.a.) namazda tek bir elbise giyme hakkında sorduk O (r.a.) da şöyle anlattı:

Seferlerin birinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte çıkmıştım. Bir gece bir işimden dolayı yanına gittim. Baktım ki namaz kılıyordu. Benim de üzerimde tek bir elbise vardı. Onunla bürünüp yanı başında namaza durdum. Namazı bitirince: "Ya Câbir, gece ortasında bu gelişin sebebi nedir?" diye sordular. Ben de işimi arz ettim. Sözümü bitirince: "Ya şu gördüğüm bürünme ne oluyor?" diye sordular. "Bir tek kumaş idi. (onun için dar geldi, tam örtmedi)" dedim Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Kumaşın geniş olursa ona bürün, (bunun gibi) dar olursa beline bağla."[436]

Hz. Peygamber, hiçbir zaman kendisini ashâbından ayrı tutmamış ve insanlar ile iç içe olmayı tercih etmiştir. Bu sebeple ashâb, Hz. Peygamber'in hanesine ve çadırına rahatlıkla girerek sorunlarını anlatma imkânı bulmuşlardır.

Genç öğrencilerden Hz. Câbir, bir sefer sırasında geceleyin Hz. Peygamber'in yanına gitmiş, Hz. Peygamber'in namaz kıldığını görünce örtüsüne bürünüp Hz. Peygamber'in yanında namaza durmuştur. Hz. Peygamber, namaz bitiminde Hz. Câbir'e geliş sebebini ve üzerine kumaşı sımsıkı sarmasının nedenini sormuştur. Hz. Câbir, üzerinde tek bir kumaşın olduğunu ve namaz kılmak için tüm vücudunu bu kumaş ile sardığını söylemesi üzerine Hz. Peygamber, öğrencisinin örtünme şeklini doğru bulmamıştır.[437] Hattâbî'ye (ö. 388/998) göre elleri hareket ettiremeyecek şekilde tüm vücudun sımsıkı bir şekilde örtülmesi çirkin görülmüştür.[438] Hz. Peygamber, genç öğrencisine dindeki kolaylığına işaret ederek tek bir kumaş olduğu zaman sadece farz olan tesettüre riayet edip üzerine aldığı kumaşı nasıl örteceğini izah etmiştir.[439] Buna göre eğer

[436] Buhârî, "Salât", 6 (Hadis, sahihtir).
[437] İbn Receb Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Reced b. Hasan es-Selâmî el-Bağdâdî ed-Dimeşkî el-Hanbelî (ö. 795/1393), *Fethü'l-Bârî Şerhi Sahîhi Buharî*, Cilt: 2, s. 365.
[438] İbn Receb, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 365.
[439] İbn Hacer, *a.g.e*., Cilt: 1, s. 472.

dar bir kumaş olduğu zaman kumaşı beline peştamal şeklinde bağlayıp avret yerin örtülmesi yeterlidir.[440] Böylece Hz. Peygamber, İslâm dinini anlatırken aynı zamanda İslâm'ın günlük hayatta yaşanır kılmaya çalışmış ve İslam dininin Müslümanlar için külfet olmamasına gayret etmiştir.

Rivayette Hz. Peygamber'in sahâbîsi Hz. Câbir'e geniş bir örtü bulduğunda tüm vücudu örtmesini, dar bir örtü bulduğunda ise belinden itibaren örtmesini tavsiye ederek öğrencisine iki tercih sunmuştur. Bu, Hz. Peygamber'in hem dinde hem de eğitimde baskı ve zorlama yapmadığını, öğrenciye imkân dâhilinde birden fazla seçenek sunarak öğrenciyi merkeze alan bir eğitimi benimsediğini göstermektedir.

2.3.14. Hz. İbn Abbâs'a Namazda Saf Âdâbı Eğitimi

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا الفَضْلُ بْنُ عَنْبَسَةَ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ، ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:

"بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الحَارِثِ خَالَتِي، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فِي لَيْلَتِهَا، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِذُؤَابَتِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ"

Buhârî ► Ali b. Abdullah ► Fadl b. Anbese ► Huşeym ► Ebû Bişr (Kuteybe ► Huşeym ► Ebî Bişr) ► Saîd b. Cübeyr ► İbn Abbâs (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.), halam Meymûne bint Hârise (r. anhâ)'nin yanında kaldığı bir gece ben de (orada) gecelemiştim. Rasûlullah (s.a.v.) gece namazına durdu. Ben de solunda namaza duruvermiştim, perçemimden tutarak beni sağına koydu."[441]

Abdullah b. Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in evine rahatlıkla girebilen nadir sahâbîlerden biridir. Çünkü halası Hz. Meymûne Hz. Peygamber'in eşlerindendir. Bu sebeple İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber ile sık sık görüşme ve Hz. Peygamber'den çok istifade etme imkânı bulmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Meymûne'nin yanında olduğu bir gece İbn Abbâs (r.a.) da orada gecelemiştir. Hz. Peygamber'in gece namaz kıldığını görmesi üzerine O'na (s.a.v.) eşlik eden genç sahâbîyi Hz. Peygamber eliyle müdahale ederek yerini düzeltmiş ve O'nu (r.a.) sağ tarafına geçirmiştir.[442] Bu rivayete bakıldığında

---

[440] İbn Receb, *a.g.e.,* Cilt: 2, s. 365.
[441] Buhârî, "Libâs", 71, "İlim", 41; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 184; Tirmizî, "Salât", 57 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[442] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 10, s. 363.

imamın cemaate niyet etmese de ona uymanın mümkün olduğunu ya da Ahmed b. Hanbel'e göre bunun sadece nafilelerde yapılabileceğini göstermektedir.[443]

Rivayette görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in sözel bir uyarıda bulunma ihtiyacı hissetmeden öğrencisinin hatasını, öğrencisinin saçlarından tutarak yapması, hem öğretmen-öğrenci arasındaki kuvvetli bağı hem de Hz. Peygamber'in genç öğrencisini basit ve latife yoluyla nasıl bir eğitim verdiğini de göstermektedir.

2.3.15. Hz. İbn Mes'ûd'a Namazda Ellerin Nasıl Konulacağı Eğitimi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارِ بْنِ الرَّيَّانِ عَنْ هُشَيْمِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ أَبِي زَيْنَبَ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ:

أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي فَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى الْيُمْنَى، فَرَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى.

Ebû Dâvûd ► Muhammed b. Bekkâr b. er-Reyyân ► Hüşaym b. Beşîr ► Haccâc b. Ebî Zeynep ► Ebî Osman en-Nehdî ► İbn Mes'ûd (r. a.)'un anlattığına göre:

İbn. Mes'ûd (r.a.) namaz kılarken sol elini sağ eline koymuştur. Bunu gören Rasûlullah (s.a.v.) (bizzat elleriyle tutarak) sağ elini sol elinin üzerine koymuştur.[444]

Hz. Peygamber yanlış veya eksik bir şey gördüğü zaman hemen müdahale ederek düzeltme yoluna gitmiştir. Öğrencisi Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.), kıyamda ellerini yanlış koyduğunu fark edince Hz. Peygamber, ellerini değiştirmek suretiyle hatayı düzeltmiştir. Ancak ellerin vücut üzerinde nereye konulacağını, mezhepler farklı görüşler beyan etmişlerdir.[445]

Rivayette hatasını anlayan Abdullah b. Mes'ûd 'a (r.a.) Hz. Peygamber tekrar söz ile uyarma ihtiyacı hissetmemiş, hatanın düzeltilmesini yeterli görmüş ve öğrencisini ayrıca azarlama ya da ikaz etme de bulunmamıştır. Bu rivayette Hz. Peygamber, öğrencilerin duygularını dikkate alarak eğitmeyi ilke edinen bir öğretmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi egosunu tatmin etmeyi, öğrencisini kendisinden küçük görüp istediği şekilde davranmayı asla düşünmeyen Hz. Muhammed, sadece İslâm'ı en güzel şekilde

---

[443] İbn Hacer, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 192.
[444] Ebû Dâvûd, "Salât", 118 (Elbânî hadisin hasen olduğunu bildirir).
[445] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 322.

yaşamamış aynı zamanda ideal öğretmenin nasıl olması gerektiğini de kendi hayatında göstermiştir. Öğrencilerinden gelen rivayetler de bunu güzel bir şekilde doğrulamaktadır.

2.3.16. Hz. Enes ve Hz. Ali'ye Namaz Âdâbları Eğitimi

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ حَاتِمٍ البَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ:

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَا بُنَيَّ، إِيَّاكَ وَالِالتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ الِالتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَفِي التَّطَوُّعِ لَا فِي الفَرِيضَةِ"

Tirmizî ► Müslim b. Hâtim el-Basrî ► Muhammed b. Abdullah el-Ensarî ► Babası ► Ali b. Zeyd ► Saîd b. Müseyyib ► Enes (r.a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle nasihatte bulundu:

"Ey oğulcuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın! Zira o, helak olmaktır. Eğer mutlaka yapacaksan bari nafilelerde olsun, farzlarda değil."[446]

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ أَنْبَأَنَا الْعَلَاءُ أَبُو مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ:

قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ، فَلَا تُقْعِ كَمَا يُقْعِي الْكَلْبُ، ضَعْ أَلْيَتَيْكَ بَيْنَ قَدَمَيْكَ، وَأَلْزِقْ ظَاهِرَ قَدَمَيْكَ بِالْأَرْضِ"

İbn Mâce ► Hasan b. Muhammed b. es-Sabbâh ► Yezîd b. Harun ► Alâ' Ebû Muhammed ► Enes b. Mâlik (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bana: "Başını secdeden kaldırınca, köpeğin ayaklarını dikip mak'adının üzerine oturduğu şekilde oturma. Kabalarını ayaklarının arasına al ve ayaklarının üst kısmını yere yapıştır"[447] *buyurdular.*[448]

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوَابٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ النَّخَعِيُّ عَنْ أَبِي مَالِكٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مُوسَى، وَأَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ:

---

[446] Tirmizî, "Cum'a", 60 (Elbânî hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[447] İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 22.
[448] Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî (ö. 321/933), Şerhi Müşkilü'l-Âsâr, Cilt: 15, s. 478 (İsnadı çok zayıftır. İsnadındaki Alâ' Ebû Muhammed'in metruk râvi olduğu ve bu nedenle hadisin mevzu' olduğu ithamları da bulunur. Tahâvî'de 6174 numaralı bu hadiste Alâ Ebû' Muhammed yoktur, senedin diğer râvileri de sika olarak ifade edilmektedir).

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"يَا عَلِيُّ لَا تُقْعِ إِقْعَاءَ الْكَلْبِ"

İbn Mâce ► Muhammed b. Sevâb ► Ebû Nuaym en-Nehaî ► Ebî Mâlik ► Âsım b. Küleyb ► Babası ► Ebî Musa ve Ebî İshâk ► Hâris ► Ali (r.a.) anlatıyor:

Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye (namaz esnasında): "Ey Ali, köpek oturuşu gibi oturma!" buyurdu.[449]

Hz. Peygamber, namaz eğitimi konusunda çok titizlik göstermiştir. Özellikle özel olarak ilgilendiği genç sahâbîlerini en doğru şekilde yetişmeleri konusunda gayret etmiştir. Yukarıdaki rivayetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Enes'i namaz esnasında yaptıkları hataları hemen fark etmesi üzerine sıcağı sıcağına uyarmış ve bu şekilde hatanın tekrar edilmesini önlemiş aynı zamanda doğru davranışın erkenden kazandırılmasını sağlanmıştır.

Hz. Ali ve Hz. Enes'ten rivayet edilen bu hadisler ve namazda başka meşguliyetleri terk etmek ile ilgili diğer pek çok hadislere bakıldığı zaman namaz kılarken namazla ilgisi olmayan bir şeye iltifat edilmesi sarâhaten mekruh kılınmıştır. Bu nedenle namaz içinde yüzüne gelen her hangi bir kum, taş vb. şeylerin de silinmemesi gerekir. İltifat yani sağa-sola baklamın mekruh kılınmasının sebebi, huşûyu azaltması ve ya bedenin bir kısmının kıbleye yönelmeyi terk etmesidir.[450]

Hz. Peygamber, "*oğulcuğum"* şeklinde hitapta bulunarak genç sahâbîsi Hz. Enes'i namaz esnasında sağa-sola bakmamasını uygun bir şekilde uyarmış ve sonrasında sağa-sola bakmanın helâk olmak ile tasvir etmiştir. Rivayette geçen helâk ifadesini, bazı âlimler üç farklı görüş bildirmişlerdir:

1. Yanındaki bir şeyin kaybolması.
2. Bir şeyin başka bir şeye dönüşerek helâk olması.
3. Bir canlının ölmesi ya da ekinin yok olması.[451]

Farz ibadetlerin önemini ve ciddiyetini anlatan Hz. Peygamber, farz namazlarda sağa-sola bakmanın helak sebebi olduğunu ancak nafile namazlarda zaruriyet durumunda buna izin verildiğini ifade etmiştir.[452]

---

[449] İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 22 (Hadis, hasendir).
[450] Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 160.
[451] Mübârekfûrî, *a.g.e.,* Cilt: 3, s. 160.
[452] Mübârekfûrî, *a.g.e*., Cilt: 3, s. 160.

Yukarıdaki rivayette Hz. Peygamber, yaş itibari ile küçük olan sahâbîsine nafile namazlarda sağa-sola bakmasına müsaade ederek genç sahâbîsine karşı son derece müsamahalı davrandığını ve namaz eğitiminde tedricî bir eğitim uyguladığını göstermektedir.

Diğer rivayete ise Hz. Peygamber, genç öğrencileri Hz. Ali ve Hz. Enes'in namaz esnasında oturma pozisyonlarının yanlış olduğunu görünce yanlışlarını *"köpek oturuşu"* benzetmesini kullanarak uyarmış böylece öğrencilerinin hatalarını açık ve somut bir şekilde izah etmiştir. Bu şekilde bir benzetme ile uzun ve gereksiz sözler söylemekten kaçınan Hz. Peygamber, genç sahâbîlerini rencide etmeden ve pekiştirme yoluyla eğitme imkânı bulmuştur.

2.3.17. Hz. İbn Ömer İle Birlikte Uygulamalı Namaz Kılma

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ:

"صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ"

Tirmizî ► Ahmed b. Menî' ► İsmail b. İbrahim ► Eyûb ► Nâfî ► İbn Ömer (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte, akşam namazından sonra hane-i saadetlerinde iki rekât (nafile) kıldım.[453]

Yukarıdaki rivayette Hz. Peygamber, genç öğrencisi ile birlikte evinde namaz kıldığı sıradan bir durum anlatılmaktadır. Bu rivayetteki namazın akşam namazının sünneti olduğu da rivayet edilmektedir. Hz. Abdullah, Hz. Peygamber ile birlikte nafile kılmışlarıdır.[454] Birlikte namaz kılan Hz. Peygamber, öğrencisi ile birlikte uygulamalı namaz kılmış ve bu şekilde namaz eğitimin pekişmesini de sağlamıştır.

Rivayette görüldüğü üzere Hz. Abdullah'ın rahat bir şekilde Hz. Peygamber'in evine girmesi, Hz. Peygamber'in öğrencilerine karşı son derece özgür ve rahat bir ortam hazırladığını göstermektedir. Yine Hz. Peygamber'in Hz. Abdullah ile özel olarak ilgilenerek birlikte namaz kılması, genç öğrencisine gösterdiği değeri de ortaya koymaktadır Kalıplaşmış öğretmen-öğrenci ilişkisi yerine samimiyeti esas alarak

[453] Tirmizî, "Salât", 203 (Elbânî, hadisin sahih olduğunu bildirir).
[454] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 419.

öğrencilerini eğitmeye çalışan Hz. Peygamber, kendi gözetiminde sevgiyle Hz. Abdullah'ı yetiştirmiştir.

2.3.18. Hz. İbn Ömer'e Gündelik Yaşam İle İlgili Ticari Değerler Eğitimi

حَدَّثَنَا الحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الخَلَّالُ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ:

كُنْتُ أَبِيعُ الإِبِلَ بِالبَقِيعِ، فَأَبِيعُ بِالدَّنَانِيرِ فَآخُذُ مَكَانَهَا الوَرِقَ، وَأَبِيعُ بِالوَرِقِ فَآخُذُ مَكَانَهَا الدَّنَانِيرَ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدْتُهُ خَارِجًا مِنْ بَيْتِ حَفْصَةَ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ؟ فَقَالَ:

"لَا بَأْسَ بِهِ بِالقِيمَةِ"

Tirmizî ► Hasan b. Ali el-Hallâl ► Yezîd b. Harun ► Hammad b. Seleme ► Simâk b. Harb ► Saîd b. Cübeyr ► İbn Ömer (r.a.)'den gelen rivayette şöyle demiştir:

Bakî' denilen pazar yerinde deve satardım. Bu arada altın para karşılığında gümüş paraları, gümüş para karşılığında da altın paraları alır verirdim. Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına geldim kendisi Hafsa'nın (r. anhâ) evinden çıkıyordu. Bu konuyu kendisine sordum. Hz. Peygamber:

"Değeri karşılığında olursa sakınca yoktur." cevabını buyurdular.[455]

Hz. Peygamber, sosyal hayat ile ilgili pek çok konuda ashâbını bilgilendirmiştir. Evlilikten alışverişe, yeme-içmeden insan ilişkilerine dair her konuda İslâmî ölçüleri beyan ederek Müslümanların nasıl yaşaması gerekir, sorusuna yanıt vermiştir. Özellikle ticaret konusunda karşılıklı kişilerin haksızlığa uğramaması ve faize bulaşmamaları için belli kıstaslar koymuştur.

Bir pazar yerinde ticaret yapan Hz. Abdullah, gümüş karşılığında altın vermesi üzerine şüphe duymuş ve bu konuyu Hz. Peygamber'e sormuştur. Genç sahâbî, alışveriş ile ilgili tereddütlerini kız kardeşi Hz. Hafsa yoluyla Hz. Peygamber'e sormuş, Hz. Peygamber de Hz. Abdullah'ın sorusunu yanıtlayarak O'na (r.a.) bu konudaki kıstası beyan ederek değerlerinin eşit olması durumunda bir sakıncanın olmadığını ifade etmiştir.[456] Böylece Hz. Peygamber, sadece Hz. Abdullah'ın sorusuna cevap vermekle kalmamış aynı

[455] Tirmizî, "Büyû", 24 (Elbânî, hadisin zayıf olduğunu bildirir).
[456] Mübârekfûrî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 371.

zamanda öğrencisinin iyi bir fakih olabilmesi için gerekli olan içtihadı da O'na (r.a.) öğreterek değerlerin eşit olması durumunda adaletin bozulmayacağını izah etmiştir.

2.3.19. Hz. İbn Amr'ın İçinde Bulunduğu Bir Gruba Hz. Peygamber'in Kıssa Anlatımı

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذٌ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:

"كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُنَا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ حَتَّى يُصْبِحَ مَا يَقُومُ إِلَّا إِلَى عُظْمِ صَلَاةٍ"

Ebû Dâvûd ► Muhammed b. Müsennâ ► Muaz ► Babası ► Katâde ► Ebî Hassân ► Abdullah b. Amr b. Âs (r. a.) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) bize (bazen) sabah oluncaya kadar Benî İsrâil Kıssası anlatırdı. Anlatma işini farz namaz için kalkınca bırakırdı.[457]

Eğitim yöntemlerinden biri olan hikâye ve örnek anlatım, Kur'an'ın çok kere kullandığı bir yöntem olduğu gibi Hz. Peygamber'in de sık sık kullandığı bir yöntemdir. Hz. Peygamber ashâbına akılda kalacak kıssalar anlatarak kıssalardan kendilerine ders çıkarmalarını istemiştir.[458] Genellikle daha önce yaşamış geçmiş ümmetlerin hayatlarının anlatıldığı bu kıssaların anlatımında rivayette görüldüğü üzere Hz. Peygamber özellikle zaman seçimine dikkat etmiştir. Ashâbının ibadetlerini ve günlük işlerini bitirip zihnen ve bedenen yorgun düştükleri gece vaktinde kıssa anlatan Hz. Peygamber, ashâbını dinlendirirken hem düşündürmeye hem de ders almalarını sağlamıştır.

---

[457] Ebû Dâvûd, "İlim", 11 (Elbânî, hadisin isnadının sahih olduğunu bildirir).
[458] Azîmâbâdî, *a.g.e.*, Cilt: 10, s. 70.

SONUÇ

Günümüz dünyasının en önemli parametrelerinden biri eğitimdir. Toplumların gelişmişlik düzeyi ve refah seviyesi eğitim ile paralellik göstermektedir. Özellikle bilginin gücünün ne derece etkili olduğunu gördüğümüz bu zamanda bilginin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle İslâm toplumunun güçlenmesi ve ilerlemesi için eğitimin etkin ve verimli kullanılmasına ihtiyaç vardır. Bunun yolu da öncelikle Müslüman gençlerin çok iyi bir şekilde yetiştirilmesine bağlıdır. Müslüman gençler, sadece temel birkaç ders okuyarak değil tam teşekküllü, doğru akide anlayışına sahip, sağlam karakterli, vicdanlı, dinin ve toplumun hassasiyetlerine karşı duyarlı, gelişimlere açık bireyler olarak eğitilmelidir. Müslüman gençler ancak bu amaçlar doğrultusunda eğitilirse İslâm Medeniyetinin yükselmesi mümkün olacaktır. Bizlere bu konuda en büyük örnek Allah'ın (c.c.) bizlere gönderdiği Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve fiillerinde görmek mümkündür. Çünkü O (s.a.v.), cahiliye dönemini yirmi üç yıllık risâlet süresinde asr-ı saadete dönüştürmüştür. *"Ben ancak bir muallim olarak gönderildim."* buyuran Hz. Peygamber, sadece Allah'dan (c.c.) aldığı vahiyleri insanlara ulaştırmakla kalmamış aynı zamanda onları her anlamda eğiterek İslâm Medeniyetinin temellerini atmıştır.

Hz. Peygamber, gerek Mekke döneminde kullandığı Dâru'l-Erkâm'da gerek Medine döneminde inşa ettiği Mescîd-i Nebî ve Suffe'de ashâbının sorularını cevaplamış, problemlerini çözmüş, hutbe ve sohbetlerde bulunarak onları eğitmiştir. Hz. Peygamber'in eğitim anlayışı ve yaptığı eğitim faaliyetleri hakkında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların pek çoğunda ya Hz. Peygamber'in bir konu hakkındaki eğitim anlayışı ya bir kişi ve ya kişilere yaptığı eğitim çalışmaları ya da Hz. Peygamber'in eğitime ve ilme verdiği değer ile ilgili konular işlenmiştir. Ele alınması gereken konulardan biri de Hz. Peygamber'in genç sahâbîleri nasıl eğittiği ve onlarla nasıl ilişki kurduğunu tespit etmektir. Ancak günümüz eğitim anlayışında öğrencilerin her birinin bir birey olduğu ve özel ilgi ve alaka ile yetiştirilip bireyin yeteneklerinin ortaya çıkartılması gerektiği esas alınmasından dolayı çalışmamızda Hz. Peygamber'in yetiştirilmesinde özel olarak ilgi ve alaka gösterdiği akıllı, zeki genç sahâbîlerin kimler olabileceği ve bu genç sahâbîlerin Hz. Peygamber ile olan ilişkisi ve Hz. Peygamber'in bu genç sahâbîleri nasıl yetiştirdiği hadisler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu genç sahâbîlerin tespiti konusundaki kriterimiz, özellikle Medine döneminde yaşı on ile yirmi arasında olan, Hz. Peygamber ile

birebir vakit geçirme imkânı bulan, Ku'an, hadis ve ilme karşı ilgili ve rivayetlerde Hz. Peygamber ile diyalogları bulunan genç sahâbîler olmuştur. Her birinin Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm toplumunda hatırı sayılır bir âlim, muhaddis, fakih ve İslâm toplumuna yön veren bir rehber olmaları Hz Peygamber'in bu genç sahâbîleri ne derece doğru ve kaliteli bir eğitim ile yetiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in genç sahâbîleri özel olarak yetiştirmesinde kullanmış olduğu ilke ve yöntemleri genel hatları ile ortaya konulacak olursa şu şekilde sıralanabilir:

1. Hz. Peygamber genç öğrencilerini eğitirken iyi bir iletişim dili seçmiş, güzel ve tatlılıkla onları eğitirken hiçbir zaman onlara karşı sert, otoriter ve kırıcı muamelelerde bulunmamıştır. Hz. Enes'e *"ey oğulcuğum*" ya da "*iki kulaklı*" diye seslemesi, uyarıda bulunurken *"...Evladım, bu benim sünnetimdendir. Kim sünnetimi yaşatırsa beni sevmiş olur, beni seven kimse de cennette benimle beraberdir."* diye teşviki, Hz. Ali'ye uyarıda bulunmadan önce "*Ey Ali! Ben, kendim için sevdiğimi senin için de seviyorum, kendim için hoşlanmadığımı senin için de hoşlanmıyorum, öyleyse…"* diye sözlerine başlaması yine Hz. Enes'in Hz. Peygamber'e (s.a.v.) on yıl hizmet ettiği halde bir defacık bile olsa kendisine *"Şunu niçin yaptın ve ya neden yapmadın"* şeklinde Hz. Peygamber'in kızmaması, Hz. Peygamber'in sevgi temelli bir eğitim anlayışını benimsediğini göstermektedir.

2. Hz. Peygamber, genç öğrencilerini eğitirken ahlaki açıdan da yetişmelerini sağlamış böylece bilgi/ilim ile terbiyeyi birleştirmiştir. Özellikle âdâb-ı muâşereti, erken yaşta genç öğrencilerine yerleştirmek için gerekli uyarı ve hatırlatmalarda bulunmuştur. Eve girerken izin isteme, gerekli durumlarda kendini düzgün bir şekilde tanıtma, bir yere girerken selam verme, toplum içinde bakışlarını haramdan uzak tutma ve herkese karşı nazik ve kibar olma konusunda genç sahâbîlerine uyarılarda bulunmuştur.

3. Hz. Peygamber, gençlere olan eğitiminde somut ve basit anlatımı benimsemiştir. Öğrenciyi merkeze alan pedagojik açıdan öğrencinin seviyesine uygun olarak eğiterek kaliteli bir eğitim vermiştir. *"Ey Ali, üç şey vardır, sakın onları geciktirme…"* diye söyleyeceklerini maddelemesi, (taşları göstererek) "*İşte bunlar gibi. Dinde aşırılıktan sakın…"* diye sözlerini sembolize etmesi ve

zaman zaman geçmiş toplumların kıssalarını anlatarak bunlardan dersler çıkartmalarını istemesi buna örnektir.

4. Hz. Peygamber, genç öğrencilerini sevgi temelli eğitirken aynı zamanda realistlikten de uzaklaşmamış hayatın gerçeklerine karşı onları hazırlayarak olgunlaştırmıştır. Ahireti düşünüp ağlayan genç sahâbîsine *"Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz…"* diye gerçekçi olması, *"…Cennette benimle olman seni mesrur edecekse sana dünyada bir yolcunun azığı kadarı kifayet etmelidir…"* tavsiyesi, "*Sen dünyada bir garip ve ya bir yolcu gibi ol, akşama erdin mi, sabahı bekleme, sabaha erdin mi akşamı bekleme. Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap. Hayatta iken de ölüm için hazırlık yap!*" tavsiyeleri ve İbn Amr'ı (r.a.) ileride olacak fitne zamanlarına karşı hazırlayıp o dönem geldiği zaman *"Evine bağlanır, diline hâkim olursun. Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terk edersin. Kendi (işlerini düzeltmeye) yönelirsin. O eşkıya takımını (ve onların işleriyle uğraşmayı) terk edersin."* uyarıları, Hz. Peygamber'in ileri görüşlü ve gerçekçi olduğunu ve genç sahâbîlerini buna göre eğittiğini göstermektedir.

5. Hz. Peygamber, genç sahâbîlerine özel vakit ayırmış ve onlarla birebir ilgilenmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'nin sorduğu sorulara itina ile cevap vermesi, Hz. Âişe ile dertleşip muhabbet etmesi, Hz. İbn Abbâs'ı bineğinin arkasına alarak özel olarak konuşması ve diğer sahâbîler ile olan diyalogları, Hz. Peygamber'in gençleri bir birey olarak muhatap aldığını ve bunu dikkate alarak yetiştirdiğini göstermektedir.

6. Hz. Peygamber, genç öğrencileri yetiştirirken takdir ve teşviklerde bulunmayı ihmal etmemiştir. Kendisi ile Hz. Ali'yi, Hz. Musa ile Hz. Harun örneğini vermesi, Hayber'in Fethi sırasında "*Yarın sancağı öyle bir kimseye vereceğim ki, O, Allah'ı (c.c.) ve Rasûlü'nü sever, Allah (c.c.) ve Rasûlü de onu sever."* sözleri ile Hz. Ali'yi desteklemesi, küçük yaşta Yemen'e kadı olarak göndermesi, Hz. İbn Mes'ûd'un kıraatini toplum içinde övmesi, Hz. İbn Amr'ın hadisleri yazmasına müsaade etmesi, Hz. Câbir'e kendi yanında Ku'an'dan sûre okutturup teşvik edecek sözler söylemesi, Hz. İbn Ömer'e gördüğü bir rüya ile salih bir insan olduğunu söyleyerek O'nu (r.a.) onura etmesi ile öğrencilerin

yaptıkları işlerde sebât etmesini sağlamıştır. Özellikle Hz. Ali'yi Yemen'e göndererek pratik sahada tecrübe kazanmasına ve hüküm verme konusunda kabiliyetini geliştirmesine imkân tanıması, Hz. Peygamber'in öğrencilerini çok iyi tanıdığını ve yetenekleri doğrultusunda ilerlemeleri için fırsat verdiğini göstermektedir.

7. Hz. Peygamber, genç öğrencileri içi her zaman rol model olmuştur. Sadece eğitim açısından değil her konuda örnek olan Hz. Peygamber, kötü bile olsa kendisine gelen kişiye karşı nasıl davranılması gerektiğini özellikle ahlaki konularda ve ibadetlerde yaptığı uygulamalarıyla genç ashâbına ideal olanı göstermiştir.

8. Hz. Peygamber, genç öğrencilerine karşı son derece hoşgörülü ve anlayışlı davranmıştır. Bir sefer sırasında ashâb, Hz. Peygamber'e saygısızlık etmemek için arkasından giderden Hz. Peygamber, Hz. İbn Ömer'in önüne geçmesi için yol vermiş, genç ashâbını uyarıda bulunurken onları incitmekten de daima kaçınmıştır. Hz. Peygamber'in Hz. Enes'e *"Ey oğulcuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın! Zira o, helak olmaktır. Eğer mutlaka yapacaksan bari nafilelerde olsun, farzlarda değil."* diyerek hatasını uyarması, Hz. Âişe'ye suret bulunan bir kumaş hakkındaki ikazı yine Hz. Âişe'nin oyuncak ile oynamasına bir söz söylememesi, Hz. Peygamber'in öğretmen profiline olan bakışını ortaya koymaktadır.

9. Hz. Peygamber'in öğrencileri hakkında Allah'dan (c.c.) dua ve niyazda bulunarak onların muvaffak olmasını Allah'dan (c.c.) temenni etmiştir. Elinden gelen tüm çabayı yaptıktan sonra Allah'a (c.c.) tevekkül eden bir öğretici olarak Hz. Peygamber, genç ashâbı için tüm çaba ve samimiyetini ortaya koymuştur.

10. Hz. Peygamber, kadınları eğitirken bazı ruhsatlarda bulumaya gayret etmiştir. Cihada gitmek için izin isteyen Hz. Âişe'ye "*Kadınların cihadı hactır*" buyurması, Hz. Peygamber'in yaratılış itibariyle bazı kolaylıklar tanıyarak hanım sahâbîleri eğittiğini göstermektedir.

11. Hz. Peygamber, gündelik hayata dair eğitimlerde bulunmayı da ihmal etmemiştir. Hz. Enes'e sır tutma ile ilgili uygulamalı eğitimi ve Hz. İbn Ömer'e

ticaret ile ilgili tavsiyesi gençleri yetiştirmede Hz. Peygamber'in ilke edindiği uygulamalardan bir kaçıdır.

Hz. Peygamber'in genç ashâbı özel olarak eğitmesi ile bugünkü eğitim modelleri karşılaştırıldığında bugünkü eğitim modellerinin yetersiz olması, özellikle gençlerin dine ve toplumun hassasiyetlerine karşı duygusal yaklaşımının zayıf olması ve eğitimcilerin rol model olma konusunda yeterince başarılı olamaması, Hz. Peygamber'in uygulamalarını yeterince örnek alamadığımızı açıkça ortaya koymaktadır. Nebevî eğitim ile ilgili daha kapsamlı çalışmaların yapılarak modern eğitim sisteminin iyileştirilmesi ve buna bağlı olarak Hz. Peygamber'in sünnetinin Müslümanların gündelik yaşamlarında etkin olması sağlanmalıdır. Müslüman gençlerin eğitimi konusunda din eğitimcilerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle atılacak adımlarda ihlas ve samimiyet içerisinde topyekûn ve istikrarlı bir şekilde hareket edilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERÎM VE AÇIKLAMALI MEÂLİ (2007). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (1351). *Keşfü'l-Hafâ' (ve Mezîlü'l-İlbâs amma İştehera min Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Kahire: Mektebetü'l-Asriyye.

AKYÜZ, Ali (2006). Bir Yetişkin Eğitim Kurumu Olarak Suffa. *Yetişkinlik Dönemi Eğitim ve Problemleri*, 47, 23-35.

AZÎMÂBÂDÎ, Muhammed Eşrâf b. Emîr b. Ali b. Haydâr Şeref'ül-Hak (1415). *Avnü'l-Ma'bûd Şerhi Süneni Ebî Dâvûd ve Meahû Hâşiye İbn Kayyim*. Beyrut: Dâru'l-Kütüb-i İlmiyye.

AĞIRMAN, Cemal (2006). Müksirûn. *DİA*, (31), 534.

BAKTIR, Mustafa (2009). Suffe. *DİA,* (38), 469-470.

BAYRAKLI, Bayraktar (2009). *İslâm'da Eğitim*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.

BEYZÂVÎ, Nasıruddîn Ebû Said b. Ömer b. Muhammed eş-Şeyrâzî (1918). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.* Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Tirâs.

BOYNUKALIN, Mehmet (2011). Tebliğ. *DİA*, (40), 218-219.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cû'fî (1992). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cû'fî (trs.). *Târîhu'l-Kebîr*, (8), Haydarâbâd: Dâiretü'l-Meârifü'l-Osmâniye.

BULUT, Ahmet (1987/2). Abdullah b. Abbas'ın Şahsiyeti ve İlmi Faaliyetleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2(2), 219-227.

CANAN, İbrahim (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi.* (18), Ankara: Akçağ Yayınları.

CANAN, İbrahim (2013). *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*. İzmir: Akademi Yayınları.

CANAN, İbrahim (1995). Enes b. Mâlik. *DİA*, (11), 234-235.

CERRAHOĞLU, İsmail (1988). Abdullah b. Mes'ûd. *DİA*, (1), 114-117.

CEVİZCİ, Ahmet (2010). *Eğitim Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

CÜRCÂNÎ, Mürşidbillah Yahya b. el-Hüseyin b. İsmail b. Zeyd eş-Şecerî (2001). *Tertîbü'l-Emâli el-Humeysiyye liş-Şecerî*. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye.

ÇAĞRICI, Mustafa (1994). Edeb. *DİA*, (10), 412-414.

ÇAĞRICI, Mustafa (1994). Da'vet. *DİA*, (9), 16-19.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, Muhammed Eroğlu (1998). Abdullah b. Abbâs. *DİA*, (1), 76-79.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl (2000). *Sünen.* Suudi Arabistan: Dârü'l-Müğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî'.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'âs b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

FAHRUTTİN RAZÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin b. et-Teymî (1420). *Metâhifu'l-Ğayb et-Tefsîru'l-Kebîr.* Beyrut: Dâru'l-İhyai't-Tirâsi'l-Arabî.

FAYDA, Mustafa (1989). Âişe. *DİA*, (2), 201-205.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1989). Ali. *DİA*, (2), 371-374.

GÜNDÜZ, Turgay (2002). *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitapevi.

HAMİDULLAH, Muhammed (2011). *İslam Peygamberi*, (Çev. Mehmet Yazgan), İstanbul: Beyan Yayınları,

KANDEMİR, M. Yaşar (1988). Abdullah b. Ömer. *DİA,* (1), 126-128.

KANDEMİR, M. Yaşar (1988). Abdullah b. Amr. *DİA*, (1), 85-86.

KANDEMİR, M. Yaşar (1992). Câbir b. Abdullah. *DİA,* (6), 530-532.

KANDEMİR, M. Yaşar (2005). Muhammed. *DİA,* (30), 423-428.

KANDEMİR, M. Yaşar (1994). Ebû Türâb. *DİA*, (10), 243.

KANDEMİR, M. Yaşar (2009). Ümmü Süleym. *DİA*, (42), 330-331.

KAPAR, Mehmet Ali, (1994). Ebû Cehil. *DİA*, (10), 117-118.

KAYADİBİ, Fahri (2001). *İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4, 33-44.

KAZICI, Ziya (2010). Tâlim ve Terbiye. *DİA*, (39), 515-523.

KESKİN, Yusuf Ziya (2007). *Hz. Peygamber'de Çocuk Sevgisi*. Şanlı Urfa: Harran Üniversitesi, 17, 225-236.

KEŞMÎRÎ, Muhammed Enver Şah b. Mu'zam el-Hindî (2004). *Arfü'ş-Şezî Şerhi Süneni't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru't-Tirâs el-Arabî.

KÖKSAL, Mustafa Asım (1993). Dârülerkam. *DİA*, (8), 520-521.

ISFAHÂNÎ, Ebu'l Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed el-Ma'rûf bi'l-Râgıb (1412). *Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an.* Beyrut: Dâru'l-Kalem.

İBN BATTÂL, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtûbî (2003). *Şerhi Sahîhi'l-Buhârî li-İbn Battâl*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd.

İBN HACER, Şihâbüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kennânî el-Askalânî (1379). *Fethü'l-Bârî Şerhi Sahîhi Buharî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

İBN HACER, Şihâbüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kennânî el-Askalânî (1415). *İsâbe fî Temyîz'üs-Sahâbe*. Beyrut: Dâru'l Kitabü'l-İlmiyye.

İBN RECEP el-HANBELÎ, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Reced b. Hasan es-Selâmî el-Bağdâdî ed-Dimeşkî (1996). *Fethü'l-Bârî Şerhi Sahîhi Buharî.* Medine: Mektebetü'l-Ğurabâi'l-Eseriyye.

İBN MÂCE, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, el- Kazvinî (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

İBN HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (2001). *Müsned-i İmam Ahmed b. Hanbel.* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

İBN SA'D, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd Münî' el-Hâşimî bi'l-Velâ' el-Basrî el-Bağdâdî (1968). *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru-Sâdır.

MÜBÂREKFÛRÎ, Ebû'l-Alê Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (trs.). *Tuhfetü'l-Ahvâzî Bi Şerhi Câmii'-t-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü-İlmiyye.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (1992). *Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (1984). *Künâ ve'l-Esmâ'*. Medine: Imêdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye.

MİZZÎ, Yusuf b. Abdurrahmân b. Yusuf Ebû'l-Haccâc Cemaleddin İbn Zekî Ebî Muhammed el-Kadâî (1980). *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayımları.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref (2012). *Riyâzü's Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. (Ter: M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük). İstanbul: Erkam Yayınları.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref (1392). *Minhâc Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Beyrut: Dâru'l-İhyaü't-Tirâk el-Arabî.

ÖNER, Abdulkerim (2011). Hz. Ali'nin İlmi Şahsiyeti. Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, (Elazığ- 16 Eylül 2011), 6-88.

ÖYMEN, Hıfzurrahman Raşit (1963). İslamiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ÖZBEK, Abdullah (1990). İslam Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Meram-Konya, 3), 255-295.

PARLADIR, Selahattin (1983). Hz. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayış ve İşleyişi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (İzmir,1), 260-273.

SAĞLAM, İsmail (2002). Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(2), 167-190.

SİNDÎ, Muhammed b. Abdülhâdî Ebû'l-Hasan Nûruddin (trs.). *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce.* Beyrut: Dâru'l-Cîl.

SİNDÎ, Muhammed b. Abdülhâdî Ebû'l-Hasan Nûruddin (1986). *Hâşiyetü Sindî alâ Süneni En-Nesâî*. Halep: Mektebetü'l-Matbûatı'l-İslâmiyye.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlettin (1996). *Dîbâc alâ Sahıhi Müslim b. Haccâc.* Huber: Dâru'l-İbn Affân lil-neşr ve't-tevzî'.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlettin (Trs.). *Câmiu'l-Ehâdîs*. Mısır:

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlettin (1974). *İtkân fî Ulûmü'l-Kur'ân*. Mısır: Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb.

SUYÛTÎ, Abdurrhman b. Ebî Bekir Celâlettin (1424). Kûtü'l-Muğtezî alâ Câmıı't-Tirmizî. Ümmü'l Kurâ Üniversitesi Doktara Tezi, Mekke.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celalettin (2003). *Fethü'l-Kebîr fî Dammi'z-Ziyâdeti ilê Câmi's-Sağîr.* Beyrut: Dârü'l-Fikir.

ŞEYBÂNÎ, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed (2001). Müsned, Beyrut, Cilt: 5, s. 163.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp b. Mutîr eş-Şâmî Ebu'l Kasım (1415). *Mu'cemü'l-Evsât*. Kahire: Dâru'l-Harameyn.

TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik b. Selâme el-Ezdî (1494). *Şerhi Müşkilü'l-Âsâr*, (Tahkik: Şuayb Arnavut), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

TİRMİZÎ, Ebû Îsa Muhammed b. Îsa b. Serve (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

TOPALOĞLU, Bekir (2000). İrşâd, *DİA*, 22, 454-455.

TURGAY, Nurettin (1994). Terbiye. *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* 6, 188-200.

TÜTÜNCÜ, Mehmet (1985). Kuran ve Hadislerde Eğitim Esasları. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (İzmir, 2,1), 231-245.

YARDIM, Ali (2010). *Hadis 1-2*. İstanbul: Damla Yayınevi.

YAZIR, Elmalılı Hamdi (2011). *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık.

YILDIRIM, Muhammed Emin (2012). *Nebevî Eğitim Modeli Darü'l Erkam*. İstanbul: Siyer Yayınları.

ZEHEBÎ, Şemsettin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Gaymâz (1998). *Tezkiretü'l- Huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

ZEHEBÎ, Şemsettin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Gaymâz (2006). *Siyeru-Alâmi'n-Nübelâ.* Kahire: Dâru'l-Hadîs.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Bedrüddin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır (2014). *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler.* (Der. Bünyamin Erul), Ankara: Otto Yayınları.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Bedrettin Muhammed b. Abdullah b. Bahadır (1986). *Leâli'l-mensûre fi'l-ehâdîsi'l-meşhûre el-Ma'rûf bi't-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Merve Güngör
Uyruğu	Türkiye
Doğum Tarihi ve Yeri	22/01/1991 Çanakkale/Merkez
E-posta Adresi	mervegungor.17@hotmail.com

Eğitim Derecesi	**Okul/Program**	**Mezuniyet Yılı**
Lise	Ç.Kale Anad. İmam Hatip Lisesi	2009
Üniversite	Marmara Üni. İlahiyat Fakültesi	2014
Yüksek Lisans	Ç.Kale Onsekiz Mart Üni.	2018
Doktara	-	-
İş Deneyimi	**Kurumu**	**Dönemi**
Milli Eğitim'de Öğretmenlik	Balıkesir/Gömeç İmam Hatip Ortaokulu	5 Dönem
Milli Eğitim'de Öğretmenlik	Ç.Kale/Çan Etili Ortaokulu	1 Dönem

Yabancı Dil	Arapça (İyi Düzey)
Yayınlar	-
	-